

tarih evresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

Öğr.Gör. NECATİ ÇAYIRLI DOSYASI
MAKALELER ÖZEL SAYISI
Balkanlar - Makedonya
zerine alışmalar

Mart - Nisan 2021
ISSN 1303-3876

Makedonya'da İşlamiyet Cumhuriyet Döneminde
Türkiye Balkan İlişkileri (1923-1998)

Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoloji Lisesi (Mecidiye - Romanya)

Makedonya'daki Türk Kimliğinin / Kültürünün
Korunmasında Etkin Olan Türk Sival Toplum Kuruluşları

Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola)

Osmanlıların Rumeli'ye Fethi ve İşkanı

Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü

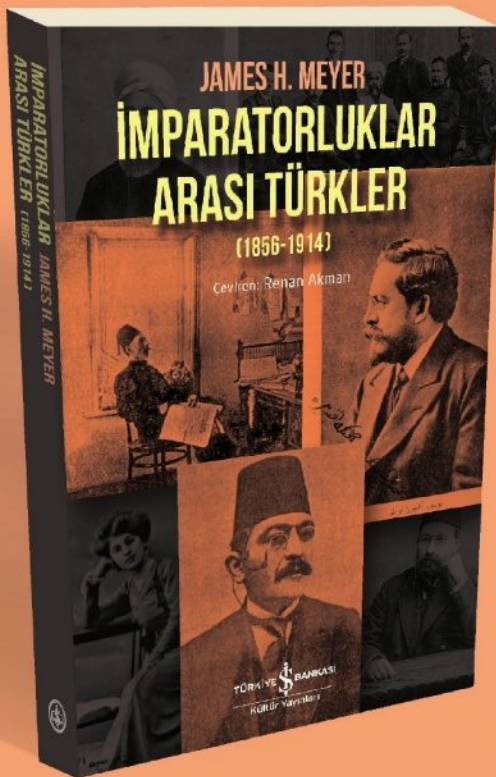
Türkiye Makedonya İlişkileri ve "Batı-Doğru"
Ulaşım Projesi zerine

şkp ve Civarındaki Evlenme Adetleri

Manastır'ın 2 Numaralı
şeriye Sicilinde Geçen Yer Adları (1621-1623)

Makedonya Türklüğü Bağlamında Mustafa Kemal Atatürk
İlköğretim Okulu (Gostivar - Makedonya)

RUSYA İLE OSMANLI ARASINDA TÜRK AYDINLARI AKÇURA, GASPRİNSKİY, AĞAOĞLU VE DİĞERLERİ

İmparatorluklar arası Türkler
James H. Meyer
Çev. Renan Akman
336 sayfa, 28 TL.

Minimum
Miktarla
tüm edisyonlarda
ücretsiz
kargo!

iskultur.com.tr facebook.com/iskultur twitter.com/iskultur instagram.com/isbankaskulturyayinlari

Karacaevi Mahallesi İyilikçisi Kültür Varlıkları
yeni kitapları dağıtmaya devam ediyor.

TÜRKİYE **\$ BANKASI**
Türkiye'nin Bankası

tarih çevresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

Balkanlar - Makedonya  zerine çalışmalar

  r.G r. NECAT  ÇAYIRLI DOSYASI

MAKALELER ÖZEL SAYISI

Mart - Nisan 2021

Sahibi

MT PROMOSYON MATBAA

Yazı İşleri Müdürü

O  n Nuri Taş

Yayın Yönetmeni

Nesim şEKER

Yayın Kurulu

Ömer KOÇ - Koç Holding - Prof. Dr. İlber ORTAYLI,

Doç. Dr. Nesim şEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,

Doç. Dr. Birsen BULMUş, Doç. Dr. Mehmet  Z,

Doç. Dr. Umut ÖZGÜR, Prof. Dr. Selda Kaya KILIÇ

İrtibat

Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35

tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ  niversitelerinde bulunan Doktorlar, Doçentler ve Master   ren ileri tarafından iki ayda bir yayımlanır. Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir. Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

MT PROMOSYON MATBAA

Tel: 0312 384 76 15

İçindekiler

<i>Makedonya'da İslamiyet</i>	4
<i>Cumhuriyet Döneminde Türkiye</i> <i>Balkan İlişkileri (1923-1998)</i>	25
<i>Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagojoloji Lisesi</i> <i>(Mecidiye - Romanya)</i>	36
<i>Makedonya'daki Türk Kimliğinin / Kültürünün</i> <i>Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları</i>	42
<i>Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola)</i>	60
<i>Osmanlıların Rumeli'ye Fethi ve İskanı</i>	66
<i>Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü</i>	85
<i>Türkiye Makedonya İlişkileri ve</i> <i>"Batı-Doğu" Ulaşım Projesi Üzerine</i>	92
<i>Üsküp ve Civarındaki Evlenme Adetleri</i>	96
<i>Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicilinde</i> <i>Geçen Yer Adları (1621-1623)</i>	101
<i>Makedonya Türklüğü Bağlamında Mustafa Kemal Atatürk</i> <i>İlköğretim Okulu (Gostivar - Makedonya)</i>	111

Dergiden...

Sevgili hocamız NECATİ ÇAYIRLININ Balkanlar - Makedonya Üzerine Çalışmalar makalelelerini değerimizde yayınlıyoruz. Entellektüellerin müracaat kaynağı çıkacağını biliyoruz.

Bu dergimizde değerli hocamız Necati ÇAYIRLI'dan Makedonya'da İslamiyet adlı makalesi, Cumhuriyet Döneminde Türkiye Balkan İlişkileri (1923-1998) adlı makalesi, Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagojisi Lisesi (Mecidiye - Romanya) adlı makalesi, Makedonya'daki Türk Kimliğinin / Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları adlı makalesi, Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola) adlı makalesi, Osmanlıların Rumeli'ye Fethi ve İskanı adlı makalesi, Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü adlı makalesi, Türkiye Makedonya İlişkileri ve "Batı-Doğu" Ulaşım Projesi Üzerine adlı makalesi, Üsküp ve Civarındaki Evlenme Adetleri adlı makalesi, Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iye Sicilinde Geçen Yer Adları (1621-1623) adlı makalesi ve son olarak Makedonya Türklüğü Bağlamında Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu (Gostivar - Makedonya) adlı makaleleri ile sizlerin beğenisine sunduk.

Umarız tarihin tozlu sayfaları arasında yapacağınız yolculuktan keyif alacağınızı tahmin ediyoruz...

Tarih Dergisi

Makedonya'da İslamiyet

*Necati ÇAYIRLI**

GİRİŞ

Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya, Türk-İslam Tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ayrıca Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve lengüistik açıdan en karışık bölgelerindendir. Makedonya bölgesi; Ege Makedonya'sı (Yunanistan'da), Vardar Makedonya'sı (Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti) ve Prin Makedonya'sı (Bulgaristan'da) şeklinde üçe bölünmüş durumdadır.

Makedonya'ya tarih boyunca çeşitli kavimler (Traklar, İllirler, Romalılar, Slavlar...) yerleştiler. IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişini, Avarlar, Bulgarlar, Kıpçaklar, Peçenekler takip ettiler. XIV. Yüzyılın ikinci yarısından Balkan Savaşları'na kadar bölge Osmanlı hâkimiyetinde kaldı.

Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle çeşitli

vesilelerle gerçekleşen göçler ile Müslümanlar zamanla azınlık konumuna düştüler. Gerek krallık Yugoslavya'sında gerekse Yosip Broz Tito'nun başta olduğu dönemde mağdur durumda kalan Müslümanlar, etnik kökenli gerekçelerinde etkisiyle; din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremediler.

Tito'nun ölümüyle (1980) genel anlamda yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya'nın 1990'ların başında parçalanması ile Makedonya bağımsızlığını ilan etti (1991). Böylece Türkler, Arnavutlar vd. Müslümanlar açısından da yeni bir dönem başlamış oldu. Bu bağlamda yazımızda genel olarak Makedonya'daki İslamiyet hakkında bilgilere yer verilecektir.

Bugün Makedonya Müslümanları, tüm olumsuzluklara rağmen, benliklerini ve

* Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE.
(e-mail: necaticayirli@gmail.com) <http://akademik.ege.edu.tr/?q=tr/bilgiler&id=1962>

değerlerini korumaya, manevi unsurlara bağlı kalmaya devam etmektedirler. Bu noktada Makedonya Anayasa Mahkemesi üyesi Salih Murat'ın: *'Türkiye'nin durumu itibarımızı artırdı. Yüzümüzde azıcık mutluluk varsa onu da Türkiye devletine ve insanına borçluyuz'* şeklindeki ifadeleri çok manidardır...

Çalışmamızdaki konu başlıkları sırasıyla şunlardır: 1- İslam'ın Makedonya'daki Gelişimi 2- Makedonya Müslümanları 3- Makedonya'da İslami Eğitim 4- Makedonya'daki İslami Kültürüne Ait Eserlerin Durumu 5- İslami Hassasiyet İle Faal Olan Bazı Kuruluşlar/Dernekler 6- Müslümanların Karşı Karşıya Kaldığı Sorunlar.

1 - İSLAM'IN MAKEDONYA'DAKİ GELİŞİMİ

Daha önce bazı Arap Tüccarları, Alperen Türk Dervişleri ve Kuman Türkleri vasıtasıyla geldiği rivayet edilse de, esas itibarıyla İslamiyet ve İslam Kültürü bu coğrafyaya XIV. asrın sonlarında Osmanlı Devleti ile gelir. 1371 Meriç Savaşı, 1389 Kosova Meydan Muharebesi ve sonrasındaki fetihler dini, askeri, siyasi, ticari ve kültürel alandaki sürecin başladığının somut örnekleridir.

Kaynaklar; İslam'ın genelde Balkanlara özelde Makedonya'ya yerleşmesinde tarikat şeyhlerinin ve dervişlerinin önemli görevler üstlendiği ve Osmanlı fetihlerinin öncüleri ve ilk mimarları olduklarına yer vermektedirler. Osmanlılar gelmeden önce bölgeye gelen tarikat mensupları yerli halk psikolojik olarak hazır hâle getirmek suretiyle fetihlerin de önünü açtılar. Osmanlı Yönetimi'nin insanların bireyler olarak eşit olduklarını ortaya koymak suretiyle Balkan insanına vicdan ve ibadet özgürlüğünü temin

ettiler. Böylelikle bölge halkı zamanla İslam dairesi içerisinde kendi otantik halk kültürlerini ve kimliklerini korumalarına imkân tanıyan Mevlevî, Halvetî, Rifâî, Melâmî, Bektaşî, Sa'dî vb. gibi tasavvuf akımlarını benimsemişlerdir.

Osmanlılar, Balkanlara yerleşmeden önce seyyah dervişler bu bölgelere gelip bir taraftan İslam'ı anlatmış, diğer taraftan da adaletsiz bir toplum anlayışı içinde yaşayan topluluklara alışkın olmadıkları alternatif bir hoşgörü politikası sunmuşlardır. Diğer bir deyişle Osmanlılar Balkanlara geldiğinde yerli halk, psikolojik olarak bu fethetmeye hazır hale getirilmişti. İslam adına gönülleri fetheden dervişlerin oynadıkları rolün önemini, günümüzde dahi yol kavşaklarında bulunan tekkelerin varlığı ile açıklamak mümkündür. Makedonya'daki Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi, Struga Halveti Tekkesi gibi.

Osmanlılarla gelen İslamiyet, baskı ve dayatma olmaksızın halk tarafından kitleler hâlinde hüsn-ü kabul görerek, Makedonya'da etkin bir din olarak yerini alır. Daha sonraki asırlarda da bu topraklarda İslam dininin prensipleri hayatın esasını oluşturarak bir hayat tarzı olarak benimsenir ve yaşanır. Bu dönemde ender güzelliğe sahip olan camiler, çok sayıda medreseler, hanlar, hamamlar, köprüler ve benzeri Osmanlı şaheserleri inşa edilir.

14. yüzyıl sonlarındaki gelişmeler üzerine bölgedeki dini hayata yön vermeye başlayan, başında Şeyhülislamın bulunduğu ve merkezi İstanbul'da bulunan 'Meşihat-ı İslamiyye'nin olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Zira vilayet ve şehirlerdeki kadılar adı geçen merkeze bağlıydılar. Üsküp Kadılığı ile başlayan süreç sonrasında 'Makedonya İslam Dini Birliği'nin oluşumuyla devam eder.

Balkanlardaki Müslümanların dinî, sosyal ve kültürel yaşayış tarzı incelendiğinde tasavvufî motiflerin belirgin şekilde bulunduğu, çoğu ailede tarikat anlayış ve geleneğinin de devam ettiği görülmektedir. Tasavvuf anlayışındaki derin insan sevgisi, yüksek hoşgörü ve karşılıksız hizmetler sayesinde tarikatlar, Balkanlarda İslamiyet'in ilk tohumlarını atmışlardır. Genelde bütün tasavvuf akımları, ilkeleri itibarıyla çok geniş ufuklu, insana sevgi ve saygıyı temel olarak almalarıyla, Müslümanlarla Hristiyanlar arasında sevgi ve kaynaşma zemininin kurulmasında etkili oldular.

Dervişlerin boş topraklarda kurdukları tekke ve zaviyelerin etrafında zamanla oluşan köyler, din, kültür ve sanat merkezleri haline geldiler. Bunlardan bazıları; Makedonya'nın Gostivar şehrine yakın olan Vrutok'ta bulunan Şeyhler Mahallesi, Pirlepe'den bir kaç kilometre uzaklıkta yer alan Dervişler Köyü, Kalkandelen (Tetova)'da Harabati Baba Bektaşî Tekkesi civarında bulunan Tekke mahallesi, Radoviş şehrine bağlı olan Dede Köydür. Tekke ve zaviyelerin bu dönemlerdeki temel fonksiyonu, boş topraklara yerleşip ekip biçmek suretiyle buraları mamur etmek ve alın teriyle elde ettikleri bu mahsulü etrafındakilere dağıtmaktı. Böylece, sevgi, şefkat ve saygıdan mahrum kalan geniş halk kitlelerini Allah sevgisine dayalı bir sevgi ile İslâm'a ve tasavvuf düşüncesine ısındırmaya çalışmaktı.

XIII. asırda Güneydoğu Avrupa'nın birçok ülkesinde faaliyet gösteren, kahramanlığı ve veliliği hakkında bir hayli efsanevi rivayetler nakledilen Sarı Saltuk'un varlığı da ayrıca İslamiyet'in etkin olmasında öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Balkan kaynaklı vesikalara pek rastlanmadığını belirtmek gerekir. Genelde vesikalar; mahalli ananelere, şifahî rivayetlere,

mezar ve türbelere dayanmaktadır. Bölgede faaliyet gösteren değişik tarikatlar ve tekkeler, iki asır boyunca faaliyet gösteren Sarı Saltuk ile özdeşleştirilmektedir. Sarı Saltuk'un Makedonya-Arnavutluk sınırında bulunan Ohri şehrinin Aya (Sveti-Aziz) Naum Manastırı'nda mezarının da bulunduğu halk tarafından kabul edilmektedir.

Din, dil, ırk farkı gözetmeksizin halka dinî, sosyal ve kültürel hizmetlerde bulunan seyyah dervişler, VI. asırdan X. ve XI. asırlara kadar Orta Asya'dan göç etmiş olan Avar, Peçenek, Kıpçak, Kuman gibi henüz özünden kopmamış olan Türk boylarının örf, âdet ve geleneklerine de katkılar da bulundular. X- XIV. yüzyıllar arasında Balkanlarda Slav akınlarına ve iki büyük kilisenin baskısına maruz kalan bu Türk boyları dinlerini ve lisanlarını büyük ölçüde kaybetmişler ise de eski örf, âdet ve geleneklerini devam ettirdiler. Onların bu şekilde örf, âdet ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları onların kolayca Osmanlı idaresini ve İslâm dinini benimsemelerine de yol açtı. Özellikle Pomaklar (Torbeş, Goran)'ların İslâm'ı kabul etmeleri bu sebebe bağlanmaktadır. Bu faktörlerin dışında XIII-XIV. asırda Balkanlarda hüküm süren Bizans'ın zayıflamasıyla ortaya çıkan otorite boşluğu, toplumsal kargaşa, yolsuzluk ve bir hayli karışık olayların yaşanması da Osmanlı'nın ve beraberinde İslamiyet'in yerliler tarafından benimsenmesinde etkili oldu.

XVIII. ve XIX. yüzyılda Mevlevilik, Nakşibendilik, Halvetilik, Kadirilik, Rûfâilîk, Sa'dîlik, Bektaşîlik ve Melamilik gibi tasavvuf akımlarının Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova, Karadağ, Makedonya ve Arnavutluk'ta temsil edilir hale gelir. Bu bağlamda tasavvuf anlayışının da etkisiyle İslamiyet'in

yaygınlaştığını söylemek mümkündür.. Makedonya'da Ohri'deki Halveti tekkesi, Üsküp ve Manastır'daki Mevlvi tekkesi, Üsküp'teki Rifai tekkesi, Tetova'daki Bektaşî Tekkesinin faal olması gibi örnekler İslam'ın yaygınlaşmasındaki somut gelişmelerdendir.

Ancak XVIII. yüzyılda başlayan isyanlardan sonra Balkanlardaki gayr-ı Müslimlerin Müslümanlara karşı daha olumsuz bir anlayış geliştirdikleri görülür. Zira Boşnak, Hırvat, Sırp, Rum, Ulah, Arnavutlar arasında Müslüman olanlar senelerce veya asırlarca kardeşleri tarafından ceza-yı hak etmiş hainler olarak görülecek ve her fırsatta Türk-İslâm adına mevcut olan her şeyi yıkmaya çalışacaklardır.

2 - MAKEDONYA MÜSLÜMANLARI

Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ile Makedonya İslam Dini Birliği (MİB) (Sırp Krallığına bağlı olan) Sarayev'o'daki İslam Birliğine bağlandı. 1945'te Yugoslavya'yı oluşturan Cumhuriyetlerden biri olunca, 'Makedonya İslam Dini Birliği' (MİB) kuruldu. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Bağımsız Makedonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla MİB'de bağımsız bir kurum haline geldi.

Bugün Makedonya Cumhuriyeti'ndeki nüfusun % 67'si Ortodoks (Makedon vd.), % 30'u Müslüman (Arnavut, Türk vd.) ve %3'ü diğer mezhep ve veya kiliselere mensuptur. Objektif kaynaklar ve Müslüman tarihçilerin görüşü, Müslüman nüfus % 45'in üzerinde olduğu ve resmi istatistiklerin doğru olmadığı yönündedir. Muhakkak ki yaşanan göçler olmasaydı bugünkü nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar oluşturacaktı. Ülkedeki Müslüman nüfusu, çoğunluğu Arnavut olmak üzere Türkler, Boşnaklar, Romanlar ve diğer

Müslüman halklar oluşturmaktadır. Arnavut kökenli Makedonyalı halk genellikle batı ve kuzeybatı Makedonya'da, Arnavutluk ve Kosova sınırlarındaki şehirlerde yaşamaktadır. Müslüman nüfusun büyük bir kısmı başkent Üsküp'tedir. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu diğer şehirlerden bazıları şunlardır; Kumanova, Kalkandelen (Tetova), Kırçova, Pirlpe, Köprülü (Veles), Manastır (Bitola), Ohri, Radoviş ve İştip'tir.

Makedonya'da, 70'li yıllara kadar gençlere kazandırılan İslami kimlik ve aidiyet Osmanlı dönemi ulemasının etkisindeki hocaların gayretleriyle şekillendi. Çünkü komünist eğitime karşı eski medrese, eski usul daha uygundu. Daha sonra İhvan-ı Müslim'in etkisiyle hem fikir hem de teşkilat anlamında ilerlemeler kaydedildi. Eski ulema anlayışı ile İhvan ekolünün uyumluluğunun ardından 80'li yıllarda Rahmetli Necmeddin Erbakan Hoca'nın Milli Görüş Hareketi Makedonya'daki İslami uyanışı etkiledi. Milli Görüş Hareketi zamanla yeni ufuklar, yollar açmaya başladı. Teorideki düşünceler pratikte de uygulanır hale geldi. Beraberinde Hasan el Benna'nın, Hasan Turabi'nin, Mevdudi'nin kitapları ve Aliya İzzetbegović'in "İslam Deklarasyonu" adlı kitabıyla Makedonya'daki İslami hareket fikrîsel anlamda genişledi. Komünizm yıkılınca dernekler, vakıflar, yayınevleri, enstitüler etrafında örgütlenmeler başladı.

1980'li yıllardan sonra İslam'ı daha iyi öğrenip, komünizm nedeniyle dinlerinden uzaklaştırılmış insanların İslam'ı daha iyi anlayacakları düşüncesiyle 1984'te Üsküp'te İsa Bey Medresesi açıldı. Bunun yanı sıra dini eğitim için 1970'lerde başlayan Arap ülkelerine yönelik gidişlerin başta Suudi Arabistan olmak üzere 1980'li yıllarda da devam ettiği görülür.

Fakat bu gençlerden bazıları, geri döndüklerinde insanlara İslam'ı son derece sert bir şekilde anlatmaya başladılar ve İslam'ı, her türlü baskı altında bugünlere taşıyan geleneği, bidat, hurafe olmakla suçladılar. Bu da selefi gençlerle halk arasında gerilime neden oldu. Bu süreçte, Türkiye'ye İmam Hatip veya İlahiyat Fakültesi için öğrenci gönderilemiyor olmasının da olumsuz yönde etki ettiğini de ilaveten belirtmek gerekir. Ancak sonraki yıllarda Selefi düşünce ile birlikte anılan gerginlikler aşılacaktır.

MİB'e bağlı olan din görevlilerinin bir kısmı Arap ülkelerindeki üniversitelerden mezun olup, Arapçayı rahatlıkla konuşabilmektedirler. Önceki yıllarda Makedonya'da medrese (imam-hatip) eğitimi alan, üniversite için Arap ülkelerine giden soydaşlarımızın çocukları 1991 yılından sonra özellikle Türkiye'nin çeşitli imam-hatip liselerinde ve ilahiyat fakültelerinde okuma imkânına kavuştu. Böylelikle azda olsa MİB'de Türkiye mezunu olanlarda görev almaya başladı.

M.C. Anayasasının öngördüğü ölçüde MİB'in kendine has ayrı bir anayasası (tüzüğü) vardır. MİB'de Arnavut milliyetçiliğinin hâkim durumda olması ve diğer Müslüman azınlıklara yeterince temsil hakkı tanımaması bazı sorunları gündeme getirdi. İslam Birliğinde 1990'larda başlayan iç çekişmeler 2001 olayları sonrasında da devam etti.

MİB'e yönelik ortaya çıkan siyasi müdahaleler ile bazı radikal grupların MİB'de etkin olmaya başlaması nihayetinde birlik ve beraberliğin olumsuz yönde etkilenmesine neden oldu. Böylelikle, Vahhabi, Selefi, hareketin artması gibi gelişmeler yalnız MİB'de değil sosyal yaşamda da olumsuz manada kendini göstermeye başladı. Ancak kurumsal yada sosyal yönüyle yaşananlar daha çok Arnavut

nüfus ile alakalıdır. Ancak her zamanki gibi yaşananlardan Arnavutlardan ziyade diğer Müslümanlar olumsuz yönde daha çok etkilenmekteydiler.

Yaşananların ardından Türkler, MİB'e şu hususlara yer verilmesi yönündeki beklentilerini iletirler; * Türklere temsil hakkının verilmesi * Türk kökenli İlahiyatçılara imkân tanınması ve personel istihdamında değerlendirilmesi * Türkçe vaazın yaygınlaştırılması * Özellikle Doğu Makedonya'daki Müslümanlara (Türk, Arnavut, Boşnaklara) yeterli hizmetin götürülmesi...

Makedonya'nın bağımsızlığı kavuşmasından önce Saraybosna (Bosna-Hersek)'ya bağlı olan Makedonya İslam Dini Birliği, 1994 yılında ülkenin tam bağımsızlığa kavuşmasından sonra ilk başkanını seçer ve o tarihten 2002 yılına kadar İslam Dini Birliği'nin Başkanlığını Süleyman Efendi Recebi yürüttür. 2002 yılından 2005 yılına kadar Başkan Hafız Arif Efendi Emini'dir. Sonrasında kısa bir süre Bahri Aliu başkanlık görevinde bulunur. Daha sonra yapılan seçimde yeniden başkanlığa seçilen Süleyman Efendi Recebi hâlen bu görevi yürütmektedir. İslam Dini Birliği'nin, kendine özgü bir tüzüğü vardır ve din işleri, vakıf, sosyal işler ve dini okullarla ilgili iş ve işlemler bu tüzüğe göre yürütülmektedir.

İslam Dini Birliği'nin Yapısı: Cemaat Heyeti, Cemaat Meclisi, ülkede ve ülke dışında Müftülük, Müftülük Meclisi, İslam Birliği Riyaseti, Reisu'l-Ulema, İslam Birliği Meclisi ve Yüksek Yasama Heyeti (m. 23). İslam Dini Birliği'nin Kurumları: Vakıflar Müdürlüğü, liseler-medreseler, İslami ilimler fakülteleri, bilimsel-araştırma merkezleri, İslami enstitüler, kütüphaneler, müzeler, arşivler, hanlar-hamamlar, haber ve yayın merkezleri, ticari

üretim, hizmet ve mali şirketler, hayır ve sağlık örgütleri ve profesyonel derneklerdir (m.24).

13 Müftülüğün, 590 cami, 10 tekkenin bağlı olduğu MİB'de 800'e yakını din görevlisi (imam, hatip, vaiz ve müezzin) olmak suretiyle 1500'e yakın personel bulunmaktadır. Söz konusu görevlilerin maaşları Meşihat'ta (M.C. İslam Dini Birliği'nde) bulunan yardım sandığına toplanan yardımlardan karşılanmaktadır. Türkçe vaaz ve hutbe, sadece Üsküp Murat Paşa Camii'nde ve Doğu Makedonya camilerinde verilmekte olup diğerlerindeki vaaz ve hutbe Arnavutçadır. Bu noktada Arnavutların, İslam ortak paydasında Türklere vd. Müslüman milletlere resmi ve sivil yapılanmalarda gerekli ilgiyi ve desteği göstermediklerini de üzülerek belirtmek isterim.

MİB bünyesindeki bir diğer yapılanma ise 1991 yılında kurulmuş olan El-Hilal yardım teşkilatıdır. Teşkilat, 1996'dan itibaren bağımsız bir STK olarak faaliyetlerine devam etmektedir. El-Hilal Derneği; Yiyecek-giyecek yardımında bulunulması, yetimlerin sünnet ettirilmesi, fakir çocuklara okul araç-gereç yardımında bulunulması, Kosova ve Makedonya'daki olaylarda sivilere insani yardımın sağlanması, talebelere burs sağlanması gibi etkinliklerde bulunmaktadır.

İslamiyet açısından diğer ülkelerin yanı sıra faaliyette bulunan Türkiye, 1998 yılında kurulmuş olan Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla Makedonya'da önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu kapsamda; Makedonya'ya din görevlisi gönderilmesi, yaz dönemlerinde bir grup öğrencinin Başkanlığa bağlı Kur'an kurslarındaki eğitimlere katılımda bulunması, İmam -Hatip ve İlahiyat Fakültelerine öğrenci gönderilmesi, Makedonya İslam Birliği Başkanlığına çeşitli dinî, sosyal ve kültürel

hizmetler için destek verilmesi, Makedonya'dan hacca giden soydaş ve dindaşlarımızın desteklenmesi, Türkiye'de okuyan öğrencilere burs verilmesi gibi bazı faaliyetlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Üsküplü Salih Asım Bey "Üsküp Tarihi ve civarı" adlı eserinde Üsküp'te tasavvuf kültürüne hizmet veren Bektaşî, Mevlevî, Rıfai, Kadiri, Sinani, Celveti ve Halveti tarikatlarına mensup 15 tekkenin varlığından bahseder. Bu bağlamda, genel olarak bakıldığında tarihi ve kültürel bağlarımızın ortak miraslarından olan tasavvuf anlayışının ve beraberinde ön planda bulunan; Rûfâilîk, Kadirîlik, Halvetîlik, Bektaşîlik gibi oluşumlara rastlanmaktadır. Diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi Makedonya'da da tarih boyunca dini hayatın devamlılığı açısından bu durum önemlidir.

Günümüz Makedonya'sında halen bazı tekkeler ve tarikatlar varlıklarını sürdürmekte olup faaliyetlerine devam etmektedirler. Üsküp'te Rıfai, Kırçova, Ohrid ve Struga'da Halvetî, Kalkandelen ve Kanatlar köyünde bulunan Bektaşî Tekkeleri bunlardan bazılarıdır. MİB bazı tekkeleri birlik içinde tutabilmek için 'Makedonya Tarikatlar Şeyhülislam Makamı' nı kurdu. MİB'in dışında kalan bazı tarikat ve tekke mensupları da Üsküp'te 'Makedonya Tarikatlar Birliği' adı altında teşkilatlandılar. Bunlardan başka Merkezi Tiran (Arnavutluk)'ta olan 'Dünya Bektaşî İslam Birliği'ne bağlı olarak 'Makedonya Bektaşîleri İslam Birliği' kuruldu.

Günümüzde de Vahhabîlik, Selefilik, İhvan ve Pakistan Tebliğ Cemaati, gibi bazı farklı oluşumlara rağmen halkın tasavvufîla olan bağı devam etmektedir. Bu noktada Rûfâilîk, Kadirîlik, Halvetîlik, Bektaşîlik, Melamilik gibi yapılanmaların halen faal olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Zira mevcut yapılanmalar,

halkın İslam'ı yaşamasında, bölgedeki İslam kültürünün ve mirasının canlı tutulmasında rol oynamış unsurların tarihi uzantılarıdır.

Bugün ayrıca Mahmut Hüdai Vakfı, Süleymanlılar (Süleyman Hilmi Tunahan) Nurcular, Cerrahiler, Menzildarlar gibi oluşumlar da ülkede faaliyetlerde bulunmaktadır. Türkiye merkezli bazı dini grupların, dernek ve vakıfların yanı sıra bazı insani yardım amaçlı derneklerinde bölgede (veya bölgeye yönelik) faaliyet gösterdiği ülkede, dini bilgiler, dini eğitim ve dini hayat açısından Batı Makedonya'daki durum, Doğu Makedonya'ya oranla daha iyidir.

Üsküp'teki İsa Bey Medresesi ve İştik Müftülüğüne bağlı olarak 2006'da eğitim-öğretime başlayan Hamidiye Medresesi dışında, Makedonya Müslümanları için halen okullarda din derslerinin seçmeli olarak okutulması hususunun tam bir düzene girmediği görülmektedir. Bu durum İslam'ın ve manevi kültürün sonraki nesillere aktarılmasına engel teşkil etmektedir. Bu kapsamda, İslami bilinç ve kültürün devamı açısından etkinliklerde bulunan bazı sivil toplum örgütlerinin halkı bilgilendirmeye gayret gösterdiğini söylemek gerekir. Ensar Derneği tarafından Ramazan'da ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, Kurban Organizasyonu, "Namaz ve Gençlik" konulu konferansın düzenlenmesi, Türkiye Diyanet Vakfı ve Köprü Derneği tarafından Kutlu Doğum Programının düzenlenmesi gibi.

Makedonya'daki Türkler, TC Diyanet İşleri Başkanlığı, Diyanet Vakfı vb. kurum ve kuruluşların da gerekli müdahalesini, yardımını ve işbirliğini beklemektedirler. TC Din Hizmetleri Müşavirliği'nin girişimleri, yakın zamanda İHH, Deniz Feneri, Hüdai vakfı gibi bazı kuruluşların işbirliği ve yardımları,

beraberinde İslam Dininin ve manevi değerlerin korunması/devamı açısından önem arz etmektedir.

3 - MAKEDONYA'DA İSLAMİ EĞİTİM

Osmanlı Devleti fethettiği topraklarda uyguladığı iskân politikasını Makedonya topraklarında da uyguladı. Bu doğrultuda Anadolu'dan getirilen Türk aileler Makedonya'nın farklı şehirlerine yerleştirildiler. Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki hâkimiyeti süresince bölgede çeşitli şehirlerde yetmiş küsur medrese inşa edildi. Ayrıca bölgelerin ileri gelen isimleri ve devlet erkânından şahıslar da vakıflar aracılığı ile medrese yapıp eğitime destek verdiler. Medrese yaptıran kimseler bu medreselerin etrafına öğrenci odaları ve aşevleri de inşa ettirdiler. Medreselerin ihtiyaçları da büyük ölçüde vakıflar tarafından temin edilmekteydi.

Osmanlı döneminde din adamı yetiştirilmek üzere birçok medresenin faaliyette olduğu bilinmektedir. Örneğin Üsküp'te Emir İsmail, İshak Paşa, İsa Bey medresesi gibi 12 medresede hem dini hem de tabii bilimler üzerine eğitim verilmekteydi. Din adamı yetiştirilmesi açısından Krallık döneminde faaliyete geçen (dini eğitiminde yer aldığı) ilk eğitim kurumu ise 1925'te açılan Aleksandır Medresesi'dir. Sonraki dönemde dini eğitimin merkezi uzun yıllar Saray Bosna oldu. Yakın zaman diliminde, Bekir Sadak Hoca Efendi, Atullah Efendi, Hafız Necati Efendi, Müderri Hafız Abdürrahim Efendi, Üsküp Ulema meclisi başkanlığı yapan (1946) Hafız Aziz Fettah, Hafız İdris Efendi gibi İslam âlimlerinin yetiştiği Makedonya'daki dini eğitimin geçmiş olduğu eskidir.

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin son bulması ile birlikte var olan düzenin bozulması ile eğitim-öğretim faaliyetleri de bu durumdan olumsuz etkilendiği görülür. Sonrasında ise Müslüman halkın bir kısmı uzun süren savaşlar ve gayri Müslimlerden gördükleri baskılardan dolayı günümüz Türkiye coğrafyasına göç etmek zorunda kaldılar. Bölgede kalan Müslümanlar ise eğitim öğretimlerini Meddah Medresesi, Kral Aleksandır Medresesi ve İsa Bey Medresesi sayesinde gerçekleştirmeye çalıştılar.

Meddah Medresesi

Meddah Baba Üsküp'ün fethedilmesinde Paşa Yiğit Bey'in yanında bulunmuş ve fethe manevi destek veren şahsiyetlerdendir. Üsküp'ün fethinden sonra Paşa Yiğit Bey Camisi'nin yanına medreseyi inşa ettirenler tarafından Meddah Baba ismi verilir. Medresesi'nin Üsküp'te XV. yüzyılın başlarında inşa edilen ilk medrese olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca 1321/1903 yılı maarif salnamelerinde Meddah Medresesi'nin faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Asım Bey'de kendi döneminde Üsküp'te Emir İsmail ve Meddah Medreselerinin faaliyette olduğunu belirtmektedir. Bu medreselerde dini ilimlerin yanı sıra Arap dili grameri, hüsn-ü hat ve matematik dersleri okutulmaktaydı. Meddah Medresesi büyük bir ihtimalle Balkan savaşlarına kadar eğitim faaliyetlerini sürdürdü. Birinci dünya savaşından sonra ise 1920-1921 yılında Üsküplü müderris Ataullah Kurtiş tarafından tekrar açıldı. Böylelikle eğitim ve öğretimin yanı sıra bölgede yaşayan Müslümanların kimliklerini korumalarını da katkıda bulundu.

Meddah medresesi, verdiği eğitim hizmetleri ile bölge halkının asimile olmasını

engelleyici bir rol üstlendiğinden ötürü Krallık Yugoslavya'sı bu medresesinin verdiği eğitim sistemini engellemek amacıyla, kendi siyasi düşüncesi doğrultusunda eğitim veren Kral Aleksandır Medresesini kurdurdu. Bu gelişmeye rağmen varlığını sürdüren Meddah Medresesi, 1945 yılında Krallık Yugoslavya'sı yıkılıp yerine Yugoslavya Komünist İktidarının kurulmasının ardından diğer dini müessesler ve medreseler ile birlikte kapatıldı. 1947 yılında kapatılan Meddah Medresesinin müderrisi Fettah Efendi, medrese hocaları ve talebeleri yargılandılar ve hükümet tarafından çeşitli cezalara çarptırıldılar.

Kral Aleksandır Medresesi

1924 yılında Yugoslavya hükümeti tarafından kendi ideolojisini Müslüman halka benimsetmek amacıyla kurulan bu medresenin eğitim ve öğretim planının Yugoslavya hükümeti tarafından belirlendiği görülür. Medresede eğitim gören ve sayıları iki yüzden fazla olan öğrencileri Makedonya, Kosova ve Sancak bölgelerinden gelenler oluşturmaktaydı. Hocaların çoğunluğu gayri Müslimlerden oluşmaktaydı. Böylelikle bölgede yaşayan Türk ve Müslüman kimliğini bozup, kendi ideolojilerini aşılamayı gerçekleştireceklerdi. Hatta Müslüman halkın katılımını sağlamak için derslerin Türkçe verileceğine dair beyanatlarda da bulunuldu. Fakat uygulamada dersler Sırpça olarak işlendi. Medresede müfredatında dini ilimleri içeren dersler %10-15'lik bir kısmı oluştururken, geriye kalan %85'lik kısmı ise sosyal bilimler ve fen bilimleri oluşturmaktaydı. Medrese İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte kapatılmıştır.

İsa Bey Medresesi

Osmanlı Devletinin Üsküp Uç Bey'i olan

İsa Bey tarafından 1469 yılında inşa edilen İsa Bey medresesinin etrafına on öğrenci odası bulunmaktaydı. Medrese, Avusturyalı bir komutanın Üsküp'ü ateşe verdiği zamana kadar 221 yıl aralıksız olarak eğitim faaliyetlerine devam etti. Medresenin daha sonra bakım ve onarımının neden yapılmadığı veya yapıldıysa hangi tarihlerde faaliyet gösterdiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1321/1903 yılına ait maarif salnamesinde İsa Bey medresesi kayıtlıdır; banisinin İsa Bey olduğu, müderrisinin Nabi Efendi ve talebe sayısının otuz olduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler Medresesinin 1903 yılında da faal olduğunu ve eğitime devam ettiğini göstermektedir.

Balkan Savaşları sonrası bölgede faaliyet gösteren İslam Birliği Teşkilatı Meddah Medresesi'nin ve Aleksandır Medresesi'nin faaliyetlerini analiz etmek suretiyle; hem bölgede bulunan Müslüman ve Türklerin kimliklerinin korunması, hem de bu kişilerin iyi bir eğitim alması için yeni bir medrese kurmaya karar verir. Bu doğrultuda, Balkanlarda büyük fetihler yapan İsa Bey'in yaptırmış olduğu caminin yanına 1936 yılında bir medrese inşa edilir ve bu medreseye de İsa Bey'in ismi verilir. Hem geleneksel hem de çağdaş eğitimin verilmesinin tasarlandığı İsa Bey Medresenin eğitim öğretim müfredatı Bosna'da bulunan Gazi Hüsrev Bey Medresesi örnek alınarak hazırlandı. Buna göre; Kur'an, Tefsir, Hadis, Akaid, Fıkıh, İslam Tarihi, Pedagoji, Kimya, Fizik, Coğrafya, Matematik, Temizlik Bilgisi, Yönetim Bilgisi, Arap Dili, Sırpça-Hırvatça, Almanca veya Fransızca, Vatandaşlık Bilgisi, İmamlık Bilgisi, Hüsn-ü Hat, Resim ve Benden Eğitimi dersleri okutulmaya başlandı. Bölgede yaşayan Türk ve Müslüman halkın kimliğini koruması ve iyi bir eğitim almasını amaçlayan İsa Bey Medresesinin en önemli özelliği

gelenekten kopmadan çağdaş eğitim verilebilmesiydi. Bölgede oluşturduğu bu eğitim anlayışıyla II. Dünya savaşına kadar eğitim vermiş olan medrese savaşının patlak vermesi üzerine çeşitli nedenler gerekçe gösterilerek kapatılır.

II. Dünya savaşından sonra medreselerin kapatıldığı ülkede, din eğitimi camilerde mescitlerde gayri resmi olarak sürdürüldü. İslam Birliği Teşkilatı'nın gayretleri sonucunda Üsküp'ün girişinde bulunan Kondova köyünde 1980 yılında İsa Bey Medresesi'nin temelleri atılır ve Medrese 1984 yılında tamamlanır. Medresenin yanına ayrıca mescit, iki yüz kırk kişi kapasiteli yurt ve mutfak yapılır. Yeniden eğitim ve öğretime açılan medresenin temel misyonu Osmanlı dönemi medreseleri gibi Makedonya'nın müftü, muallim, imam, vaiz ve vb. ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu medresenin bütün giderleri İslam Birliği Teşkilatı ve Müslüman halk tarafından karşılanır. Yeniden eğitime açılan İsa Bey medresesinde sadece erkekler eğitim görürken talep ve ihtiyaçlar üzerine 1990-1991 yıllarında kız talebeler içinde açık öğretim tarzı eğitim programa eklenir. Zaman içerisinde ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda farklı şehirlere şubeler açılır. Kalkandelen kız şubesi, İştip erkek şubesi, Üsküp, Gostivar ve Kumanova' da Kız şubeleri faaliyete geçer. İsa Bey medresesinde ve şubelerinde dersler Arnavutça, Türkçe ve Makedonca olarak okutulmaktadır. Medrese'nin kurulmuş olduğu şehirlerde dini eğitim alan öğrenciler bu eğitimin sonunda yaşadıkları şehirlerde görev almak suretiyle Makedonya'da din eğitimi alanına büyük ölçüde katkı sağlamaktadır.

Hamidiye Medresesi

1945 yılında kapatılan Hamidiye

Medresesinin 2006 yılında İştîp'te yeniden açılmasıyla dernekleşme süreci başlar. İştîp müftülük binasının yatılı okul haline getirilen bir bölümünde eğitim verecek olan ve İştîp'te ilk kez Türk bayrağının dalgalandığı bir kurum olan lise dengi Hamidiye Medresesinde dini ağırlıklı eğitimin yanı sıra Türkçe, fen ve sosyal alanlardaki dersler de okutulmaktadır.

İştîp'in en eski Türk ailelerinden olan emekli yargıç Sait Sait, medrese hakkında hatıralarını anlatırken, "Ben de 1942 yılına kadar bu medresede eğitim gördüm. Hamidiye Medresesi, doğu Makedonya'nın en saygın okulu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türklerin, Türkiye'ye göçüyle birlikte, buralarda Türkler azaldı ve bu tarihi okula kilit vuruldu" der. Bu okulun tekrar canlanacağını hiçbir zaman aklından geçirmedigini söyleyen Sait, gözyaşları içinde "bugün en mutlu gününü yaşadığını" ifade ederek duygularını dile getirmektedir.

Deniz Feneri'nin katkılarıyla yapılan 4 katlı binada 2006 yılında faaliyete geçen Hamidiye Medresesi, Türkiye'deki İmam-Hatip Liselerinin muadilidir. Buradan mezun olanlar imtihanla üniversitenin çeşitli fakültelerine girebilmektedirler. Bunun yanında İştîp şehrinde Türkçe eğitim hizmeti sunan tek lise özelliğini taşıyan Hamidiye Medresesine ait 5 katlı ve 80 öğrenci kapasiteli eğitim ve yurt binasının kapsamlı tadilat ve tefrisatı TİKA tarafından gerçekleştirildi. Ayrıca İştîp Goçe Delçev Devlet Üniversitesinde yüksek eğitim görmek üzere, Makedonya'nın çeşitli bölgelerinden ve Türkiye'den gelen çok sayıda Türk öğrenciye hizmet vermek adına, bölgede faaliyet gösteren Hamidiye Derneği tarafından kurulan 3 katlı ve 35 öğrenci kapasiteli Prof. Dr. Sabahattin Zaim Üniversite Öğrenci Yurdu bulunmaktadır.

İslami Bilimler Fakültesi

II. Dünya savaşının bitiminden 1984 yılına kadar olan zaman diliminde medreseler kapatıldığından din eğitimi gayri resmi olarak camilerde ve mescitlerde yürütülüyordu. 1984 yılında İsa Bey medresesinin yeniden kurulmasıyla eğitim öğretim faaliyetlerine yeniden başlandı. Fakat bu dönemde Makedonya'da İsa Bey medresesinden mezun olan öğrencilerin devam edebilecekleri bir ilahiyat fakültesi bulunmamaktaydı. Bunun için İlahiyat fakültelerine gitmek isteyen öğrenciler, başka ülkelere gidip eğitimlerini orada devam etmek zorunda kalıyorlardı. İlahiyat fakültesi ihtiyacını çözmek için uzun uğraşlar veren İslam Birliği Teşkilatı Makedonya Cumhuriyeti Devleti'nden gerekli izinleri aldıktan sonra 1990 yılında İslami Bilimler Fakültesi'nin temellerini İsa Bey medresesinin bulunduğu Kondova köyünde attı. İslami Bilimler Fakültesi eğitim öğretim faaliyetlerine ancak 1997 yılında başlayabildi.

1997 yılında faaliyet geçen İslami Bilimler Fakültesi'nin temel hedefi; Makedonya'da yaşayan Müslüman gençlere çağın ihtiyaçlarına yönelik eğitim vermek ve en iyi şekilde yetişmelerini sağlamaktır. Ayrıca bu fakültede eğitim gören öğrenciler ile fakültenin akademik kadrosunun yetişmesi ve bu kişilerin Makedonya akademik camiasına katkılar sunması da amaçlanmaktaydı. İlk yıl fakülteye otuz yedi öğrenci kaydını yaptırdı. Bu öğrencilerin yirmi bir tanesi okulun örgün eğitim alan öğrencisi iken, geri kalan on altı öğrenci ise açık öğretim programlarında eğitim gören öğrencilerdir. İslami Bilimler Fakültesi 'nin eğitim öğretim faaliyetlerine başladıktan bir kaç yıl sonra Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın ön gördüğü yasalara göre eğitim

sisteminde reformlar yaptığı görülür. Bu reformlar kapsamında İslami Bilimler Fakültesinde okuyan öğrencilere pedagojik formasyon alma hakkı verildi. Bu formasyonu alan öğrenciler mezun olduktan sonra ülkenin resmi kurumları olan ilköğretim okullarında din dersleri verme imkânına sahip oldular. 2007-2008 eğitim - öğretim yılında AB ülkelerinin eğitim sistemini uygulama kararı alan okul, Bolonya Yüksek Öğrenim Modelini uygulamaya koydu. Bu model doğrultusunda kredi transfer sistemi (AKTC) uygulamaya başlandı. Bu uygulamanın içeriği 4 + 1 + 3 (Bachelor+Master+PhD) şeklindedir ve öğrenim süresi dört yıldır. İslami Bilimler Fakültesi bu model ile AB ülkelerindeki üniversitelerin eğitim seviyesine ulaşmayı ve verdikleri diplomaların AB ülkelerinde de geçerli olmasını hedeflemektedir. İslami Bilimler Fakültesinde dersler Arnavutça olarak işlenmektedir.

4 – MAEKDONYA'DAKİ İSLAM KÜLTÜRÜNE AİT ESERLERİN DURUMU

Tarih boyunca değişik kavim ve uluslara ev sahipliği yapan Makedonya'da değişik ulusların kültür izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda 1912'de Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve dolayısıyla Makedonya topraklarından çekilmesiyle, İslam kültürü sistematik ve bilinçli bir şekilde tahribata uğratıldı ve maalesef insanlığın ortak malı olan tarihi eserler yakılıp yıkıldı. Bugün hâlâ ecdat yadigarı olan bazı eserler korunmaya muhtaçtırlar. Yüksek sanat ve mimari değer ve özelliğe sahiptir. Bu eserler, Osmanlı mimarisinin bütün özelliklerinin büyük tahribatlara rağmen hâlâ canlı şahitleridir.

Dini, sosyal, ekonomik, eğitim, bilim,

sağlık, ulaştırma vb. ihtiyaçları karşılamak için inşa edilmiş eserlerin büyük bir kısmı bugün kullanılmaz haldedir. 1928'de yasal düzenlemeyle vakıflar ve bunlara bağlı mülkler İslam Birliğine devredildiyse de 1948'de tekrar devletleştirildi. 1991 sonrasında malların iadesi için başlatılan mücadele zaman içerisinde malların ilgili kurum ve kişilere iadesiyle sonuçlandı. 2001 yılının ilk aylarında Arnavutların anayasal hakların verilmesi doğrultusunda başlattıkları silahlı eylemlerin devam ettiği süre içerisinde Makedon güçleri veya taşkınlık gösteren vatandaşlar tarafından, İslam dinine ait 58 yapının yıkıldığı yada hasar gördüğünü de belirtmek gerekir. Başta MİB olmak üzere birçok kuruluş dini-kültürel eserlere yönelik olumsuz eylemleri protesto ettiler. MİB'in de eserlere sahip çıkması gerektiğine dikkat çeken, Kültür Mirası Koruma ve Konservasyon Merkezi Müdürü Behicuddin Şehabi, 1000'in üzerindeki Osmanlı mirasının 257'sinin devlet korumasında olduğunu belirtmektedir.

Burmali camii, İsa Bey, Sulu Han, Davut Paşa Hamamı, Dükkâncık Camii, Mustafa Paşa camii, Debre'deki hamam gibi. Osmanlı'dan kalan birçok eserin korunmaya ve bakıma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda Türk Diyanetinin öncülüğünde Köprülü (Veles)'deki Fazıl Ahmet Paşa Camii ve Manastır (Bitola)'daki Hamza Bey camilerinin tamiratları, Üsküp'te inşa edilen İslami Bilimler Fakültesi Camii inşaatına maddi destek verilmesi, Bursa Osmangazi Belediyesi tarafından ihya edilen Hatuncuk Camii, Rumeli vakfı ve Bursa İl müftülüğünün girişiyle de Dükkâncık Camiinin onarımının gerçekleştirilmesi sevindirici gelişmelerdendir.

Üsküp Mustafa Paşa Camiinin tamamlanması, İştîp'teki Radanya Mahmut Ağa Camii, Manastır'daki İshakiye Camii, Kırçova'da bulunan Çullu Baba Tekke ve Camii gibi Osmanlı izleri olarak ayakta kalabilen bazı tarihi eserlerin restorasyonu Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirildi.

Son yıllarda tarihi ve kültürel mirası ayağa kaldırma çalışmaları açısından özellikle TİKA'nın önemli katkılar sağladığını ifade etmek gerekir. Bugün TİKA, Makedonya'da Makedonya'yı ve Balkanlar'ı yeniden ihya etmekte, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı

manen yıkılan kalelerin tamiratını üstlenmekte, Yunus Emre Vakfı, kültürel köprülerin kurulmasına vesile olmaktadır. Onlarca belediye ve gönüllü teşebbüsler Balkanlar'da, Türk insanın selamını ve hayratlarını getirerek hizmette yarışmaktadırlar.

Son olarak Avukat (Şimdiki görevi; Makedonya Anayasa Mahkemesi Üyesi) Salih Murat tarafından hazırlanan, 2001 yılında yaşanan olaylar esnasında Osmanlı dönemi ve sonrasında ait yıkılan, yakılan ve asar gören İslam dinine ait dini mabetlerin listesine aşağıda yer verilecektir.

LÜSKÜP VE BÖLGESİ :

- 1.Studenıçan köyü - STUDENİÇAN CAMİSİ
- 2.Moyane köyü - MOYANA AŞAĞI KÖY CAMİSİ
- 3.Moyane köyü - MOYANE YENİ CAMİSİ
- 4.Araçınovo köyü - ARAÇİNOVO CAMİSİ
- 5.Luboten köyü LUBOTEN CAMİSİ
- 6.Raşçe köyü - RAŞÇE AŞAĞI KÖY CAMİSİ
- 7.Graçan köyü GRAÇAN KÖY CAMİSİ
- 8.Raduşa köyü RADUŞA KÖY CAMİSİ
- 9.Dvirçe köyü DVİRÇE KÖY CAMİSİ
- 10 Breza köyü BREZA KÖY CAMİSİ
- 11 Tanuşa köyü TANUŞA KÖY CAMİSİ
- 12 Maline köyü MALİNE KÖY CAMİSİ

II. KALKANDELEN (TETOVA) VE BÖLGESİ :

- 13.Kalkandelen PAŞA CAMİSİ
14. Kalkandelen ARABATİ BABA TEKESİ
- 15.Kalkandelen KADI ÇEŞME CAMİSİ
- 16.Larce köyü LARÇE KÖY CAMİSİ
- 17.Germo köyü GERMO KÖY CAMİSİ
- 18.Selçe köyü SELÇE KÖY CAMİSİ

19. Veyçe köyü	..VEYÇE KÖY CAMİSİ
20. Gayre köyü	..GAYRE KÖY CAMİSİ
21. Drenoveç	..DRENOVEC SEMPTİ CAMİSİ
22. Poroj köyü	..POROY KÖY CAMİSİ
23. Cepçište köyü-	..CEPÇİŞTE KÖY CAMİSİ
24. Neprošten köyü -	..NEPROŞTEN KÖY CAMİSİ
25. SEROVO köyü -	..SEROVO KÖY CAMİSİ
26. Yajinçe köyü -	..YAJİNÇE KÖY CAMİSİ
27. Oraşye köyü-	..ORAŞYE KÖY CAMİSİ

III KUMANOVA VE BÖLGESİ :

28. Vaksinçe köyü	..VAKSİNÇE KÖY CAMİSİ
29. Runiçe köyü	..AHMET BÜLÜKBAŞ CAMİSİ
30. Slupçane köyü	..SLUPÇANE ESKİ CAMİSİ
31. Slupçane köyü	..SLUPÇANE YENİ CAMİSİ
32. Orizare köyü	..ORİZARE KÖY CAMİSİ
34. Hotla köyü	..MULA MURAT CAMİSİ
35. Mateyçe köyü	..MATEYÇE KÖY CAMİSİ
36. Nikuştak köyü	..NİKUŞTAK ESKİ CAMİSİ
37. Nikuştak köyü	..NİKUŞTAK YENİ CAMİSİ
38. Lukare köyü	..LUKARE KÖY CAMİSİ
39. Presniçe köyü	..PRESNİÇE KÖY CAMİSİ
40. Goşinçe köyü	..GOŞİNÇE KÖY CAMİSİ
41. Ştrime köyü	..ŞTRİME KÖY CAMİSİ
42. Loyane köyü	..LOYANE HACİ ESAT CAMİSİ
43. Allaşevçe köyü	..ALAŞEVÇE KÖY CAMİSİ
44. Ropalçe köyü	..ROPALÇE KÖY CAMİSİ

IV. MANASTIR :

45. Manastır	..İSHAKİYE CAMİSİ
46. Manastır	..HASAN BABA CAMİSİ
47. Manastır	..HATUNİYE CAMİSİ
48.	..İSLAM BİRLİĞİ MANASTIR MÜFTÜLÜĞÜ binası yakıldı.

V.İŞTİP :

49. İştıp kenti KADEN ANA CAMİSİ

VI.VİNİÇA :

50. Gradeç köyü GRADEÇ KÜÇÜK CAMİSİ

VII. DELÇEVO :

51. Delçevo kenti DELÇEVO CAMİSİ

VIII. BEROVO :

52. Berovo kenti BEROVO CAMİSİ

IX. PİRLEPE :

53. Pirlepe kenti PİRLEPE ÇARŞI CAMİSİ

X. KIRÇOVA :

54. Kırçova kenti ÇULU BABA TEKESİ

XI. OHRİ :

55. Ohri'de kenti - OHRİ KULOĞLU CAMİSİ

**5 - İSLAMİ HASSASİYET İLE FAAL
ONA BAZI KURULUŞLAR/DERNEKLER**

Makedonya'da farklı ideolojik arka planlara sahip yapılar, mezhepler, cemaatler ve bu yapı, cemaat ve mezheplere bağlı faaliyet gösteren dernekler ve kuruluşlar vardır. Ancak bu çalışmada birkaçına yer verilecektir.

Mexhlişi (Meclis)

1984 yılında kurulan ve illegal olarak faaliyet gösteren yapı, 1990'lı yıllarda resmîyet kazanır. Genelde 20 ila 30 yaşları arasındaki gençlerin oluşturduğu "Mexhlişi" haftalık ve aylık düzenlenen toplantı ve konferanslarla faaliyetlerini yürütür. 1992 yılında "ASR"

adında kurdukları yayınevi ile yayıncılık faaliyetlerine de başlayan bu kuruluş onlarca kitap ve dergi basarak daha geniş kitlelere faaliyetlerini ulaştırmaya çalıştı. Geleneksel olarak düzenlenen "Din Bilgisi Yarışması" faaliyetlilerini Müftülükle beraber organize ederek durumunu daha da pekiştirdi. Dergi ve kitapları ile fuarlara da katılan kuruluşun, Türkçe yayınlanmış eserlerin de aralarında bulunduğu bir çok yayını çevirmek suretiyle yayınladığını da belirtmek gerekir.

El Hilal Yardımlaşma Teşkilatı

1990'ların başında kurulan "El Hilâl" Yardımlaşma Teşkilatı, yardıma muhtaç ailelere ve talebelere iftar sofralarının düzenlenmesi,

gıda ve temizlik malzemelerinden olan kumanyaların dağıtılması, ilmi ve dini toplantıların düzenlenmesi ve sergilerin tertip edilmesi, Makedonya genelinde bulunan 16 şubeye ziyaretler ve ortak kuruluş, donörler ve gönüllüler ile beraber iftarların tertip edilmesi, toplu sünnetlerin yapılmaması gibi etkinliklerle faaliyetlerine devam etmektedir

Vizioni M Derneği

Makedonya genelinde çokça faaliyeti olan ve gençlere değişik proje ve imkânlar sunan dernek 1998 yılında kuruldu. Derneğin misyonu gençlerde ruhi ve kültürel anlamda oluşan boşluğu doldurmak ve kaliteli bir gençlik yetiştirmektir. Bu doğrultuda çokça konferans, seminer, kurs gibi eğitim programları düzenlenmekte ve gençlik buluşmaları gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Yürüttükleri proje ile doğrudan gençlere hitap eden ve onların ilmi ve kültürel anlamda gelişimlerini destekleyen dernek faaliyetlerine devam etmektedir.

Merhamet Derneği

Özellikle Kosova'daki savaş yıllarında ve Makedonya'daki olayların vuku bulduğu aylarda etkin olan bir insani yardım kuruluşudur. Adnan İsmaili ve arkadaşlarının yanı sıra gönüllü destekçilerin gayretleri ile faal olan Merhamet derneği sonraki yıllarda TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), İHH İnsani Yardım Vakfı ve Kızılay gibi Türkiye'den giden kuruluşlarla işbirliği içerisinde bulunmak suretiyle çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca dini ve kültürel alanlarda da faaliyetlerine devam etmektedir.

İyilik Başağı Derneği;

Kosova'daki savaş yıllarında ve Makedonya'daki olayların vuku bulduğu aylarda

da etkin olan r "Kalliri i Mirësisë" (İyilik Başağı) Yardımlaşma Derneği de 1990'lardan beri faal olan derneklerdendir. Yetimlere ve fakirlere yardım paketlerinin dağıtımı Ramazan ayı boyunca iftar verilmesi, yetim ve yardıma muhtaç olan kişilere eşya dağıtımının yapılması gibi etkinliklerde bulunmaktadır.

İslam ve Bilim Derneği

1999 yılında kurulan bu dernek değişik konularda konferans, panel ve seminer vb. faaliyetler düzenleyerek kadınların özellikle toplumdaki yeri, bilimle dinin kadına bakışı, kadınların problemleri gibi konuları ele almaktadır. Arapça ve İngilizce kursların da verildiği derneğin ayrıca 2000 yılından bu yana yayınladığı "Medina" adında bir kadın dergisi de vardır.

Ensar Kültür ve Yardımlaşma Derneği

Haziran 2002'de kültür ve yardımlaşma alanında faaliyet göstermek üzere Üsküp'te kuruldu. Kuruluş gayesi; maddi-manevi değerlere sahip çıkmak, Makedonya'daki birlik ve beraberliğin devamını sağlamak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, gelecek nesilleri eğitim ve kültürel açıdan hazırlamak, geçmiş ve gelecek arasında köprü olmak.

Lise ve üniversite öğrencilerine kurs verilmesi, kırtasiye yardımında bulunulması, toplu sünnet organizasyonunun gerçekleştirilmesi, kurban eti dağıtılması, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, burs verilmesi, din, kültür, tarih vb. konularda paneller düzenlenmesi faaliyetlerinden bazılarıdır.

Dernek 2007 yılında Ensar Kız ve Erkek Üniversite Yurt Projesi kapsamında Makedonya'da yaşayan toplulukların eğitim

açısından ilerlemelerine katkı sağlayan Ensar kız ve erkek üniversite öğrenci yurtlarını açtı. Okul zamanında üniversite öğrencilerinin faydalandığı yurtlarda yaz aylarında da geleneksel hale gelen Yaz Kur'an Kurslarını düzenlenmektedir. Kurslara V. VI. VII. ve VIII. Sınıfa devam etmekte olan Arnavut ve Türk öğrenciler katılmaktadır. Dini bilinçlenmenin yanı sıra kurslarda öğrenciler için cami ziyaretleri, sosyal ve spor aktiviteleri de organize edilmektedir.

Vefa Derneği

Doğu Makedonya Yardımlaşma Derneği "Vefa" 2010 yılında Radoviş'te kuruldu. Bölge de yaşayan insanların ihtiyaçlarının giderilmesine vesile olan dernek, her yıl Ramazan ayında iftar vermekte, kurban bayramında kurban etini muhtaçlara dağıtmakta, gıda ve eşya yardımlarında da bulunmaktadır.

Makedonya'daki mevcut ekonomik ve sosyal durumların göz önünde bulundurulduğu, az da olsa muhtaç ailelerin ve yetimlerin sofralarının zenginleştirildiği bu tür organizasyonların bazılarında Türkiye'den İHH Vakfının ve Üsküp'ten Ensar Derneği'nin destek verdiğini belirtmekte yarar vardır. Zira çok zor şartlarda geçimlerini sağlamaya çalışan, kasaptan et alamayacak kadar fakir insanların olduğu bir bölgede ancak diğer STK'larla birşeyler yapmak mümkündür.

Mustafa Paşa Eğitim, Kültür ve İnsani Yardım Vakfı

Vakıf, çocukların ve gençlerin gelişimine katkıda bulunulması amacıyla 2012 yılında Üsküp'te kuruldu. Üsküp, Kalkandelen, Kırçova, Struga, Kumanova, İştıp, Vinitsa, Topolnitsa, Kanatlar ve Radoviş'te faaliyet gösteren Mustafa Paşa Eğitim, Kültür ve İnsani

Yardım Vakfı'na TİKA tarafından dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve perdesi temin edildiğini belirtmekte yarar vardır. Zira eğitim hizmetleri açısından vakıf bünyesinde yüze yakın kişinin devam ettiği kurslar, bilgisayarlı eğitime geçilmesinin ardından daha verimli bir halde devam etmektedir.

6 - MÜSLÜMANLARIN KARŞI KARŞIYA KALDIĞI SORUNLAR

Makedonya Cumhuriyeti İslam Dini Birliği, devlet tarafından tanınan resmî bir dinî kurumdur. Ancak ülkedeki Müslüman nüfusu temsil etmekte yetersiz kalmaktadır. Arnavutların çoğunlukta olduğu İslam Dini Birliği, Türk ve Slav Müslümanların ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Örneğin Türklerin yoğun olarak bulunduğu doğu bölgelerinde dinî faaliyetlerin azlığı ve yeteri kadar nitelikli personel görevlendirilememesi, öne çıkan sorunlardandır.

Finansal problemler yaşayan İslam Dini Birliği, Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından bu yana Yugoslavya yönetimi zamanından itibaren el konulan vakıf mallarının iadesini talep etmektedir. Makedonya Cumhuriyeti toprakları içinde kalan, Osmanlı döneminde inşa edilmiş camiler, medreseler, tekkeler, saat kuleleri ve diğer tarihî eserlere devlet tarafından el konulmuş ve Müslüman nüfusun bunlardan yararlanmasında imkânsızlaştırılmıştır. Saat kuleleri ve çeşmeler da dâhil birçok Osmanlı eseri, üzerlerine hac işareti takılmak suretiyle tahrip edilmiştir. Müslümanların resmî kuruluşu olan İslam Dini Birliği ve diğer Müslüman kuruluşlar tarafından bu eserlerin iadesi talep edilmiş ise de resmî makamların bu konuda hiçbir adım atmadığı görülmektedir.

Müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavut halk, Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği tarafından en iyi temsil edilen gruptur. Ancak ana dilde eğitim hakkından mahrum bırakılan Türk ve Slav Müslümanlar bu temsil hakkından yararlanamamaktadır. Yugoslav yönetimi zamanında Türkiye ile tarihsel bağları olan Müslüman halkın İslami eğitim noktasında kasıtlı olarak Türkiye yerine Arap ülkelerine yönlendirildiği bazı kaynaklar tarafından dillendirilmektedir. Din eğitimi Türkiye’de almış olan kişilerin din görevlisi olarak atanmadığı iddiaları da Müslüman halkların eşit temsil problemine bir örnek teşkil etmektedir.

Makedonya devletinden finansal yardım almayan İslam Dinî Birliği, ülkedeki Ortodoks ve Katolik faaliyetlerin dolaylı olarak devlet tarafından desteklendiğini iddia etmektedir. Nitekim Üsküp 2014 projesi kapsamında, Üsküp’te ve ülkenin birçok bölgesinde Hristiyanlığı sembolize eden haç işaretlerinin ve Hristiyanlar için önem taşıyan şahsiyetlerin heykellerinin inşa edilmesi, bu iddianın sebepsiz olmadığını ortaya koymaktadır.

Makedonya Müslümanlarının sıkça dillendirdiği vakıf mallarının iadesi konusu, Makedonya devletinin Müslümanlar üzerindeki sistematik yok etme politikasının da bir göstergesidir. Zira tarihî ve kültürel açıdan birleştirici unsur olan eserlerin devlet eliyle dönüştürülmesi, tarihsel ayrımcılığın bir kanıtıdır. Ayrıca cami ve tekke gibi dinî önemi olan eserlerin yıkılıp yıkılması, dönüştürülmesi veya gerektiği gibi korunmaması azınlık haklarını koruma konusunda devletin ciddi zafiyet gösterdiğinin işaretidir. Örneğin 16. yüzyılda Osmanlı tarafından Manastır’da inşa edilen Yeni Camii 1999’da Manastır Belediyesi

tarafından Kent Kültür Eserleri Koruma Derneği’ne teslim edilerek galeriye dönüştürüldü. Makedonya Ortodoks Kilisesi ve Makedonya Yahudi Birliği’nin istimlak edilen malları sorun çıkarılmadan kendilerine iade edilirken İslam Birliği’nin yaptığı bütün başvurular cevapsız kalmaktadır.

Misyonerlik, Müslümanların karşı karşıya olduğu diğer ciddi bir problemdir. Yoksul bırakılmış Müslüman topluluklarının çoğunlukta olduğu doğu bölgelerinde faaliyet gösteren Hristiyan misyonerlerin devlet tarafından desteklendiği iddia edilmektedir.

Makedonya Müslümanlarının rahatsız olduğu en hassas konulardan bir diğeri ise şehirlerin dönüşüm planlarının İslam’ı temsil eden yapıların tahribatına hatta yok edilmesine göre şekillendirilmesidir. 2001 yılında Üsküp’ün en görünür mekânı olan Vodno Dağı’na büyük bir haç yerleştirilip geceleri ışıklandırılması, bu uygulamaların en dikkat çekici olanlarından. Bunun yanında bir başka eylem, Üsküp’te 15. yüzyılda Osmanlı tarafından inşa edilen tarihî Taş Köprüye ait kitabe ve mihrap nişinin kasıtlı olarak sökülüp tahrip edilmesidir. Özellikle 2001 yılında yaşanan iç savaş döneminde Müslümanlara ait toplam 58 yapının zarar gördüğünü, 20’ sinin tamamen kullanılamaz hale geldiğini belirtmek gerekir.

Ayrıca 15. yüzyılda inşa edilmiş olan Üsküp Kebir Mehmet Çelebi Camii’nin minaresi ve avlusundaki mezar taşları, Üsküp Kiril Metodî Üniversitesi’nin inşası sırasında tahrip edilerek cami girişi ve avlusu üniversite yerleşkesine dâhil edilmesi bir diğer dikkat çeken gelişmedir. Bu tür eylemler Makedonya devletinin Müslümanlar üzerindeki sistematik yok etme politikasının bir göstergesidir. Zira Makedonya Müslümanlarının sıkça dillendirdiği

vakıf mallarının iadesi konusunun halledilmiyor olması başka şekilde açıklanamaz.

Müslüman grup içerisindeki etnik azınlık olan Türkçe konuşan Türk ve Torbeş topluluklarının Türkçe eğitim talepleri de karşılıksız kalmaktadır. Anayasa ile sabit olan ana dilde eğitim alma talebinin yetkililer tarafından geri çevrilmesine gerekçe olarak, talep eden toplulukların etnik Türk olmadıkları gösterilmektedir ki, bu durum ülkedeki resmî nüfus sayımı konusundaki gerilimin dini ve etnik azınlıkların hakları ile ilgili olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Müslümanların karşı karşıya kaldığı bir başka sorun, ülkedeki misyonerlik faaliyetleridir. Özellikle yoksul bırakılmış Müslüman toplulukların çoğunlukta olduğu doğu bölgelerinde faaliyet gösteren Hristiyan misyonerlerin devlet tarafından desteklendiği iddia edilmektedir. 2002 yılında Ohri şehrindeki İmaret Camii'nin Aziz Kliment Kilisesi'ne çevrilmesi, aynı şekilde Manastır Yeni Caminin Aziz Gorki Kilisesi üzerine inşa edildiği gerekçesiyle kazı çalışmalarıyla tahrip edilmesi, misyonerlik faaliyetlerinin devlet eliyle dolaylı olarak desteklendiğinin göstergesidir.

2012 yılında Vevcani Festivali adı altında icra edilen kutlamalarda kostüm olarak İslam dinine ait semboller kullanan grubun, pornografi ve hakarete varan eylemlerde bulunması sosyal alanda Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki gerilimin yükselmesine neden oldu. Müslüman halk tarafından Struga şehrinde organize edilen protestolar gerginliğin somut örneğidir. Bu bağlamda ülkede İslam karşıtı yorumlarda artışların olduğu uzun süren tartışmaların olduğunu da belirtmek gerekir. İşin ilgilici konuyla ilgili olarak devlet veya dini

liderler seviyesinde bir özür ve açıklama yapılmamasıdır.

Nihayetinde 2001 yılında yaşanan çatışmalara son vermek amacıyla aynı yıl imzalanan Ohri Çerçeve Antlaşması, ülkede azınlık konumuna itilen Arnavut ve Türk grupların ülkenin aslı ve kurucu unsuru olduğu gerçeğinin altını çizmiştir. Fakat uygulamada bu değişiklik sadece Arnavutların temsil hakkı konusunda olumlu birkaç gelişmeye sebep oldu. Makedonya Cumhuriyeti'nde farklı millet ve dinlerin huzur içerisinde yaşaması için yeterli olmayan bu antlaşmanın, aradan geçen on altı yıllık zaman zarfında yaşanan sorunlar dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Genelde Balkanlar'da özelde Makedonya'da yüz yıllardır var olan İslamiyet; siyasal, sosyal, kültürel, iktisadi, eğitim vd. alanlarda yapıcı ve birleştirici özelliği ile önemli bir unsur olarak bölgeye büyük katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda tarikat şeyhlerinin ve dervişlerinin önemli görevler üstlendiğini ve adeta Osmanlı fetihlerinin öncülerі olarak bölgeye gelen tarikat mensuplarının bir taraftan İslam'ı anlattıklarını, diğer taraftan da adaletsiz bir toplum anlayışı içinde yaşayan topluluklara alışkın olmadıkları alternatif bir hoşgörü politikasını sunduklarını görmekteyiz. İslam adına gönülleri fetheden dervişlerin oynadıkları rolün önemini, günümüzde dahi yol kavşaklarında bulunan tekkelerin varlığı ile açıklamak mümkündür. Makedonya'daki Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi, Struga Halveti Tekkesi gibi.

İslam'ı yaymak adına ve adalet üzere hüküm süren Osmanlı yönetimi ile; Mevlevilik,

Nakşibendilik, Halvetilik, Kadirilik, Rûfailik, Sa'dilik, Bektaşilik ve Melamilik gibi tasavvuf akımlarının Makedonya'da temsil edilir hale gelmesinin, vakıfların kurulmasının, camii inşasının ve medreselerin faaliyete geçmesinin nihai olarak İslamiyet'in yaygınlaşmasında ayrıca rol oynadığını görmekteyiz. Makedonya'da Ohri'deki Halvetî tekkesi, Üsküp ve Manastır'daki Mevlevî tekkeleri, Üsküp'teki Rifâî tekkesi, Tetova'daki Bektaşî faal olması gibi.

Ayrıca devlet veya vakıflar aracılığıyla kurulan medreseler, camiler, mescitler, mektepler, tekkeler, dükkânlar, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, değirmenler, tarlalar ve köylerin beraberinde Makedonya'da din eğitimi veren kurumların akademik kadrolarını ve müftü, müderris, muallim, imam, hatip, vaiz,

vaize vb. din adamlarının yetiştirilmesi suretiyle İslam'ın varlığını sürdürmesi hususlarında çaba sarf edildiğine şahit olmaktayız.

Gerek eski Yugoslavya döneminde gerekse günümüz Makedonya'sında yaşayan Müslümanlar; İslam adına yaşanan maddi ve manevi sorunlardan ders çıkartmak suretiyle etnik kökene bakmaksızın hareket edilmesi gerçeği ile karşı karşıyadırlar. Bu bağlamda Makedonya Cumhuriyeti İslam Dinî Birliği, ülkedeki bütün Müslüman toplulukları kucaklayıcı politikalar benimseyip Müslümanların sosyal ve siyasi alanda seslerini duyurabilecekleri organize bir hareket haline gelmelidir. Bunun için dinî ve etnik farklılıkları zenginliğe dönüştürecek politikalar benimsenmelidir.

BİBLİYOGRAFYA

- ARUÇI, Muhammet, ‘Üsküp’te Meddah Medresesi’ **Balkanlarda İslam Medeniyeti Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul 2002.
- ARUÇI, Muhammet, “Fettah Efendi”, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.XII**. İstanbul 1995.
- ASANİ, Eljesa, **Makedonya’daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi**, Yüksek Lisans Tezi Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bursa 2010.
- AYVERDİ, E. Hakkı, **Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya, C.III**. İst. 1981.
- BAKİ, Süleyman; ‘Manevi Önderlerimiz’, S. 6,7,8,9,10,11, **Köprü**, Üsküp 2004,2005,2006.
- BAKİ, Süleyman; Makedonya İslam Dini Birliği ve Türkler, **Haberci**, S. 15, Vrapçište-2005.
- BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C.1, Kısım 1, T.T.K. Ankara 1963.
- BEHİCUDDİN, Şehabi; **Kapanmayan Yaralar-Uncured Wounds**, Üsküp 2003.
- ÇAYIRLI, Necati ; ‘Günümüz Makedonya Türkleri’, **Rumeli- Balkanlar Özel sayısı Cilt IV, Yeni Türkiye Dergisi Sayı 69**, Ankara 2015.
- ÇAYIRLI, Necati ; ‘Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya’daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları’ **Avrasya Etüdleri, Sayı 48/2015-2, TİKA**, Ankara 2015.
- ÇAYIRLI, Necati ; ‘Makedonya Türkleri’, **Türk Dünyası Özel Sayısı C 2, Yeni Türkiye Dergisi Sayı 53-54** Ankara 2013.
- DURMUŞ, Ahmet; “Bir Zamanlar (Makedonya’da İslam Kültürü)”, **Avrupa Diyanet**, S.125, Ankara 2009.
- EMİN, Nedim, ‘Müslümanlar Ve Makedonya İslam Birliği (MİB)’, **Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu-Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, Ankara 2014
- ERCAN, Emine Hilal; **Makedonya’da Adak ve Ziyaret Yerleri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- EREN, İsmail, **Rumeli’de Türk Kültürü**, Yeni Balkan Yay.
- GÖRGİEV, Dragi, NİKOLA Daniela, **Üsküp Osmanlı Darphanesi**, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Üsküp, 2008.
- HAJDARİ, Sevgi Altundal (Hazırlayan) **Makedonya Müslümanları**, (Rapor) - İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İHH, İstanbul 2014
- İBRAHİMGİL, M. Zeki ; ‘‘Makedonya’nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu’’, **Makedonya’da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996.
- İNBAŞI, Mehmet, ‘Balkanlar’da Osmanlı Hakimiyeti ve İskan siyaseti’, **C.IX. “Türkler”** Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- İZZETİ, Metin; **Balkanlar’da Tasavvuf**, İstanbul 2013.
- KILIÇ, Kemal Hakkı; ‘Diyanet İşleri Başkanlığınca Makedonya’ya Götürelen Hizmetler’ **Avrupa Diyanet**, S.125, Ankara 2009.
- KUMBARACI-BOGOYEVİÇ Lidiya, **Üsküp’te Osmanlı Mimari Eserleri**, İstanbul 2008.
- MURAT, Salih; ‘‘Makedonya’da Son 6 Ay İçerisinde Yıkılan, Hasar Gören İslam Dinine Ait Dini Mabetlerin listesi ’’, **Birlik**, Yıl LVII, Sayı 5693, Üsküp 2001.
- MURATİ, Ümmü, **Makedonya’da Müslüman Toplumun Örgün ve Yaygın Din Eğitimi**, Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2015,

MUSA, Musa; Balkan Müslümanlarında Din-Kimlik Bütünleşmesi, **Hikmet**, S.6, 2005

MUSLİU, Abdulnenteor; 'Makedonya'da İslami Eğitim Araştırması' **Balkanlarda Din Eğitimi**, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul 2016

NUREDDİN Mensur; **Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri**, Gostivar 2003.

ORAN, Baskın ; "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik", A.Ü. **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.48 Sayı 1-4, Ankara 1993

ÖMEROV, Mumin; "Tetove (Kalkandelen) - Kumanova'da Din Eğitimi", **Balkanlarda Din Eğitimi**, Değerler Eğitimi Merkezi, İstanbul 2016.

ÖZFATURA, M. Necati; İştîp Hamidiye Okulu İftara doğru <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/m-necati-ozfatura/291581.aspx>

SALİH, Eyüp; 'Makedonya'da Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Yarını' <http://www.balturk.org.tr/makedonyadaki-tarikatler-silsileleri-maneviyat-buyuklerinin-h-ayatlari-ve-hizmetleri/>

TİKA 2013 Faaliyet R. <http://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/faaliyet-raporu-2013.pdf>

TUFAN, Muzaffer ; "Makedonya'da Türk İslam Kültürü", **Sesler**, 293, Üsküp 1995.

TURAN, Ömer ; "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997.

YAŞAR, Abdurrahman ; "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı** , İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996.

ZAİM, Sabahaddin; "Türk Dünyasında Balkanlardan Hatıralar", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997.

GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLER

Halveti Şeyhi Kadri Efendi ile yapılan görüşme Ağustos 1996, Ohrid.

MTV Türkçe Bölümü sorumlusu Gayur Şeh ile yapılan görüşme, Ağustos 1996, Üsküp.

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001, Gostivar.

1959'da göç eden Hayriye ve İslam Çayırılı ile yapılan görüşme, Eylül 2002- İzmir.

El Hilal Yrd. Teşkilatı Bşk. Behicuddin Şehabi ile yapılan görüşme Eylül 2005, Üsküp

Merhamet Derneği Başkanı ve Logos A Yayınevi Sahibi Adnan İsmaili ile 1996 - 2009 yılları arasında yapılan görüşmeler, Üsküp

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001, Ocak 2003 ve Eylül 2005,

Ensar Derneği Başkanı Sulyeman Baki ile yapılan görüşme, Ağustos-Eylül 2005, Üsküp.

Yararlanılan İnternet adresleri

<http://www.haber7.com/balkanlar/haber/972258-salih-murat-turkiyenin-durusu-itibarimizi-artirdi>

<http://www.balturk.org.tr/makedonyada-turk-kulturunun-dunu-bugunu-ve-yarini/>

<http://timebalkan.com/kemal-nazim-akla-ziyan-olur/>

Cumhuriyet Döneminde Türkiye Balkan İlişkileri* (1923-1998)

*Necati ÇAYIRLI ***

Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyetinin dış politikası barışçı esaslara dayanmaktaydı. 1923’de gerçekleşmiş olan Lozan Antlaşmasından itibaren Türkiye, Balkan ülkeleri ile kurduğu diplomatik ilişkilerde hep yapıcı olmaya çalıştı.

30 Ocak 1923’te imzalanan bir antlaşma ile, Yunanistan’da bulunan Müslüman-Türklerle Türkiye’de bulunan Rumların değiş tokuşu kararlaştırılmış, değiştirilecek kimseler ve mübadele koşulları da saptanmıştı. Ancak antlaşmanın uygulanması aşamasında sorunlar çıktı. Antlaşmaya göre, İstanbul’daki Rumlarla Batı Trakya’daki Türkler mübadele dışında bırakılıyordu. Ancak bunları saptamak sorun oldu. İki ülke arasındaki iyi ilişkilerin kurulmasını engelleyen bir başka konu da Patriklik konusudur. Lozan’da İsmet Paşa, Patrikliğin Türkiye dışına çıkartılmasını isterken, Batılılar Türkiye’de kalması için

direnmişler, “siyasetle uğraşmamak” koşuluyla patriğin İstanbul’da kalması konusunda sözlü olarak antlaşmaya varılmıştır. 1924’te boşalan Patrikliğe seçilen kişinin mübadele kapsamına girmesi sorun yarattı. Bu sorun 1925’te yeni Patriğin atanmasıyla halledildi.

Aralık 1923’te Arnavutluk ile diplomatik ilişkiler kuruldu. Ekim 1925’te Bulgaristan ve Yugoslavya ile birer dostluk antlaşması yapıldı. Bu arada Romanya ile de bir antlaşma gerçekleşmişti.

1928 yılında Arnavutluk’ta ilan edilen monarşi yönetimi Türkiye desteklemedi. Aynı tarihte daha önce yapılan Ankara Antlaşması doğrultusunda Bulgaristan’dan 11.000 kişi Türkiye’ye göç etti. Yugoslavya’daki Müslümanların ev ve arazilerine Sırp yönetimince el konulması gibi uygulamalar karşısında Türk yönetimi, bu malların belli bir para ile telafi edilmesini istiyordu.

* Bu yazı Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü’nce Cumhuriyetin 75.Yılı kutlamaları çerçevesinde halka yönelik olarak düzenlenen konferanslarda tebliğ edilmiştir.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bornova İzmir-TÜRKİYE

“Ahali Mübadelesi” sorunu Türk-Yunan ilişkilerinde gerginliğe yol açarken, Yunanistan’ın “Anadolu Macerasında” uğradığı yenilgiyi hazmedemeyerek Türkiye’ye karşı bazı girişimleri destekler görünmesi ilişkileri daha da soğuttu. İtalya ve Yunanistan arasında Türkiye’ye karşı yapılmış bir gizli ittifak bulunduğuna ilişkin kanıtlar ve Yunan Adalarında Türkiye’ye çıkarak isyan başlatmaya çalışan maceracılar, Türk yöneticilerinin Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı iyi niyetli olmadığına inanmalarına yol açtı. Ancak 1930’a gelindiğinde, Bulgaristan’daki revizyonist politika Türk-Yunan yakınlaşmasını sağladı. Türk-Yunan yakınlaşmasını hazırlayan bir diğer etmen de Atatürk’ün izlemeye başlayacağı Balkan politikası için Yunanistan ile uzlaşmayı ilk adım olarak görmesidir. İşte bu hava içinde Haziran 1930’da imzalanan antlaşma ile “Mübadele sorunu” çözülebildi. Venizelos’un Türkiye’yi ziyareti esnasında iki devlet arasında; Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması; deniz kuvvetlerinin sınırlandırılmasına ilişkin protokol; İkamet, Ticaret ve Ulaşım sözleşmesi imzalandı (30 Ekim 1930).

I.Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan uluslar arası düzenden hoşnut olmayan “revizyonist devletler” 1930’larda faaliyetlerini artırdılar. Bu dönemde uluslararası bunalımlar karşısında Milletler Cemiyeti çaresiz kaldı. ABD’nin hemen savaş sonrasında kendi kıtasına kapanması, Fransa’nın savunduğu sertlik politikasını destekleyecek gücü bulamaması ve belki de en önemlisi İngiltere’nin “bunalım benden uzak dursun da ne olursa olsun” tutumu içinde, Avrupa’da boy göstermeye başlayan faşist saldırganlık ve yayılmacılığı Doğu Avrupa’ya yönlendirmesi şüphesiz Alman ve İtalyan revizyonizmini güçlendirdi. İşte böyle bir ortamda o günkü düzenin değişmesinden yana

olan ve değişime karşı olan devletler olarak iki kampa ayrılmaya başlıyordu. Böyle bir ortamda Atatürk yönetimi Türkiye’nin sınırlarının kabul ederek, ülkeyi yeni maceralara sürükleyebilecek tutumlardan kaçınmış, uluslararası hukuka ve işbirliğine saygı göstermenin yanı sıra, gerçekçi bir dış politikanın da yürütücüsü oldu.

Ekim 1929’da Atina’da tertiplenen Evrensel Barış Kongresi’nde, Balkan birliği kurulması teklif edildi. Bu doğrultuda; 5 Ekim 1930’da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerinin katılımıyla ilk Balkan konferansı Atina’da gerçekleşti. Buradaki görüşmelerde; bir Balkan paktı hazırlamak, uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesi, ekonomik, sosyal, kültürel birliğin sağlanması gibi kararlar alındı.

Balkan konferansının ikincisi Ekim 1931’de İstanbul’da yapıldı. Arnavutluk heyetinin katılımı Türkiye’nin Arnavutluk yönetimini tanıması olarak değerlendirilince, Türk Arnavutluk ilişkilerine yeni bir boyut kazandırdı. Üçüncüsü 1932’de, dördüncüsü 1933’de gerçekleşen konferansların ardından Türkiye-Yunanistan, Türkiye-Yugoslavya ve Türkiye-Romanya dostluk antlaşmaları gerçekleşti. Türkiye’nin etkin rol oynadığı bu gelişmeler sonrasında 9 Şubat 1934’te Balkan Paktı kuruldu. Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan bu pakt, bir başka devletin saldırısı karşısında pakt üyesi ülkelerin toprak bütünlüklerinin ve siyasal bağımsızlıklarının korunmasını güvence altına alan ortak savunma antlaşmasıdır. Bulgaristan’ın saldırgan tutumu, Almanya ve İtalya’nın tutumları paktın oluşmasında etki eden faktörlerdendir.

Üye ülkelerin sınırlarını karşılıklı güvence altına alan Balkan Antantı bir ortak savunma ittifakı ve bölgesel bir yardımlaşma

antlaşmasıydı. Balkan Antantı, bütün birlik iddialarına karşın, Almanların Balkanlarda gittikçe artan ekonomik ve siyasal etkisi (1934–1939), II. Dünya Savaşı sırasında Mihver Devletlerinin fiili saldırıları ve İtalyanların Arnavutluğu işgali karşısında sessiz kaldı. Sovyetlerin ve Macarların toprak talepleri karşısında da Romanya'ya hiçbir güvenlik sağlayamadı. Almanya ve İtalya'nın 1941'de Balkanları işgal etmesi üzerine, Balkan Antantı kendiliğinden dağıldı.

Lozan'da gerçekleşmiş olan Boğazlar Sözleşmesin de, Boğazların silahlardan arındırılmasıyla ilgili hükümler yer almaktaydı. Bu durum 20 Temmuz 1936 Montreux Boğazlar sözleşmesiyle yeniden düzenlendi. Sözleşmeyle Boğazların Türkiye tarafından silahlandırılabilceği kabul edilip, Boğazları denetleme yetkisi de Türk Hükümetine devredildi. Sözleşmeye Türkiye, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Yunanistan imza attılar.

Ekim 1936'da Yugoslavya ile ticaret, denizcilik ve yapılanma antlaşmaları yapıldı. 1938 yılında Türk uyrukuların Türkiye'ye göç etmesiyle ilgili olarak Yugoslav yöneticileriyle görüşmeler olduysa da, netice alınmadı. Zira göçmenler arasına Türk olmayanlar da katılabilirdi.

Türkiye'nin Trakya'daki sınırları Lozan ile belirlenmişti. Yunanlılara bırakılan Batı Trakya'daki Türklerin hakları Yunanistan ile yapılan antlaşmalarla garanti altına alındı (1926 Atina, 1930 ve 1933 Ankara ant.). Türkiye'ye kalan Trakya topraklarının ise askerden arındırılması öngörülmekteydi. Ulusal sınırlar içindeki egemenlik haklarının tam kullanılması amacıyla Türkiye bu kısıtlamayı aşma çabasını sürdürdü. Bu çabalarında karşılaştığı tek engel Bulgaristan oldu. Ama Türkiye başarılı bir

diplomasiyle bu engeli de aştı. 1935'te Bulgaristan, Türkiye'yi askeri yığınak yaptığı için protesto ettiyse de, iki ülke arasında Kasım 1936'da Balkan askeri antlaşması yapıldı. Ağustos 1938'de Edirne "askerden arındırılmış bölge" olmaktan çıktı. Yılsonuna doğru Bulgaristan Türk alfabesinin okunmasına izin verdi. Ayrıca Türkler için tiyatrolar da açıldı. 10 Kasım'da Atatürk'ün vefatı, Balkan ülkelerinde de büyük üzüntü yarattı. Dünya Barışı için çaba harcamış olan Atatürk'ün vefatına basında geniş yer verilip, O'nun liderliği ve eserlerinden övgüyle bahsedildi.

II. Dünya Savaşı'nda amaç, savaşa katılmadan Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak, maceracı bir politikadan uzak durmak ve büyük devletler arasında denge unsuru politikasını yürüterek saldırılarından korunmaktır.

Ekim 1940'da Almanya Romanya'yı işgal etti. Arnavutluk ve Yunanistan'a saldırmış olan İtalya'da ardından Mihver devletlerine katıldı. Ocak 1941'den itibaren Almanya'nın Balkan devletlerini tehdit eder biçimde Balkanlara inmesi, İngiliz Başbakanı Churchill'in Türkiye'nin savaşa katılmasını istemesine yol açtı. Churchill'e göre, Balkanlarda durumunu güçlendirdikten sonra Almanya "Türkiye'den Ortadoğu'ya geçit isterse" Türkiye bu baskıyı boyun eğebilirdi. Churchill Türkiye'ye başvurarak, Türkiye'nin savaşa katılmasını her yönden destekleyeceğini bildirdi. Bütün girişimlere rağmen Türkiye savaş dışı durumunu korudu. Şubat 1941'de Türkiye Bulgaristan'la bir saldırımazlık paktı imzaladı. Bulgaristan'ı işgal etmiş olan Alman birlikleri Türkiye sınırına yaklaştılar. Mart ayında Bulgaristan Mihver devletlerine katıldı. Nisanda Yugoslavya, General Simoviç tarafından Almanya'ya bırakıldı. Alman işgaline uğramış

olan Yunanistan'a "Kurtuluş" vapuruyla yardım gönderildi. 1942 Ağustosunda "Dumlupınar" gemisiyle son yardım malzemesi gönderildi.

II. Dünya Savaşından sonra Batı dünyası ile yüzyılların çelişki ve savaşını, Türkiye açısından, yerini uyum ve anlaşmaya bıraktı. II. Dünya Savaşı ve sonrasındaki olaylar, Sovyet nüfusunun Balkanlara sarkmasına yol açtı. Yani Komünizm, Türkiye ve Yunanistan dışında tüm Balkan devletlerini etkiledi. Uluslararası sistemin "iki kutuplu" bir yapıya dönüşmesi ile Türkiye Soğuk Savaş'ın tam ortasında yer aldı. 1947 Martından itibaren (Truman doktrini) Türkiye, Batının en sağlam müttefiki haline geldi.

1945'te Federal Yugoslavya'nın dâhilinde özerk Makedon Devletinin kurulmasıyla ilgili gelişmelere Türkiye, Yugoslavya'nın lehinde bir tutum sergiledi. Türkiye, Sovyet himayesinde Bulgaristan'ın Yugoslav federasyonuna planlanmış şekilde girmesi ihtimalinden kaygı duymaktaydı. Sovyetler, Yugoslav – Bulgaristan federasyonunun kurulması için baskı yapıyordu. Böylece Bolşevizasyonunu yaymaya çalışıyordu. Tito Sovyetlerin baskısına boyun eğmedi. Türkiye'nin Makedonya ile ilgili gelişmelerdeki tutumu Türkiye – Yugoslavya arasında toplumsal, siyasi, askeri vd. alanlarda işbirliğini getirdi.

II. Dünya savaşından sonra, Türkiye Balkan işbirliğini yeniden canlandırma girişimlerinde bulundu. Bu girişimlerde, ABD'nin aynı yöndeki önerisinin de rolü vardır. 28 Şubat 1953'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında, Ankara Dostluk ve işbirliği antlaşması imza edildi. Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk, Sovyetlerle olan ilişkilerinden dolayı bu antlaşmaya yanaşmadılar. Türkiye antlaşmanın ittifaka

dönüşmesi için girişimlerini sürdürdü. 6 Ağustos 1954'te taraflar antlaşmanın askeri bir ittifaka dönüşmesi için anlaştılar. II. Balkan Paktı'nın örgütsel yapısı, 2 Mart 1955 tarihinde Ankara'da imzalanan "Balkanlar Danışma Meclisi" kurulmasına dair antlaşma ile tamamlanmış oldu. Bu pakt 1960 yılına değin geçerliliğini korudu, zira bu tarihler arasında Yugoslav – Sovyet yakınlaşması, Kıbrıs meselesi nedeniyle Türk – Yunan ilişkilerinin bozulmaya başlaması gibi gelişmeler bu paktın sona ermesine neden oldu.

Savaş sonrasındaki dönemde Bulgar yönetimi, cami ve okulların kapatılması, tedrisatın birleştirilmesi, topraklarının kolektifleştirilmesi gibi uygulamalarda bulundu. Dobruca'daki Türk köylülerinin topraklarını müsadere etmek niyetinde olan Bulgar hükümeti, 250.000 Türk'ün göç edebileceğini Türkiye'ye bildirdi. Türk yetkililer komünist ajanları tespit edebilmek için süre istediler. Ayrıca göçün ekonomik olarak ta Türkiye'yi zora sokacağı da belirtildi. Bu gelişmeler bir süre gerginliğe yol açmışsa da, Aralık 1950'de Bulgarlar Türk isteklerini kabul ettiler. Ancak, Bulgaristan'daki Türklere yönelik olumsuz uygulamalar devam etti. Ocak 1952'de A.B.D. ve İngiliz ajanlarının Türkiye'yi üs olarak kullandıkları iddiasıyla Ankara'yı protesto eden Bulgaristan, ardından Türkiye'nin NATO'ya girişini de protesto etti. Bulgaristan yılsonuna doğru Türklere yönelik olumlu uygulamalarda bulunmaya başladı. Türk tiyatrolarının temsil vermeye başlaması, Sofya üniversitesinde tarih, edebiyat ve felsefe ile ilgili Türkçe derslerinin verilmesi bu uygulamalara örnek verilebilir.

1960'lı yıllarda Türk- Bulgar ilişkilerinde hareketlilik görülür. Mayıs 1967'deki Bulgaristan ziyareti sonunda ortak bir bildiri yayınlandı. Kıbrıs konusuna değinilen bu

görüşmelerde, bölgedeki barışın bir an evvel adil bir şekilde sağlanması temennisinde bulunuldu. Mart 1968'de Bulgaristan Başbakanının Türkiye'yi ziyareti esnasında da Kıbrıs konusuna değinildi. Akdeniz bölgesinde önemli bir ihtilaf kaynağı teşkil eden Kıbrıs sorunun en kısa zamanda, Türk ve Rumların barış ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayacak bir şekilde çözülmesi temennisinde bulunuldu.

1966'da Türkiye - Yugoslavya - Bulgaristan arasında turizm alanında işbirliğini öngören bir protokol imzalandı. Nisan 1968'de Türkiye'de bulunan Yugoslavya Başbakanı, Kıbrıs'taki Türk ve Rumların tam bir hak eşitliğinden istifade ederek barış ve güvenlik içinde yaşamaları hususunda arzusunu ifade etti.

1965 Aralık'ında Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs'la ilgili yapılan oylamada Arnavutluk temsilcilerinin, Türkiye lehinde oy kullanmaları, Türk - Arnavut ilişkilerini yeniden canlanmasına neden oldu. 1968 ve 1969 da karşılıklı yapılan ziyaretler doğrultusunda kültür, ticaret ve veterinerlik konularında anlaşmalar yapıldı. Arnavutluk yönetimi her alanda ilişkilerin geliştirilmesinin önemini vurgulamaktaydı. Ancak Arnavutluk'un dış kapalı politikası iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesini engelleyen faktörlerdendir.

1950'lerin başlarında Türkiye ile Yunanistan arasında "Kıbrıs Sorunu" ortaya çıktı. Adadaki Ortodoks kuruluşun milliyetçilik hareketini körüklemesi, birtakım faaliyetlere girişmesi, Yunanistan'la birleşme istekleri doğrultusunda Rumların ayaklanmaları gibi gelişmeler sorunun ortaya çıkmasına neden oldu. 1954'te Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler genel kuruluna şikâyeti ile sorun uluslar arası bir boyut kazandı. Şikâyet konusu Ada halkına kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi prensibinin uygulanmamasıydı, Kıbrıs'la ilgili olarak

günümüze kadar, Türkiye - İngiltere - Yunanistan arasında birçok görüşme oldu.

29 Ağustos - 7 Eylül 1955 tarihleri arasında gerçekleşen Londra Konferansı'nda, muhtariyet, self - determination prensibinin uygulanması gibi konular görüşüldüye de bir sonuç alınmadı. Bu tarihlerde Kıbrıs Rumları tedhiş hareketlerini arttırmaya başladılar. Aralık 1956'da İngiltere tarafından hazırlanan tasarıyla Kıbrıs'a, mahalli muhtariyet verilmesi gündeme geldi. İngiltere, Kıbrıs üzerindeki egemenlik hakkının ise devam ettiğini ifade eden bir açıklamada da bulundu. Bu tasarının (Radclif) özelliği idarede Türklere de ayrıcalık tanınmasıdır. Ancak Radclif tasarısında hayata geçirilemedi. 1957 Mart'ında NATO aracılık girişiminde bulunduysa da netice alınmadı. Haziran 1958'de Başbakan Macmillan tarafından yeni bir teklif açıklandı. Buna göre; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın işbirliğine dayalı yedi yıl sürecek olan üçlü bir yönetim oluşturulacaktı. Fakat bundan da bir sonuca ulaşılamadı. Birleşmiş Milletlerde tekrar gündeme alınan Kıbrıs konusu, Şubat 1959'daki Londra Konferansı ile sonuçlandı. Böylelikle Ada'da iki cemaatin ortaklığına dayanan federal bir cumhuriyetin kurulması karara bağlandı. 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti. Ancak, Türklerin devlet görevlerinde yer alması, Türk Cumhurbaşkanı muavininin veto hakkına sahip olması gibi konularda anlaşmazlıklar çıktı. Türklerin haklarını kısıtlayan Rumlar anlaşma maddelerine de uymamaya başladılar. 1963 sonlarına doğru, Rum polisleri rast gele ateş açarak bazı kayıplara neden oldu. Kadın ve çocukları hunharca katletmeleri üzerine Türk jetleri intihar uçuşunda bulundular. Kıbrıs'ta çatışmalar devam ederken uluslararası alandaki girişimler de sürüyordu, Ocak 1964'te Türkiye müdahale etmek istediye de B.M. ve ABD buna

engel oldu. Ardından bölgeye Barış Gücü gönderildi. 1965 ve 1966'da nispi bir sükûnet hüküm sürdü. 1967'de Yunanlılar, Kıbrıs Türklerinin toptan yok edilmesini hedef alan bir plan (AKRİTAS) yaptılar. Ancak plan Türkler tarafından öğrenilince, Türk jetlerinin başarılı harekâtıyla plan başlamadan sona erdi. Bir süre yönetim Türklere geçti ise de ardından Rum Ulusal muhafız birliği darbe yaptı. Gelişmeler üzerine Türkiye, ortak müdahale için İngiltere'ye başvurduysa da destek bulamadı. NATO ve ABD'nin karşı çıkmasına rağmen 20 Temmuz 1974 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'ya çıktı. İki gün süren mücadele ateşkes ile sonuçlandı. 10 Ağustos'ta Cenevre'de başlayan görüşmelerde Türk tarafı federe bir Türk yönetiminin kurulmasını istediysede İngiltere ve Yunanistan buna yanaşmadı. Ardından 13-16 Ağustos arası ikinci bir harekât gerçekleşti. Ateşkesten sonra yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca Türk tarafı, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurduğunu ilan etti. Bundan sonraki süreçte birleşme ve barış için somut bir adım atılamadı. 1 Kasım 1983'te bağımsız Türk Devleti kuruldu.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki bir diğer problem "Batı Trakya Türkleri" nin durumudur. 1950 yılında Yunan Hükümeti eğitim alanında kısmi iyileşmeler yaptı. 1951'de yapılan kültür antlaşması doğrultusunda Batı Trakya'ya öğretmen ve ders kitapları gönderildi. 1954'de çıkarılan kanunla Yunanistan, Türk ilkokulları deyimini resmen kullandıysa da bu uzun sürmedi. Kıbrıs bunalımına paralel olarak, politikasını değiştiren Yunanistan baskılarını sertleştirmeye başladı. 1977 yılından itibaren azınlık okulları müfettişlerine geniş yetkiler verildi. Yine aynı yıllarda Batı Trakya Türklerinin Müslüman Yunanlılar olduğunu ispatlamak amacıyla "Trakya Tarihini Araştırma Merkezi"ni kurdular. Ekim 1981'de Papandreu

iktidara gelince Türklerin asimile edilmesine yönelik hareketler arttı. Batı Trakya Yunanistan'a bırakıldığından beri Yunan yönetimleri, Türkleri daima kendileri için bir tehlike olarak gördüler. Türkleri göçe zorlamak, Türk kimliğini inkâr etmek, taşınmaz mal edinmelerini yasaklamak müftü tayin etmek gibi keyfi uygulamalarda bulundular. 1985'te ezan okunmasına da yasak getirildi. İstanbul'daki patrik rahatça seçilip faaliyet gösterirken, Batı Trakya'daki Türkler müftülerini dahi seçemiyorlardı. Türklerin haklarını savunun birçok Türk baskıya maruz kaldı. Trakya Türklerinin hak davasını dünya platformuna taşımayı başaran Doktor Sadık Ahmet önemli şahsiyetlerdendir. Bugün Türkiye'de ve değişik Avrupa ülkelerinde bir hayli Batı Trakya Türkü yaşamakta ve davaları için mücadele etmektedirler.

1970'li yıllarda diğer Balkan ülkeleri ile ilişkiler de önemli bir gelişme görülmemektedir. Bu yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç gelmesi, Yugoslavya'da gerçekleşen Struga şiiir akşamlarına Türk şair ve yazarlarının katılması gibi gelişmeler oldu. 1973'te baş gösteren petrol bunalımı, petrol arama faaliyetlerini hızlandırdı. Denizlerin, doğal kaynaklar yönünden öneminin arttığı bu dönemde Ege Denizi'nde sürüşmeler başladı. 1974 başlarında Türkiye'nin Ege'de petrol arama girişiminde bulunması, Türk-Yunan ilişkilerinde "Kıta Sahanlığı" problemi ortaya çıkardı. Yunanistan kendi kıta sahanlığının ihlal edildiği iddiasında bulundu. Yunanistan'ın Ege'nin %44'ü üzerinde, Türkiye'nin ise %8'i üzerinde egemenlik hakkı olduğu, geri kalan %48'inin ise açık deniz olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Adalardan bazıları sahillerimize altı mil den daha yakın mesafede bulunduklarından aradaki deniz parçası ortadan bölünmekte ve karasuları o şekilde hesaplanmaktadır. Yunanistan

karasularının 12 mil olarak kabul edilmesi için çaba sarf etmektedir. Böylece Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki açık denizlere ulaşabilme hakkı kısıtlanmış olmaktadır. Türkiye sadece Ege denizinin %9'una egemen olacak, Yunanistan ise %72'sine egemen olacaktır. Kıta sahanlığı ile ilgili olarak 1976'da varılan antlaşma ile bilimsel araştırmalar dışında faaliyette bulunulmaması gibi kararlar alınmışsa da problem bitmedi.

Velhasıl, Türkiye ile Yunanistan arasında birçok ikili sorun vardır. Hava sahanlığı, Ege adalarının silahlandırılması, bazı terör örgütlerinin desteklenmesi gibi

1988 ve 1992'de gerçekleşen Davos zirvesinde, kalıcı barışın sağlanması için görüşler beyan edildiyse de iki ülke arasındaki problemler giderilemedi. Şüphesiz bunda Yunan yönetiminin olumsuz yaklaşımı etkili olmaktadır. Her şeye rağmen iki ülke arasında; Türk Yunan işadamları konseyinin kurulması, Belediye Başkanları düzeyinde karşılıklı ziyaretlerin gerçekleştirilmesi, çeşitli partilere mensup siyasetçilerinin katılımlarıyla oluşturulan "Türk Yunan Dostluk Grubu" gibi olumlu ortak girişimler de bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, Türkiye-Romanya ilişkilerinin normalleşmesi, Romanya Başbakanı'nın Temmuz 1966'daki ziyaretleriyle başladı. Görüşmelerde Balkan devletleri arasındaki ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğine değinildi. 1967'deki iade ziyaretinde Türkiye ile Romanya arasında teknik, hukuki ve ulaştırma konusundaki görüşmelerin yanı sıra Türkiye, Kıbrıs konusunda Romanya'yı bilgilendirdi. Eylül 1967'de her iki ülke Başbakanı Kıbrıs sorununun barışçı yollarla halledilmesi gerektiği hususunda hemfikir olduklarını açıkladılar. Ayrıca 1970 yılında iki ülke arasında konsolosluk ve adli yardım anlaşmaları imzalandı.

1980'li yıllarda Bulgaristan'daki Türklere yönelik baskıların arttığı görülür. İsimlerin zorla değiştirilmesi, kendi dillerinin konuşulmasına izin verilmemesi, Türk'lerin "Müslümanlaştırılmış Bulgarlar" olduğu iddiasında bulunmaları baskılara örnek olarak verilebilir.

Şubat 1988'de Yugoslavya, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya Dışişleri Bakanlarının biraraya geldiği bir toplantı yapıldı. Yugoslavya'da gerçekleşen toplantıda ikili görüşmelerde de bulunuldu. Bulgaristan ile yapılan görüşmelerde Türk azınlığına yönelik uygulamaların sona erdirilmesi doğrultusunda bir protokol imzalandı. Yugoslavya ile yapılan görüşmelerin ardından, Türkiye'de "Yugoslavya Haftası", Yugoslavya'da da "Türkiye Haftası" şeklinde bir kültür gösterisi düzenlendi. Arnavutluk ile yapılan görüşmelerde insan hakları konusunu da içeren bir görüşme yapıldı.

Toplantı sonunda ortak bir bildiri yayımlandı. Bildiride özetle; Balkan ülkeleri arasında bu gibi toplantıların devam etmesinin önemine, insan çevresi, ulaşım, turizm, kültür, teknik, bilim ve teknoloji ile iktisadi alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi için ilgili bakanlıklar düzeyinde komitelerin kurulması karara bağlandı.

1980'li yıllarda, komünist rejimi benimsemiş olan Balkan ülkeleri ciddi sorunlarla karşı karşıya idiler. Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'nın karışmaya başlaması, Romanya ve Bulgaristan'daki yönetimin baskılarını artırmış olmalarını örnek olmalarını örnek olarak gösterebiliriz.

Balkanlardaki durum 1990'lı yılların başlarında Yugoslavya'nın parçalanması ile yeni bir boyut kazandı. Rusya'da komünizmin

çökmesi sonrasındaki gelişmeler Yugoslavya'da etkisini gösterdi. Çok partili hayata geçiş bunun en açık örneğidir. Çok partili hayatta üstünlük milliyetçilerin elindeydi. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Makedonya ve Bosna – Hersek'in de buna katılmaları bölgedeki gerginliği tırmıyordu. Bu süreç içerisinde Türkiye, Yugoslavya'daki yeni düzenin barışçıl bir biçimde gerçekleştirilmesi için yoğun bir çaba harcadı. Ancak her şeye rağmen dağılmanın ve savaşın önu alınamadı.

Bu yeni dönemde, Bosna'daki gelişmelerden dolayı Yugoslavya ile ilişkiler gerginleşti. Türkiye, gerek İslam dünyasını gerekse Avrupa'yı Bosna'ya müdahale için harekete geçirmeye ve bölgede Barış Gücü'nü oluşturulmasını sağlamaya çalıştı.

Balkanlarda bir diğer değişim Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'ta yaşandı. Romanya ve Bulgaristan'da demokrasi hareketleri olurken, Arnavutluk'ta komünist rejime ılımlı bir hava getiren yönetim işbaşına geldi. Bulgaristan'daki bir diğer gelişme de Türklerin kurduğu "Hak ve Özgürlükler Hareketi"dir.

Yeni gelişmeleri dikkatle izleyen Türkiye, ilgili ülkelerin yetkilileriyle görüşmelerde bulundu. Yugoslav Devlet Başkanının, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı, Makedonya Cumhurbaşkanı Ankara'yı ziyaret etmelerini, destek aramalarını; Türk yetkililerinin de ilgili ülkeleri ziyaret etmelerini örnek olarak verebiliriz.

Bu dönemde, ekonomik işbirliğini ve karşılıklı dayanışmayı desteklemek yoluyla bölgesel istikrara katkıda bulunmak, Türk dış politikasının temel amaçlarından biri durumuna geldi. Bu bağlamda Türkiye, 19–21 Aralık 1990 tarihinde Ankara'da düzenlenen uluslararası bir

toplantıda, Karadeniz havzasının bir barış, refah ve istikrar bölgesine dönüştürülmesini amaçlayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) düşüncesinin ortaya attı.

KEİ'nin resmen işlerlik kazanması 25 Haziran 1992'de Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Arnavutluk, Yunanistan, Rusya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna'nın bu doğrultudaki bildirgeyi imzalamaları ile gerçekleşti.

Şubat 1992'de Türkiye; Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek'i tanıdığını açıkladı. Ardından Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve yeni kurulan devletlerle birçok alanda antlaşmalar yapıldı. Terör konusunda Romanya ile yapılan antlaşma (Nisan 1992), Arnavutluk ile imzalanan savunma işbirliği antlaşması (Temmuz 1992), Bosna-Hersek ile yapılan askeri eğitim ve işbirliği antlaşması (Ekim 1996), Makedonya ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesi (Temmuz 1998) bunlardan sadece bir kağıdır.

Bu antlaşmalar içerisinde belki de en önemlisi Bulgaristan, Arnavutluk hatta İtalya'nın da desteklediği, Türkiye ile Makedonya arasındaki görüşmelerde karara varılan "Batı-Doğu" ulaşım projesidir. Bu proje ile batı-doğu arasında bir demiryolu ve karayolu bağlantısı kurulmak istenmektedir. Durres-Üsküp-Sofya-İstanbul güzergâhındaki bu koridor dört ayrı proje olarak düşünülmektedir. İktisadi ve ticari işbirliğini sağlayacağına inanılan bu projenin tamamlanması halinde, bölgedeki barış ve istikrarın da sağlanabileceği düşünülmektedir. Mayıs 1993'te Ohrid'de yapılan toplantıda mutabakatına varılan projenin 2010 yılında tamamlanması düşünülmekteydi. Ancak siyasi ve iktisadi nedenlerden dolayı ilerleme kaydedilemedi. Temennimiz bölge için siyasi, iktisadi, askeri ve sair açıdan önem arz

eden projelerin neticeye ulaştırılmasıdır.

Balkanlarla ilgili son gelişmelerden biri de, Balkanlarda ortaya çıkabilecek bir krize müdahale edecek çok uluslu Barış Gücü'nün oluşturulmasına ilişkin antlaşmanın Atina'da imzalanmış olmasıdır (12 Ocak 1999). Buna göre; Barış Gücü'nün ilk karargâhı dört yıl süreyle Bulgaristan'ın Filibe kenti oldu. Ardından Romanya'nın Köstence, Türkiye'nin Edirne ve Yunanistan'ın Kilis kentleri karargâha ev sahipliği yapacak. İlk karargâhın ilk komutanı Türk oldu. İki yıl sonra ise bu göreve Yunan komutan geldi.

25.000 askerden oluşacak Barış gücünün komuta kadrosunda da dönüşümlü sistem geçerli. Sözelimi; İstihbarat Dairesi Başkanı Yunanlı, yardımcısı Türk, buna karşın Operasyon Dairesi'nin başkanı Türk, yardımcısı Yunanlı olacak.

Dayton Barışı (Kasım 1995) doğrultusunda Bosna olayları durulduysa da bölgede huzur sağlanamadı. Zira bir süre sonra Kosova'daki olaylar patlak verdi. Kosova, eski Yugoslavya döneminden beri sorunlu bir bölgedir. Bölgedeki Arnavutlar Sırp yönetimiyle ihtilaf ve çatışma içindedirler. Arnavutlar. Kosova Cumhuriyeti'ni hayata geçirmek için mücadele etmektedirler. Türkiye bu konuda da temkinli davranmakta olup, kamuoyu da gelişmeleri izlemektedir. Bölgeye ilaç, gıda maddesi, giyecek gibi yardımlar gönderildi.

Kosova'da yaşayan 20.000 civarındaki Türk azınlık, Arnavutların kendilerine baskı uygulamalarından şikâyetçidirler. Benzer iddia Makedonya'daki Türkler için de söz konusudur. Makedonya'da görüşmüş olduğum bazı vatandaşlar, Müslüman ortak paydasında Arnavutların Türk nüfusunu yok etmeye çalıştıklarını iddia etmekteydiler. Örnek olarak

da Meşihat'ın (Makedonya İslam Birliği'nin) daha önce Türkçe vaaz verilen camilerde Arnavutça vaaz vermesini göstermektedir. Meşihat yetkilileri ise söz konusu camilere daha çok Arnavutların gelmesinden dolayı bu durumun değiştiğini ifade etmektedirler. Yine bazı ileri gelen Türkler, Türkiye'nin bir "Kültür Merkezi" açmasını istemektedirler. Böylelikle kendi dil ve kültürlerini devam ettirebileceklerini söylemektedirler. Türkiye'nin bölgedeki istekler doğrultusunda bir takım girişimlerde bulunması temennimizdir.

Cumhuriyet döneminde önem arz eden bir diğer gelişme 'göç' hadiseleridir. Balkan ülkelerinden pek çok soydaşımız Türkiye'ye göç etti ya da göç ettirildi. Bu dönemde genel olarak; Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçleri tarihleriyle birlikte şu şekilde özetleyebiliriz:

Bulgaristan'dan; 1923-1940 arası 28.000, 1940-1980 arası 151.500, 1980 sonrası artan baskılar sonucunda 350.000 kişi göç etti. Ancak son gelenlerin bir kısmı geri dönmüştür.

Yugoslavya'dan; 1923-1933 arası 108.000, 1952-1967 arası 175.000 ve sonrasındaki dönemde 200.000'den fazla kişi Türkiye'ye göç etti.

Yunanistan'dan; 1923-1933 arası 384.000, 1934-1960 arası 23.800, 1960-1980 arası 20.000 kişi göç etti. Romanya'dan ise 121.300 kişi göç etti.

Yaklaşık olarak verdiğimiz bu rakamlar neticesinde, Türkiye'ye 1.500.000'den fazla kişi Balkanlardan göç etti ya da ettirildi. Maalesef bu göçler Balkanlardaki Türk nüfusunun azalmasına ve bölgede kalanların baskılara maruz kalmasına neden oldu.

Aslında Türkiye, Balkanlarda toprak

sorunu olmayan tek ülkedir. Türkiye'nin istediği tek Şey, bölgedeki Türklerin insan haklarından yararlanması ve Türkiye ile tarihsel bağları bulunan diğer ırklara mensup Müslümanların da özgürlük içinde yaşamaları ve kazanılmıŐ egemenlik haklarını korumalarıdır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Türkiye, Balkanlarla olan ilişkilerinde Misak-ı Milli'den ödün vermeden barıŐıl bir politika izlemiştir.

Cumhuriyet döneminde ağırlıklı olarak Yunanistan ile sorunlar yaŐanmıŐtır. Her Şeye rağmen Türkiye, bölgede barışın devamlılığı için uėraŐmıŐ ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmuştur. Bunun en son rneği Balkanlarda oluşturulan ‘‘ok Uluslu Barış Gücü’’dr. Bölge Türkiye'ye Avrupa'nın yolunu, dolayısıyla da Avrupa'ya Türkiye'nin yolunu açmaktadır. Eğer Avrupa'yı istiyorsak Balkanları ihmal etmemeliyiz.

Kaynakça

Prof. Dr. Milan VANKU ; “Boğazlara İlişkin Montreux Konferansında Küçük Antant ve Balkan Antlaşması”, **Sesler**, sayı:199, Üsküp 1985.

Prof. Dr. Gazmend SHUPUZA; “Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri”, **A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü**, sayı:11, Ankara 1993.

Doç. Dr. Ahmet ÖZGİRAY; “Günümüzde Balkanlar”, **E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri**, Sayı:10, İzmir 1995.

Doç. Dr. Ahmet ÖZGİRAY; “Türk-Bulgar Siyasi İlişkileri (1920-1938)”, **E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri**, Sayı:10, İzmir 1995.

Doç. Dr. Ahmet ÖZGİRAY; “Türkiye – Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)”, **E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri**, Sayı:14, İzmir 1999.

Sina AKŞİN – Melek FIRAT; “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, **Balkanlar**, Orta Doğu Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), İstanbul 1993.

Nazmi AKIMAN; “Bir Diplomat Gözüyle Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, **Balkanlar**, OBİV, İstanbul 1993.

Halit EREN; “Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplulukları ve Göç Olgusu”, **Balkanlar**, OBİV, İstanbul 1993.

Necati ÇAYIRLI; “Türkiye – Makedonya İlişkileri ve Batı-Doğu Ulaşım Projesi Üzerine”, **Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı**, sayı:16, Ankara 1997.

Avrasya Dosyası, “Makedonya Özel Sayısı”, T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA), Sayı:105. Ankara 1998.

Avrasya Dosyası, “Bosna-Hersek Özel Sayısı”, TİKA, Sayı:106. Ankara 1998.

İhsan GÜRKAN; “II. Dünya Savaşından Günümüze Değin Balkanlar”, **Balkanlar**, OBİV, İstanbul 1993.

İsmail SOYSAL; “Günümüzde Balkanlar ve Türkiye’nin Tutumu (1989-1992)”, **Balkanlar**, OBİV, İstanbul 1993.

Remzi CANOVA; “Balkanlarda Yeni Çağır Açıldı”, **Sesler**, sayı:224, Üsküp 1988.

Dr. Lazar LAZAROV; “Büyük Güçler ve Türkiye’nin, Makedonya Devleti’nin Kurulması ve Makedonya’nın Birleşmesi Girişimleri (1944-1960)”, **Sesler**, sayı:282/283/284, Üsküp 1994.

Kazım GÜLTEPE; “Batı Trakya’nın Düny Bugünü ve Dehşet Saçan Yunan İdaresi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:115, İstanbul 1995.

Şükrü S. GÜREL – Haluk GÜRGER; “Türk Dış Politikası (1919-1980)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:2, İletişim Yayınları.

Sabah Gazetesi; Türk-Yunan Dostluk Grubunun oluşturulmasıyla ilgili haber, 17.01.1999.

Radikal Gazetesi; Balkanlarda oluşturulacak ‘Çok Uluslu Barış Gücü’ ile ilgili haber, 12.01.1999.

Mehmet GÖNLÜBOL ve Arkadaşları ; **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara 1996.

Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoloji Lisesi * (Mecidiye - Romanya)

Necati ÇAYIRLI **

Atatürk'ün insan sevgisi, dünya insanlığını bir bütün olarak görmesi, barışçıl ve birleştirici olması gibi özellikleri yalnız Türk milleti için değil, bütün milletler için önem arz etmektedir. Bu yazımızda amacımız, üstün meziyetleri olan Atatürk'ün, diğer halklar ve devletler tarafından da benimsenen bir lider olduğunu tekrar ortaya koymaktır..

22.450.000 nüfusu ve 238.391 km²'lik yüzölçümü ile Balkanların önemli merkezlerinden olan Romanya topraklarında, çoğunluğu teşkil eden Romen halkıyla beraber Türkler ve Tatarlar yaşamaktadır. Müslümanların çoğu düz, verimli ve sulak bir yer olan Dobruca bölgesinde yaşamaktadır.¹ Türk-Tatar Müslüman toplumu, anadili Türkçe ve İslam Dini öğretimleri de dahil olmak üzere,

Romen Anayasasının ön gördüğü tüm hak ve özgürlüklerden yararlanmaktadır.

1878 Berlin Antlaşması ile Türk hâkimiyetinin sona erdiği Dobruca topraklarının toplam yüzölçümü 23.626 km²'dir. Bu toprakların büyük bir kısmı Romanya sınırlarında bir kısmı ise Bulgaristan sınırları içerisinde. Romanya Dobruca'sı üç vilayete ayrılmaktadır. Bunlar Köstence, Tulca ve Mecidiye vilayetleridir.² Romanya Dobruca'sının toplam nüfusu bir milyon civarındadır. Bu sayının % 10'unu Türk azınlığının oluşturduğu tahmin edilmektedir. 1992 sayımına göre Mecidiye'nin nüfusu 46.586'dır (Türk-Tatar dâhil).³

Gerek Krallık döneminde gerekse Sosyalist rejimin hâkim olduğu dönemde bazı

* Yazı; 'Fikret Tuğkmen Armağanı' eserinde yayınlandı. (İzmir 2005); Ayrıca 2001 yazında Romanya'da bulunduğum esnada okul hakkında bilgi veren İktisatçı Oskın Murat ve Üniversite öğrencisi Cihan Kurt'a teşekkür ederim.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü Bornova İzmir/TÜRKİYE.
e-mail: necaticayirli@gmail.com

sorunlar yaşayan Dobruca Türkeri'nin Milli uyanışlarında etken ve yapıcı olan unsurların başında, Anadolu'da Atatürk'ün sevk ve idare ettiği Kurtuluş Savaşı ve bundan sonraki devrim hareketleri gelmektedir.⁴ I.Dünya Savaşı sonundaki işgalleri ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki gelişmeleri yakından izleyen Dobruca Türkleri; sosyal, dinsel ve ulusal alanlarda yapılan Türk devrimlerini tereddütsüz benimsediler.

İttihat Terakki cemiyetindeki ihtilalci gençliği, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşındaki kahramanlığı, Türk medeniyetini ve devlet kurumlarını çağdaşlaştırma çalışması, siyasi ve felsefi görüşleri, hayatı ve çalışma tarzı, Mustafa Kemal'e daha hayatta iken Türkiye'de ve dış ülkelerde saygı ve önem kazandırdı. Bu bağlamda Romenler de Atatürk'e hak ettiği değeri vermeye çalışanlardandır.

25 Haziran 1920 tarihli 'Dimineaşa' (Sabah) gazetesinde Mustafa Kemal'in öncülüğündeki harekete, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesine Romen basınında yer verilmesi, Romenlerin Mustafa Kemal'e olan hayranlığının önemli göstergelerindendir. Ayrıca Dobruca'da Türkçe yayınlanan 'Türk Birliği' gazetesi de Mustafa Kemal'in reformlarına yer vermekteydi.⁵

1930'da 'Biblioteca Pentru Toçi' (Herkesin Kütüphanesi) başlıklı kitap koleksiyonunda M. Kemal'in hayatı ve gerçekleştirdiği devrimlere geniş yer verildi. Söz konusu eserdeki yazıyı yazan Th. Martinescu Asau, milletin kurtuluşuna vesile olan Mustafa Kemal'den övgüyle söz ediyor.⁶

Atatürk'e ve Türkiye'ye önem veren Romenler, 1938'de Atatürk'ün ölümünden duydukları üzüntüyü belirterek, dost Türk halkının yanında olduklarını bir kez daha gösterdiler. Nitekim, 12 Kasım 1938 tarihli 'Romania' gazetesi, *"insanlar arasında yaşayan,*

fakat beşerin fevkinde olan Kemal Atatürk, milletin ruhundan kopan faziletleri ile tam ve olgun bir zattır." sözleri ile Atatürk'ün en iyi millet temsilcisi olduğunu belirtmekteydi.⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında da Romen halkının ve tarihçilerinin Atatürk'e olan ilgisi devam eder. 1963'te 'Lumea' (Dünya) gazetesinde, 'Atatürk'ün ölümünün 25. yılı' başlıklı yazının yayınlanması, 1975'te Petre Ghiata'nın 'Atatürk' adını verdiği bir kitap yayınlaması, Romen tarihçilerden N. Iorga ve N. Titulescu'nun 'Neamul Romanesc' (Romen Halkı) adlı gazetede Atatürk ve devrimlerine yer vermeleri gibi⁸ yayınlar bunu göstermektedir.

Bu arada Romanya Türklerinin de Atatürk ile ilgili çalışmalarda bulunduklarını belirtmek gerekir. İttihat Terakki'nin kurucularından Dr. İbrahim Temo da Dobruca'daki Türklere hizmeti geçenlerdendir. Siyasi faaliyetler neticesinde zor durumda kalan ve Romanya'ya yerleşen İbrahim Temo 1937 yılında "Atatürk'ü Niçin Sevdim"⁹ adlı eserini yayınladı.

1969'da M. Ali Ekrem 'M. Kemal Atatürk – Fauriteral Turcie Moderne' (M. Kemal Atatürk – Modern Türkiye'nin Kurucusu) kitabını yayınladı.¹⁰ M. Ali Ekrem, Romen halkına Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında verdiği bilgilerle Atatürk'ün önemini göstermeye çalıştı.¹¹

1878'de Dobruca bölgesi Romanya'ya terk edildiğinde bölgede birçok medresenin mevcut olduğu bilinmektedir. Osmanlı döneminden kalma medreselerdeki eğitim uzun yıllar devam etti.¹² Ancak, sosyalist rejim döneminde diğer haklarla birlikte Dobruca Türkeri'nin eğitim hakları da engellendi. Dobruca Türkleri varlıklarını devam ettirmek için eğitim ve öğretime büyük önem verdiler. Bölgede yaşayan Türklerin okul düzeni hakkında ilk önemli bilgiler Müstecip Ülküsal tarafından verilmektedir.¹³

Dobruca'daki en eski eğitim kurumlarından biri, 1837 yılında Babadağ kasabasında inşa edilen 'Babadağ Medresesi'dir. Bölgede Türk-İslam nüfusunun azalması üzerine Medrese 1901 yılında Mecidiye'ye nakledilir.¹⁴ 17 Ağustos 1904 tarihinde Mecidiye medresesi ile ilgili olarak kabul edilen yeni nizamnameye göre okulun eğitim süresi 8 yıl olarak tespit edilir. Ardından Arapça ile birlikte Türkçe ve Romence dersler okutulmaya başlanır.¹⁵

Eğitim sonunda öğrenciler, özel bir komisyon huzurunda, mezuniyet sınavına tabi tutulur ve Mezuniyet diploması alanlar, gerek imam-hatiplik ve gerekse Türkçe öğretmenlik görevlerini yapma hakkını kazanmış olurlardı. Diğer taraftan, önemli hususlardan biri de, Medreseden mezun olanların, Romen Öğretmen Liseleri mezunları ile aynı haklara sahip olmaları idi.¹⁶

Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetinde gerçekleştirmekte olduğu seri inkılaplar, Mecidiye Medresesinin de modernleşme sürecini büyük çapta etkilemeye başladı. Nitekim 1926 yılında cüppe ve sarıktan meydana gelen okul üniforması, bu tarihte fes ile çekete çevrildi. 1935 Sonbaharında T.C. Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ziyaretinin ardından O'nun tavsiyeleri ile fes yerini şapka, Arap harflerinin yerini Latin alfabesi aldı.¹⁷

Medresenin Mecidiye kasabasına nakledilmesiyle, ilk dini eğitim müdürü olarak Hacı Ali Mustafa Efendi atanır ve idari müdürü olarak da Romen Dili Dersleri veren ve aynı zamanda Türkçe'yi iyi konuşan ve Türk kültürünü yakından tanıyan prof. Aleksandru Aleku tayin edilir.¹⁸ Gerek idareci kadrosu ve gerekse Öğretim kadrosu, iyi yetişmiş öğretim elemanlarından meydana gelen 'Mecidiye Medresesi', uzun müddet takdire şayan bir Türk-İslam Merkezi olarak tanındı.

Milletsever adamlar yetiştiren bu okullardan mezun olanlardan biri, Bükreş'te hukuk eğitimi alan, orduda subay olan, Romen Parlamentosunda milletvekilliği yapan (1922), Türk çocuklarının Romen okullarında eğitim görmesinde ve Türklerin diğer alanlarda da kendisini göstermesinde önemli katkıları bulunan Köstenceli Selim Abdülhakim'dir.¹⁹

Ancak II. Dünya Savaşı ve sonrasında gelişmeler ile ortaya çıkan yeni yönetim, Türkçe eğitimi olumsuz yönde etkiledi. Romanya'da komünist iktidarın kök saldığı dönemde Romanya Türkeri'nin Türkiye ile olan irtibatı kısıtlandı.²⁰ 1948 yılındaki eğitim reformu ile hükümet Türk dilinde eğitime sınırlı olarak izin verdi. Böylece Türklerin milli ve manevi duygularının kaybolmasına olanak sağlandı. Yeni bir eğitim inkılabının uygulanmaya başlaması ile 'Mecidiye Medresesi' tasfiye edilme sürecine sokuldu ve 1967²¹ yılında medrese kendiliğinden kapandı. 1960-1990 arası Türkler açısından en zor dönemdir.²²

1989 ihtilali ile Romanya'da yeni dönem başlar. 1991'de Köstence Ovidius Üniversitesinde Türkoloji bölümünün açılması, 1994'te Türkiye Cumhuriyeti'nin gayretleriyle Mecidiye'deki okulun ilahiyat eğitimine "Nikolae Balcesco" Lisesi dahilinde tekrar başlaması, bazı Türk gençlerinin "Atatürk Gençler Teşkilatı"nı oluşturması, Bükreş'te Atatürk büstünün yapılması gibi gelişmeler yaşandı.

13 Temmuz 1995 tarihinde imzalanan Romen-Türk protokolü gereğince ilahiyat alanındaki eğitim veren medrese onarılarak okula çevrildi ve 1996 yılında "Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi" olarak hizmete açıldı.²³ Bu yeni kuruluşa Mecidiye Kasabasında Romana sokak no:2 adreste bulunan bir de bina tahsis olundu. Bu bina Türkiye Cumhuriyeti Devletinin mali yardımıyla rekor denilecek kadar kısa bir

zaman içinde onarılarak modernize edildi.²⁴

Türk Diyanet Vakfı'nca 1995-1996 öğretim yılında Romanya'nın tarihi Köstence Kenti'ne bağlı Mecidiye Kasabası'nda açılan "Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi", soydaşlarımızın isteği ve dönemin T.C. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in emirleri üzerine Romanya Eğitim Bakanlığı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türk Diyanet Vakfınca yapılan bir protokol çerçevesinde faaliyetine devam etmektedir.²⁵ Lisede halen 327 Türk ve Tatar asıllı soydaşımız öğrenim görmektedir ve Türkiye'den görevlendirilen 4 Türk öğretmen hizmet vermektedir. Milli eğitim Bakanlığı ile yapılan bir protokol gereğince meslek dersleri öğretmenlerinin ücretleri Türk Diyanet Vakfı, Türkçe öğretmenlerinin ücretleri ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır.²⁶ Okulda okuyan 133 fakir öğrenci, Türk Diyanet Vakfı tarafından restore ettirilerek açılan yurtta barındırılmakta ve her türlü ihtiyaçları vakıfça karşılanmaktadır. Lise, 1999-2000 öğretim yılında 30, 2000-2001 öğretim yılında ise 37 öğrenci mezun verdi.²⁷

Bu okuldan mezun olanların önemli bir çoğunluğu okulun kuruluş amacına uygun olarak, imam-hatiplik ve öğretmenlik görevlerini yerine getirmektedirler. Bunun yanı sıra Romanya'da ve Türkiye'de çeşitli fakültelerde yükseköğrenime devam edenler de vardır. Okulun Lise kısmı Pedagoji ve Teoloji bölümlerinden oluşmaktadır.

Okulun Romanya'da yaşayan Müslüman azınlığın eğitim ihtiyacına cevap verebilecek düzeyde planlandığı için Din Dersleri ve Anadili Türkçe Dersleri de diğer Romen okullarından farklı olarak mevcuttur. Bu dersleri okutmak üzere 4 Din dersi Öğretmeni ile 3 Türkçe Dersi Öğretmeni, Türkiye tarafından gönderilmiş olup halen okulda görev yapmaktadırlar. Türkçe ve

Din dersleri Türkçe olarak, Türk öğretmenleri tarafından okutulmakta, diğer bütün dersler ise Romence olarak Romen öğretmenler tarafından okutulmaktadır. Okulun müdürü Romen hükümeti tarafından atanmakta, müdür yardımcısı ise Türk tarafından atanmaktadır. Okuldan mezun olan öğrenciler diğer Romen Liselerinden mezun olanların sahip oldukları bütün haklara sahiptirler.²⁸

Okulun kuruluş amaçlarından birisi olan öğretmen yetiştirme fonksiyonunun devamı için, iki ülke arasında imzalanan 'Mecidiye Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi'nin çalışma şartlarıyla ilgili protokolün II. Maddesinde 2000-2001 öğretim yılında Mecidiye'de Türk dili ile eğitim yapan, bir "Kemal Atatürk Pedagoji Koleji" kurulacağı da belirtilmekteydi. Bu doğrultuda Romanya'daki soydaşlarımızın dil ve din öğretmeni ihtiyacını karşılamak üzere kuruluş çalışmaları tamamlanan, 3 yıllık yüksekokul statüsündeki "Mecidiye Kemal Atatürk Pedagoji Koleji", 2000-2001 öğretim yılında faaliyete geçirildi.

Protokol gereği, kolejde Anadil (Türkçe), Din, Pedagoji, Psikoloji dersleri ile Azınlıklar Tarihi ve Gelenekleri dersi Türkçe verilmektedir. Türk Dili Edebiyatı ve Medeniyeti, Pedagoji, Psikoloji dersleri ve ilahiyata yönelik din dersleriyle ilgili öğretim elemanı ihtiyacı da Türkiye'den karşılanmaktadır.

Köstence kentinde Ovidius Üniversitesi'ne bağlı olarak açılan kolejde öğrenim gören soydaş öğrencilerin eğitim-öğretim, iae, sağlık, giyim, kitap-kırtasiye, öğretim elemanlarının yol ve yurtdışı giderleri de Türkiye Diyanet Vakfı tarafından tedarik edilmektedir. Adı geçen kolejde Türkiye'den iki öğretim elemanı görevlendirilmiş olup, halen 68 öğrenci bulunmaktadır.

Aydın, din ve vicdan hürriyetine saygılı,

çağımızın müspet ilimleri ile mücehhez insanların yetiştirilmesi maksadıyla açılan eğitim kurumlarının faaliyetleri Türkiye Diyanet Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve YÖK ile işbirliği halinde yürütülmektedir.²⁹

Türk-Romen dostluğu açısından bir köprü vazifesi göreceğine inandığımız okulun açılması Atatürk'ün tüm insanlığa mal olduğunun ve O'nun evrenselliğinin önemli bir göstergesidir. Okula Atatürk isminin verilmesi, Romenlerin Atatürk'e ve Türk milletine olan hayranlıklarının

ve sevgilerinin de bir ifadesidir.

Romanya'da yaşayan, gerek Romen devletine gerekse Romen ulusuna karşı daima samimiyet gösteren Türk ve Tatar azınlıkları Romanya'da en önemli Türk-İslam kültür merkezi sayılan "Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesine" ve "Kemal Atatürk Pedagoji Koleji'ne" kavuşmuş olmalarından dolayı Türkiye Cumhuriyetine ve Romanya Devletine son derece minnettardırlar ve minnettar kalacaklardır.

Resim 1: Mecidiye Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi

Resim 2 :Mecidiye Kemal Atatürk İlahiyat ve Pedagoji Lisesi Öğrencileri³⁰

DİPNOTLAR

¹ Osman Horata, "Kuzey ve Batı Türk-
lüğünün Keşişme Noktasında Küçük bir
Türk topluluğu : Romanya Türkleri", *Balkan
Türkleri- Balkanlarda Türk Varlığı*, Avrasya
Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM),
Ankara 2003.s.151,153

² Müstecib Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*,
Ankara 1987, s.27

³ Mehmet Naci Önal, *Romanya Dobruca
Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum,
Evlenme ve Ölüm Adetleri*, Ankara 1998, s.7
; Kemal H. Karpat, "Dobruca", *TDV İ.A.*,
C.9, İstanbul 1994, s.485

⁴ Önal, *a.g.m.*, s.168

⁵ Valentin Ciorbea, "Romen Gözü ile Ata-
türk", *Romanya Köstence Ovidius Üniversi-
tesi. Uluslararası Atatürk Romen – Türk
Araştırmaları Merkezi Faaliyetleri ve
panel Bildirileri*, Atatürk Araştırma Mer-
kezi, Ankara 2001, s.73-75

⁶ Ciorbea, *a.g.m.*, s.76-77

⁷ M. Akif Tural, "Atatürk'ün Yurt Gezileri,
Büyük Nutuk Adlı Eseri ve Hayattan Ayrılı-
şı" (Bölüm 8), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*
II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002,
s.406

⁸ Ciorbea, *a.g.m.*, s.77,79

⁹ Nedret Mahmut, "Romanyada Türkçe
Eğitim Hayatı"(Başlangıçtan II. Dünya Sa-
vaşına kadar), *Balkan Ülkelerinde Türkçe
Eğitim ve Yayın Hayatı*, Bilgi Şöleni (20-
24 Nisan 1998), TDK, Ankara 1999,s.344

¹⁰ Altay Kerim, "Romanyada Kitap, Gazete,
Dergi, Radyo Yayın Hayatı", *Balkan Ülke-
lerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı*, Bilgi
Şöleni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara
1999, s. 320

¹¹ Ciorbea, *a.g.m.*, s.79

¹² Hacı Duran, "Romanya Türkleri ve Dob-
ruca", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, İstanbul
1997,s.36,40

¹³ bknz., Ülküsal, *a.g.e.*

¹⁴ Mahmut, *a.g.m.*, s.339-340

¹⁵ *Dobruca*, Mecidiye Kemal Atatürk yayın
organı, Mecidiye 1999, s.12

¹⁶ *Dobruca*, s.12

¹⁷ Aleksandre Popoviç, "Romanya", *Bal-
kanlarda İslam*, İstanbul 1995,s.147 ;

Mahmut, *a.g.m.*s.341

¹⁸ *Dobruca*,s.12

¹⁹ Mahmut, *a.g.m.*,342

²⁰ Kerim, *a.g.m.*, s. 318

²¹ Okulun yayınladığı bültende 1965 tarihi
verilmektedir. (*Dobruca*, s.12)

²² Enver Mahmut, "Romanyada Türkçe
Eğitim Hayatı"(II. Dünya Savaşından gü-
nümüze kadar kadar), *Balkan Ülkelerinde
Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı*, Bilgi Şö-
leni (20-24 Nisan 1998), TDK, Ankara
1999, s.350 –355 ; [http://www.balkanon-
line.net/ulkeler/romanya.html](http://www.balkanon-
line.net/ulkeler/romanya.html)

²³ Önal, *a.g.m.*, s.16

²⁴ *Dobruca*, s.12

²⁵

[http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/so
n/yurtdisi/romanya.htm](http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/so
n/yurtdisi/romanya.htm)

²⁶ [http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/son/bul-
tenler/68/0226.htm](http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/son/bul-
tenler/68/0226.htm)

²⁷

[http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/so
n/yurtdisi/romanya.htm](http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/so
n/yurtdisi/romanya.htm)

²⁸ *Dobruca*, s.12

²⁹ [http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/son/bul-
tenler/68/0226.htm](http://www.diyanetvakfi.org.tr/vakifson/son/bul-
tenler/68/0226.htm)

Makedonya'daki Türk Kimliğinin / Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları*

*Necati ÇAYIRLI ***

Giriş

Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya, Türk Tarihinin ayrılmaz bir parçası, Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan en karışık bölgelerindendir. Makedonya bölgesi; Ege Makedonyası (Yunanistan'da), Vardar Makedonyası (bugünkü bağımsız devlet) ve Prin Makedonyası (Bulgaristan'da) şeklinde üçe bölünmüş durumdadır.

Makedonya'ya tarih boyunca çeşitli kavimler (Traklar, İllirler, Romalılar, Slavlar...) yerleştiler. IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişini, Avarlar, Bulgarlar, Kıpçaklar, Peçenekler takip ettiler. XIV. Yüzyılın ikinci

yarısından Balkan Savaşları'na kadar bölge Osmanlı hâkimiyetinde kaldı.

Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle çeşitli vesilelerle göç etmek durumunda kalan Türkler azınlık konumuna düştüler. Gerek krallık Yugoslavya'sında gerekse Tito'nun başta olduğu dönemde mağdur durumda olan Türkler, din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremediler.

Tito'nun ölümüyle (1980) genel anlamda yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya'nın 1990'ların başında parçalanması ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi

* Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, 'I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı'nda sunulan bildiri, Nisan 2006, Çeşme-İzmir

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir-TÜRKİYE
e-mail: necaticayirli@gmail.com

(1991) ile diğer milletler gibi Türkler açısından da yeni bir dönem başlamış oldu.

Makedonya Türkleri

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır.¹ Hun Türklerin Avar, Bulgar, Kıpçak ve Peçenekler takip ettiler.² Bölgedeki etkinliklerinin sona ermesinden bir süre sonra XIV. Yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı hakimiyeti ile bey yüz yılı aşacak olan dönem başlar.

1292 yılından itibaren, Makedonya'nın bazı yerlerine Batı Anadolu'dan gelen Selçuklu ve Osmanlı Türkleri yerleşmeye başladılar.³ Türk ailelerin gelişiyile Türk şehir anlayışına uygun şehirleşmede vakıf müesseseleri önemli bir yere sahiptir. Üsküp'teki Yahya Paşa Mahallesi, Manastır'daki Asmalı köyü gibi.⁴

Osmanlı döneminde, Selanik, Üsküp, Manastır, Serez, Köprülü, Kalkandelen, Gostivar gibi şehir ve kasabalardaki nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluştuyordu.⁵ Ancak Türk hâkimiyetinden sonraki dönemde çeşitli sebeplerle bölgedeki nüfusun azaldığı görülür.

Bugün Türkler, Batı Makedonya'nın Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka, başkent Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştîp bölgelerinde yaşarlar.⁶

II. Dünya Savaşı sonrasında mevcut yönetim, bölgedeki Türk varlığını yok sayarak Debre, Resne, Radoviş, Üsküp gibi bölgelerde ve bunlara bağlı köylerdeki Türklerin Türk olmadıkları iddiasında bulunmaktaydı. Bu arada bazı siyasi gelişmelerinde etkisiyle Arnavutlar da Türkleri 'Türkleşmiş Arnavutlar' olarak göstermeye çalışıyorlardı.

Makedonya Türklerini Doğu ve Batı Makedonya Türkleri şeklinde ayırmak gerekir. Çünkü doğu ile batı birçok yönden farklıdır. Batı Makedonya Türkleri; ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sair bakımdan daha çok imkâna sahiptirler. Doğu Makedonya Türkleri ise batıdakilere oranla daha zor durumdadırlar. Doğu Makedonya'ya bilinçli olarak bazı hizmetler çeşitli bahanelerle götürülmemektedir. Böylece Türklerin kendi kimliklerini kaybetmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Dedeli, Çalıkı, Gökçeli, Alikoç, Kocaali... gibi yerlere başta Türkçe eğitim olmak üzere birçok yönden hizmet tam gitmediğinden dil, din, kültür açısından bölge Türkleri zayıf durumdadırlar. Buna birde ekonomik sorun eklendiğinde durum daha da vahim bir hal almaktadır.

Bugün Makedonya Türkleri, her türlü olumsuzluğa rağmen, benliklerini ve Türk Kültür değerlerini korumaya, milli-manevi unsurlara bağlı kalmaya devam etmektedirler.⁷

Sivil Toplum Kuruluşları

Genel olarak bakıldığında toplumda; politik, ekonomik ve sivil örgütlenme diye üç alanın varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda toplumu her yönüyle etkileyebilen ve şekillendirebilen sivil kuruluşların varlığı önemli bir yer tutar.

Sivil Toplum Kuruluşları; ekonomik çıkar veya siyasi iktidarı ele geçirme gayesiyle hareket etmeyen, gönüllülüğün esas alındığı, katı bir örgütlenmeyi ön görmeyen kuruluşlardır. Daha basit bir ifadeyle hükümet /devlet dışı bir örgütlenme şeklidir.

Sivil Toplum Kuruluşları; iktidar düzenini ve onun dayanaklarını insani değerler ve yurttaşlık değerleri açısından sorgulayan, eleştiren, daha iyisini ortaya koymaya

çalışabilen bir faaliyet alanıdır. Bir diğer ifadeyle sivil örgütlenme, olumlu veya olumsuz her türlü neticeye sebebiyet verebilecek bir güçtür.⁸ Bu güç, dünya çapında ulusal, bölgesel ve uluslar arası düzeylerde ve akla gelebilecek her alanda faaliyet göstermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) oluşumuna öncülük eden gelişme, 18. yüzyılda İngiltere’de başlayan kölelik karşıtı harekettir. Hareketin örgütlenmesiyle köleliğe karşı (1840) dünya sözleşmesinin imzalanması gerçekleşir. Bunun dışında 1912’de Lahey Haşhaş sözleşmesi, 1945’de BM’de insan haklarıyla ilgili hususların dikkate alınması, 1960–70 yılları arasında çevre ve nüfus sorunlarıyla ilgilenilmesi, günümüzde ise şiddetin engellenmesi, demokratik hakların elde edilmesi, ayrımcılığın durdurulması gibi hususlarda ve daha birçok alanda STK’ların etkin olduğunu görmek mümkündür.⁹

Bugün teknolojik, ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel vb. alanlardaki hızlı değişim yaşanan dünyadaki mevcut durumun ve toplumda geçerli olan kuralların ve kurumlarının etkilenmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda gün geçtikçe önemi artan STK’lar da söz konusu değişimden paylarını alacaktır.

Özelde bahsedilecek olan Makedonya’da da zaman içerisinde sosyal hayatın gereği olarak yardımlaşmak, haklarını korumak veya kendi benliklerini korumak adına bazı derneklerin (vakıfların, cemiyetlerin) faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Muhakkak ki örnekleyeceğimiz bazı örgütlenmeler yukarıda özetlemeye çalışılan şekliyle tam örtüşmeyebilir. Ancak sosyal, siyasal ve ekonomik şartların gereği olarak tarihin her safhasında insanlar, bazı hususlarda birlik olma bilinciyle örgütlenmeye çalışmışlardır.

Bölgede Osmanlı döneminden beri devam eden bir sosyal dayanışma (vakıf anlayışı) vardır. Daha çok ihtiyaç sahiplerinin sorunlarının giderilmesine yönelik olan bu zihniyetin Balkan savaşları sonrasında, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde ve Yugoslavya ismiyle anılan dönemde de devam ettiği görülür. Örneğin 1930’da dönemin maarif-vakıf kuruluna rapor sunan 684 Müslüman vakıftan bahsedilir. Ne yazık ki II. Dünya savaşı sonrasında bu vakıfların etkinliğini kaybetmesiyle milli ve manevi değerlerin korunması iyice zorlaşacaktır.

1990 Öncesi

1912–40 yılları arasında Türklerin siyasal, sosyal ve kültürel anlamda örgütlenmesi, dil, eğitim, folklor vb. alanlarda bir araya gelebilmeleri neredeyse imkansızdı. Bununla birlikte 1924’te ‘Sebat Futbol Kulübü’nün (Üsküp), 1939’da ‘Üsküp Türkleri Yardım Cemiyeti’nin kurulması gibi gelişmeler yaşandı.¹⁰

Gerek II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda ve Bulgar işgalleri esnasında gerekse sonrasında yaşanan gelişmelerde Türklerin milli ve manevi değerlerini yok sayan bazı uygulamaların olduğu görülür. Zira 1945 sonrasında komünizmin etkin olması Türklerin bazı haklarının kısıtlanmasına, mevcut idarenin Arnavutluk’u yanına çekme politikasıyla Arnavut milliyetçiliğinin artmasıyla da Türklerin Türkleşmiş Arnavutlar olduğu iddialarının gündeme gelmesine neden oldu.¹¹ 1948 Martından sonra Sovyet yanlısı politikanın değişmesiyle Türklere yönelik bazı olumsuzluklara son verildi. Ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen Türkler, ulusal kimliliklerine ve Türk Kültür değerlerine bağlı kalmaya devam ettiler. Bu bilinçlenmenin sonucunda Makedonya Türkleri; 1942’de ‘Yücel

Teşkilatı'nı, 1946 'Zafer' kültür ve spor kulübünü¹², 1947'de 'Murgovets' Spor kulübünü, 1948'de 'Üsküp Türk Kültür ve Sanai-i Nefise Cemiyeti'ni, 1948 (veya 1949) Gostivar'da 'Şevkat' Derneğini, 1950'de 'Türk Yazarlar Cemiyeti'ni, 1966'da 'Yeni Yol' Kültür-Güzel Sanatlar Derneğini, ¹³ 1968 yılında Resne'de 'Kardeşlik' Kültür Güzel Sanatlar Derneğini, 1976'da Gostivar'da 'Altın Parmaklar' Derneğini, 1977'de 'Mermeri' Futbol Kulübünü, 1984'te 'İzvari' Futbol Kulübünü kurdular. Ancak göçlerin ve mevcut yönetimin olumsuz etkileri bu tür faaliyetlerin bir kısmının kısa süreli olmasına yada sona ermesine yol açtı.¹⁴ Yücel teşkilatı gibi.

1990 öncesinde Makedonya'daki Türklerin benliğini Komünizme ve Slavlığa karşı koruyan, milli ve manevi değerlerini yaşatma gayreti gösteren sivil örgütlenmelerden bazılarını kısaca belirtelim:

Yardım Cemiyeti

Üsküplü esnaf, sanatkar, eşraf ve aydınlar tarafından 1939'da Üsküp'te kuruldu. Ulusal kimliklerini koruma, kültürel değerlerini yaşatıp geliştirme, sosyal örgütlenme ve yardımlaşma amacıyla kuruldu. Cemiyet ayrıca oluşturduğu 'Edebiyat Kolu' ile Mustafa Karahasan'ın 'fikriye Abla' isimli öyküsünün okunması gibi bazı edebi etkinliklerde de bulunmaktaydı. Cemiyet 1941 yılında Bulgarlarca kapatıldı.¹⁵

Zafer Cemiyeti:

Yardım Cemiyetinin devamı olarak 1946'da *Zafer Gençlik Kültür ve Spor kulübü* kuruldu. Bu cemiyetinde kurduğu 'Edebiyat Kolu', Nazım Hikmet'in 'Sesini Kaybeden Şehir' adlı eserinde yer alan 'Kerem Gibi' ve 'Dört Kişi ve Dört Şişe' isimli şiirlerini sahneye uyarladı.¹⁶ Ancak demek 1946 sonunda kapatıldı.

Yücel Teşkilatı¹⁷;

II. Dünya Savaşı'nın belirsizliği ve yarıların ne olacağının bilinmediği bir dönemde (1941), Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini örf adet ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına teşkilatın temeli atıldı. Teşkilatın kurulmasında; yıllardır devam eden bazı uygulamalar, Vardar Makedonyası'nın Bulgaristan'a bırakılması, Rus tehdidi ve Komünizmin etkin olmaya başlaması gibi nedenlerin etkili olduğu görülmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılması için Bulgar işgali esnasında yaşanan bir olayın aktarılması yerinde olacaktır; Bulgarlar Üsküp'ü işgal ettikleri dönemde ekmek, kömür vs. ihtiyaç maddeleri hep kuponla dağıtılmaktaydı. Bulgar subayı sırada bekleyen Türk'e, aşağılayıcı bir ifadeyle '*çekil*' diye bağırır. Bunun üzerine sırada bekleyen Türk, '*Beyefendi ben bu topraklarda 400 yıldır yaşayan bir Türk evladıyım*' der. Bunun üzerine Bulgar subayı daha sert bir tarzda Türk'ü aşağılar.¹⁸ İşte bu acı olay Türklerin, kendi haklarını korumak için teşkilatlanmaya gitmelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

1942'de kuruluşu gerçekleşen Teşkilat, Yugoslavya topraklarındaki siyasi gelişmelerin neticesinde Türk tarihine, Türk kültür ve ananelerine daha sıkı sarılmak istikameti ve ana fikrinde gelişim gösterdi. Bu bağlamda Türk milliyetçisi gençler arasında Türkiye'den getirilen eserler ile milli şuur yayılıyordu. Başta Atatürk'ün Nutku olmak üzere, Mehmet Akif'in Safahat'ı, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Namık Kemal ve Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirleri en çok okunan eserlerdi.¹⁹

Teşkilat eğitim seviyesi yüksek, münevver, ahlak ve fazilet sahibi Türk gençlerinden oluşuyordu. Teşkilata girildiği

zaman *Kuran*, *Bayrak* ve *Tabanca* üstüne yemin edilirdi. Bu yeminde *Türklük* ve *Türkiye Cumhuriyeti menfaatleri için gerekirse kanımın son damlasına kadar çarpışıp canımı vereceğim* ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Teşkilat yapısı olarak gizliliğe dikkat etikleri ve genel katılımın olduğu zamanlarda içlerinde casusların da bulunabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak faaliyetleri hakkında konuşmama yoluna gittikleri bilinmektedir. Gerek düzenledikleri kurslarda ve etkinliklerde gerekse piknik ve kır gezilerinde daha çok Türkçe kitaplardan kahramanlık yazıları, tarihi zaferler ve şiirler okunur veya okutularak gelebilecek muhtelif tehlikeleri en aza indiriyorlardı.²⁰

Gittikçe genişleyen teşkilat, II. Dünya Savaşı'nın sona erip bölgeye komünizmin hâkim olmasıyla birlikte yeni idareden Türklerin lehine birtakım haklar koparmağa çalıştı ve bu gayeyle komünist organlara kendi adamlarını yerleştirdi. İlk başlarda devlet tarafından herhangi bir güçlkle karşılaşılmıyordu. Fakat bir süre sonra Türklerin, Büyük Arnavatlık peşinde olanlara karşı bir denge unsuru olarak kullanılmak istendiği anlaşıldı. Ancak Türkleri kullanamayacağını anlayan yönetim, Makedonya Türkleri arasında Atatürkçülüğü ve Türkiye'ye karşı sevgiyi artırmaya yönelik faaliyetlere devam eden '*Yücel Teşkilatı*'nın faaliyetine son verecekti.

Yücel Teşkilatı üyeleri rejimle ilk olarak 1945 yılında Kurban bayramı arifesinde karşı karşıya kaldı. Yugoslavya'da mesai saatleri saat sekizde başlamasına rağmen bayram gününe özel iki saat geriye alındı. Yöneticiler, bunun Yugoslav ekonomisine katkıda bulunacağı için yaptıklarını söylediler. Aslında amaç, sadece Müslümanların bayram namazına katılmasına mani olmak ve Müslümanlara gözdağı vermektir. Fakat halk bu duruma korkmadan karşı çıktı,

çünkü 25 bin kişiyi aynı anda işten kovmaları imkânsızdı. Zaten sonrasındaki gelişmeler dikkatle incelenirse bu tarihten sonra Türklerin daha zayıf bir şekilde organize oldukları şehir ve köylerde bazı uygulamalara tabii tutuldukları görülür. Türk okullarının kapatılması ve Türkçenin olmadığı okullarda eğitimin zorlaştırılması örnek olarak verilebilir. İşte *Yücel Teşkilatı*'nın hikâyesinin sırlara doğru yolculuğu burada başlar.²¹

Gelişmelerden rahatsız olan yönetim Eylül 1947'de bir ihbarı gerekçe göstererek apar topar tutuklamalara, soruşturmalara başlar. Artık acımasız süreçler, akıl almaz cezalar ve infazlar uygulanmaya başlar. Zamanın ileri gelen tüm aydınları, sağduyu sahipleri, halkın gerçek temsilcileri bir gecede vatan haini ilan edilip, jet mahkeme kararlarıyla hüküm giyerler. Henüz hukuki yapılamamanın bile tamamlanmadığı bir dönemde, terörist-ispioncu teşkilatını kurarak Makedonya'da yaşayan Türkleri Makedonya Halk Devletine karşı organize etmek, devlet düzenini değiştirmeye/yıkıma yönelik eylem hazırlığında olmak gibi asılsız iddialarla yargılanan Yücelcilerin dördü idama, yüzden fazla mensubu da hapis cezasına çarptırıldılar (1948).²² Ancak gizliliğe önem veren teşkilat mensuplarının (100'den fazlasının) bir ihbarla yakalanmaları bugün hala cevaplanamayan bir sorudur. Konuyla ilgili olan bazı araştırmacılar; bunun ya içerden birinin ihanetiyle yada Türkiye'den beklenen ilgiyi göstermeyen bazı siyaset adamlarının durumu dönemin yönetimiyle paylaşmasıyla olduğu görüşünü öne sürerlerse de bunlar kanıtlanamamış iddialardır. Hayatta kalanların da sonraki dönemlerde konuyla ilgili aydınlatıcı beyanatlarda bulunmamaları bazı gerçeklerin karanlıkta kalmasına neden olduğuna dikkat çekilmektedir.²³

İşte yaşadığı toprağa/devlete bağlılık gösteren, işgallere karşı canını hiçe sayarak mücadele eden ve sadece kendi benliklerini koruma gayesiyle hareket eden Türkler aslı olmayan bazı iddialarla sindirilmeye çalışıldılar.

Yücel mensupları; yeni Türk harfleriyle ilk Türk gazetesi olan *Birlik Gazetesi*'nin çıkarılması, Üsküp radyosunda ilk Türkçe yayının ve Türkçe eğlence programlarının gerçekleşmesi, ilk Türk öğretmen kurslarının organize edilmesi ve bu kurslardan sayısız öğretmenin yetiştirilmesi, yeni Türk alfabesinin kullanılmasına öncülük etmesi ve ilk okuma kitaplarının hazırlanması gibi birçok faaliyetlerde bulundular.²⁴

1990 öncesi kurulan derneklerden bazıları bugün hala varlıklarını sürdürmektedirler. Bu nedenle, *Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği*, *Yeni Hayat KGSD*, *Bahar* ve *Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği*nden 1990 sonrası gelişmelerde bahsedilecektir.

Günümüz (1990 Sonrası)

1990'lı yılların belirsizliğinin, çok partili düzene geçiş ve siyasal örgütlenmenin devam ettiği bir dönemde bazı olumsuzluklara rağmen, Türklerin en azından kültürel, sanatsal ve sosyal alanda örgütlü bir şekilde etkinliklerini arttırmaya çalıştıkları görülür. Bugün Makedonya'da 5000'den fazla kayıtlı STK olduğu belirtilmektedir.²⁵ Bunların arasında 50'nin üzerinde de Türklerin kurduğu STK vardır.²⁶ Makedonya'da Türklerin kurduğu STK'lar ağırlıklı olarak; 'kadın', 'çevre', 'eğitim ve kültür', 'sanat-folklor', 'Yardım' vb. alanlar da faaliyet göstermektedirler. Ancak izlenen yöntemler ve faaliyetler açısından profesyonelce hareket eden STK azdır.

Balkanlarda baş gösteren Bosna, Kosova

ve Makedonya'daki gelişmeler bölgedeki yabancı STK'ların faaliyetlerini arttırmalarına neden oldu.²⁷ Bu bağlamda Makedonya'daki Türk STK'ları aralarında Türkiye'nin de bulunduğu diğer uluslar arası STK'larla işbirliği içinde olmaya başladılar.

1990-2006 arası dönemde faal olan Bazı STK'lar şunlardır;

Abdi Bayraktar Derneği- Lisiçani – Plasnitsa ADEKSAM- Gostivar

Altun Nesil- Kalkandelen A y y ı l d ı z Derneği – Kalkandelen

Bahar- KGSD – Valandovo
Çağdaş Dünya Derneği – Rense

Çelebi - Manastır Çiflik Derneği - Gradaşor - Ustrumca

Derya Makedonya Türk Kadınlar Derneği-Üsküp Dost Derneği - Gradaşor - Ustrumca

Dostluk-Üsküp Eğitim Kültür Ve Spor Vakfı – EKSAV

Em- İstip Ensar Kültür Yardımlaşma Derneği- Üsküp

Gayret – Kırçova Güven Derneği – Gostivar

Hisar - İstip Işık- Doyran

İkram- Radoviş Karabey Mahalesi- Ohri

Karacaoğlu KGSD – Konçe
Kardeşlik KGSD – Rense

Kardeşlik KGSD – Ustrumca
Kardeşlik-Birlik Derneği – Ohrid

Kınalı Kızlar – Kanatlar- Pirlepe K o c a

Türk- Kocacık - Debre

Köprü- Üsküp M a k e d o n - T ü r k
İşadamları Derneği- Üsküp

Makedonya Öğretmenler Derneği –
Üsküp Makedonya Türk İşadamları Derneği

Makedonya Türk Kadınlar Dostluk
Derneği – Üsküp Makedonya Türk
Medyaları Geliştirme Derneği- Üsküp

Manastır Makedon – Türk Dostluk Birliği
MATÜKAT – Gostivar

MİLLENİUM –Vrapçiste Namık Efendi-
Yukarı Banitsa- Gostivar

NEKSAD – Rense Neşe- Radoviş

Reka İstşkbali Derneği - Skudrinje
Selamet Yardımlaşma Derneği – Vrapçiste

Şefkat Yardımlaşma Derneği- Gostivar
Şükri Ramo- Ustrumca

TEK Derneği - Vrapçiste Türk Kadınlar
Teşkilatı ‘Hayat’ Struga

Türk Öğretmenler Derneği- Üsküp
Üsküp Kadınlar Derneği

Vardar - Üsküp Yakup Efendi –
Debreşte-Pirlepe

Yeni Hayat KGSD – Kalkandelen Y e n i
Yaşam- Ustrumca

Yeni Yol Derneği – Üsküp
Yörükler Derneği – Topolnitsa- Radoviş

Yukarıda belirtilen kuruluşların Türk
toplumunun gelişimine az yada çok katkı
sağladıkları muhakkaktır. Ancak burada sadece
bazılarını ilgili bilgi verilecektir. Şimdi bazı
Türk STKlarını kısaca tanıyalım.

Yeni Yol

Yeni Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği
(KGSD), aslında Mayıs 1948’de kurulan *Üsküp
Türk Kültür ve Sanat-i Nefise Cemiyeti*’nin
devamıdır. Özellikle 1948’de ‘Drama Kolu’ nun
sahnelediği ‘İnandırmak’ oyunu ile
Makedonya’daki Türklerin büyük ilgisini çekti.
Makedonya’daki Türkleri ve diğer
Müslümanları ilgilendiren peçe ve feraceyi ele
alan oyun, kadının özgürleşmesi ve toplumun
her alanında eşit olması gibi hususlarda da
mesajlar vermekteydi.²⁸ Birçok etkinliğe katılan
dernek bugün aynı heyecanla birlik ve beraberliğin,
değerlerimizin devamı için
varlığını sürdürmektedir.

Yeni Hayat KGSD (Kalkandelen)

Türk kültürünü, folklorunu yaşatmak ve
Türkiye’ye olan göçlere engel olabilmek
amacıyla *Yeni Hayat* Kuruldu. Ulusal ve uluslar
arası çapta birçok etkinliğe katılan dernek 50
yıldır hep aynı heyecanla birlik ve beraberliğin,
milli ve manevi değerlerin yaşaması için çaba
göstermektedir.²⁹

Kardeşlik Kültür Güzel Sanatlar Derneği

1968 yılında Resne’de kurulan dernek;
kültür ve sanat programları düzenleyip, Türk
adet ve geleneklerini genç nesillere tanıtmayı ve
aktarmayı amaçlıyor. Kardeşlik derneği
yurtiçinde ve yurtdışında birçok festivallere
katılarak etkinliklerde bulunmaktadır.

İlk yıllarında başarılı birkaç konser veren
dernek bazı üyelerinin gurbete gitmesi ile
çalışmalarına ara verdi. Dernek 1989 yılında
tekrar kuruldu ve birkaç başarılı konserler
düzenledi.

Çalkılı Festivali, Balkan Folklor Festivali, Lüleburgaz Türkiye 23 Nisan Festivali gibi etkinliklere katılan dernek, Gostivar, Kalkandelen, Üsküp, Debreşte ve Resne’de çok sayıda konserler düzenledi. Ayrıca Makedon-Türk dostluk ve İşbirliği derneğinin düzenlediği uluslararası ‘Makedon-Türk ilişkileri ve Atatürk’ün “YURTTA SULH CİHANDA SULH” başlıklı sempozyuma katıldı.³⁰ Dernek bugün hala varlığını sürdürerek Türk Kültürünün gelişimine katkı sağlamaya devam etmektedir.

Bahar - Kültür Güzel Sanatlar Derneği

1980’de düzenlenmeye başlanan Bahar şenlikleri ile derneğin temeli atılır. 1990’lı yıllarda Bahar KGSD adını alarak faaliyetini sürdüren derneğin amacı; Doğu Makedonya’nın eğitim kültür, folklor vb alanlarda gelişmesini sağlamaktır. Her yıl mayıs ayında gerçekleşen Festivalin Türkiye’nin de katkısıyla uluslar arası bir boyuta taşınmasıyla Uluslararası Hidrellez Bahar Şenlikleri olarak kutlanmaktadır (Çalkılı-Valandova). Kültür, edebiyat, halk oyunları, spor ve Türk halk kültürünün ele alındığı sempozyumları etkinlikler kapsamında yapılmaktadır.³¹

Kınalı Kızlar;

Folklor ekibi olarak, 1990 yılında Pırlepe’ye bağlı Kanatlar’da kuruldu. Türklerin örf, adet ve geleneklerini yaşatmayı amaçlayan özellikle Çalkılı festivali ve Türkiye’de düzenlenen bazı festivallerle adını duyurdu.

Karacaoğlan Kültür Güzel Sanatlar Derneği;

Dernek 1993 yılında kurulan derneğin hedefi; Türk halkının örf ve adetlerini canlandırmak, Konçe ve yöresindeki halkın oynadığı oyunları, el işi, dokumacılık, dikiş, örgü gibi becerilerini, Türklerin geçmişte

kullandığı aletlerini, halkın geçmişte hangi işlerle meşgul olduklarını göstermek ve yaşatmaktır. Bunun yanı sıra Konçe yöresinde kullanılan Türkçe şivesi ve yerel giysilerin ne kadar değiştiğini araştırmakta Karacaoğlan derneğinin hedefleri arasındadır.

Dernek, Makedonya’da düzenlenen festivaller diğer kuruluşların düzenlediği törenlere katılım göstermektedir. Türkiye’deki Selçuk Efes folklor festivali, Bulgaristan’ın Kurçalı folklor festivali, Edirne yağlı güreş festivali gibi.

Millenium Eğitim Kültür Ekoloji Ve Dayanışma Derneği;

Mart 1993’de Vrapciste/Gostivar’da kuruldu. 1998 yılında getirilen sivil toplum kuruluşları kanununa göre Ocak 2000’de resmen bir STK oldu. Sivil toplumda değişik proje ve aktivitelerle barışın ve demokrasinin tanıtımı, gelişmesi, iyileştirilmesi ve etnikler arası diyalogun desteklenmesi için gençlerle işbirliği yapılması gayesindedir. Ayrıca herkese gerçek eğitim imkânlarının sağlanması, Türk kadınının eğitiminin artırılması, halkın tarafsız olarak bilgilendirilmesi, farklı milletlere mensup insanlarda güven ve hoşgörünün sağlanması, Makedonya’da yaşayan Türklerin tarihi ve kültürel değerlerinin korunması, yaşam çevresinin korunması için halkın bilinçlendirilmesi azınlık ve insan haklarının uluslar arası standartlara getirilmesi, genel bilinç ve siyasetin geliştirilmesi ve korunması da amaçları arasında yer almaktadır.

Dernek; Eğitim, Kültür, Ekoloji, Dayanışma, İnsan ve azınlık hakları, Kadın, Etnik tolerans, Vatandaşa ek eğitim, Web ve IT teknoloji, Grafik ve tasarım komisyonları oluşturarak genel hedeflere ulaşmaya çalışmaktadır. Ayrıca Özel Tiyatro Kursları,

Özel Enstrümantal kursları (saz-geleneksel Türk çalgıları), Makedon dili kursu, İngilizce dili kursu, STK üyelerine özel geliştirilmiş kurslar, Silahsızlanma, kutlu doğum haftası, seminerler, dergi ve gazete yayını faaliyetlerden bazılarıdır.³²

Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatı - MATUKAT

1997'de Gostivar'da kuruldu. Amaç; Türk kadınının sosyal yapısını milli-manevi değerlere yakışır şekilde daha yüksek bir düzeye çıkarmak, düşünce özgürlüğüne sahip olmasını sağlamak, desteklemek, bağımsız kılmak, kadın haklarına sahip çıkmak, kadınların sağlık durumu ile ilgilenmek, Türk kadını her yönüyle daha çağdaş bir düzeye ulaştırmak, örf-adet-maddi-manevi değerlere sahip çıkmak, Türk kadını topluma kazandırmaktır. Kadının sosyal, ekonomik, kültür, eğitim vb. hususlardaki konumunu belirleyen yada daha iyi şartlara taşınmasını sağlayan ulusal ve uluslar arası pek çok etkinliklere katılan teşkilatın; Doğu Makedonya'da Türklere eşya ve gıda yardımıyla bulunması, Makedonya çapında "I. Türk Kadın Öğretmenler Kurultayı" düzenlenmesi gibi etkinlikleri örnek verilebilir.³³

Abdülhakim Hikmet Doğan³⁴ Eğitim Kültür Ve Sanat Merkezi (ADEKSAM) ;

Makedonya Türklerinin Toplumsal hayatta ve özellikle eğitim, kültür ve sanat alanında daha iyi bir seviyeye çıkartılması amacıyla 1997 yılında Gostivar'da kuruldu. Makedonya'da Türkçe eğitimi teşvik ve geliştirmek de ADEKSAM'ın hedeflerinden biridir. Bu bağlamda anaokullarından başlayarak ilköğretim, lise ve üniversite seviyesine kadar Türk eğitim sorunlarının incelenmesi ve bu sorunlar hakkında çözüm üretilmesine gayret

göstermektedir. Ayrıca Türk dili üzerine eğitim yapan okullara öğrenci temin etmek, öğrencilerin üniversite eğitimini kendi ülkelerinde yapmalarını sağlamak gibi amaçlarla burs projesini hayata geçirdiler. Bununla birlikte milli ve manevi kültürümüzü tanıtmak amacıyla değişik panel ve konferansların düzenlenmesi, Matematik, Kimya, İngilizce ve Türkçe kurslarının düzenlenmesi gibi etkinlikler de gerçekleştirilmektedir. Atatürk Balkan Üniversitesinin kurulması, Makedonya devlet organlarındaki Türklerin katılım oranı, Makedonya eğitim sistemindeki Türklerin katılım oranı gibi tasarı ve hazırlanan raporlarla da dikkati çekmektedir.³⁵

Özetlemeye çalışılan ana faaliyetlerinin yanı sıra doğu Makedonya, Valandova, Radoviş, Doyran ve yörelerine de okul araç ve gereçlerinin dağıtılması gibi etkinlikleri de bulunan ADEKSAM, diğer Türk sivil toplum kuruluşlarıyla da yakın işbirliği yapmaktadır. Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği'nin (MATÜSİTEB) kurulmasında da yer almaktadır.

Karabey Mahalle Derneği;

Ohri'de yaşayan Türklerin kendi kültürlerine, örf ve adetlerine sahip çıkabilmesi amacıyla 1998'de kuruldu. Makedonya Türklerinin sorunlarının çözümüne de katkı sağlamayı hedefleyen dernek, konferans, kültür ve sanat, haberleşme, spor komisyonlarının oluşturulmasıyla etkinliklerde bulunmaktadır. Ayrıca yardım kampanyaları ile ihtiyaç sahiplerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Türk Kültüründe Birlik ve Beraberliğin Önemi' konulu konferans; öğretmenler günü dolayısıyla Resne'de yapılan "Geçmişte ve Bugün Türk Öğretmenleri" konulu konferans; Atatürk'ün 63. ölüm yılı dönümü anma töreni ve 'Makedonya Türk Gençlerinin 1.Dayanışma Günü' etkinlikleri örnek verebiliriz.³⁶

Türk Kadınlar Teşkilatı “Hayat” Struga

1999 yılında Struga Türk Kadınları tarafından kurulan bir teşkilattır. Türk Kadınlarının toplumla bütünleşmesini sağlamak, kadınları insan/kadın hakları hakkında bilgilendirmek, amaçlarla hareket etmektedir. ‘Geleneklere Dönüş’ isimli proje, kadınların bilinçlenmesine yönelik ve kötü alışkanlıkların belirtildiği seminerleri örnek olarak verebiliriz.³⁷

Derya Makedonya Türk Kadınlar Derneği;

Kadınların toplumdaki haklarını savunmak, siyasette ve devlet organlarındaki katılımlarını çoğaltmak, cinsiyetler arasında eşitlik sağlamak kadınlara yapılan işkenceyi önlemek amacıyla 1999 yılında Üsküp’te kuruldu. Kosova kadınlarının faaliyetlerinin desteklenmesi, sağlık eğitimi, yoksul ailelere yardım verilmesi, Doğu Makedonya’daki Türklere sağlık ve diğer desteğin sağlanması, topluluklar arasında hoşgörünün yaygınlaşması gibi etkinliklerde gerçekleştirdi.³⁸

Şevkat Yardımlaşma Derneği – Gostivar

1940’lı yılların sonunda Gostivar’da kurulan hayır kuruluşu Şevkat adından esinlenerek Mayıs 2000’de kuruldu. Dar gelirli ailelere, çocuklara velhasıl ihtiyaç sahibi halka hizmet etmek amacıyla kuruldu.

Makedonya çapında toplu sünnet merasiminin yapılması, ihtiyaç sahibi olanlara gıda ve temizlik gereçlerinin dağıtılması, Gostivar’ın Sesi Gazetesinin Türkçe çıkmasının sağlanması derneğin faaliyetlerinden bazılarıdır.³⁹

Niyazi Bey Eğitim -Kültür -Sanat ve Spor Derneği - NEKSAD⁴⁰ ;

Eylül 2001’de Resne’li gençler tarafından kurulan NEKSAD, Türklerin Makedonya’da toplumsal hayattan soyutlanmamaları ve daha iyi temsil edilmeleri doğrultusunda özellikle Eğitim, Kültür, Sanat ve Spor alanlarında varlığını sürdürme gayretindedir. Amaç Resne ve daha geniş alandaki Türklerin Eğitim, Kültür, Sanat ve Spor seviyelerini yükseltmektir. Orta, lise ve üniversite deki gençlerin hak ettiği şartlarda eğitim almasının sağlanması, sorunlarının çözülmesi, kültür-sanat programları düzenleyerek adet ve geleneklerin genç nesillere tanıtılmasının sağlanması, insani yardımların sağlanması, tarihi kültürel bilincin gelişmesi için toplantıların düzenlenmesi gibi hedeflerinin de olduğu ayrıca belirtilmektedir.⁴¹

“Geçmişte ve bugün Türk Öğrtemenler” konferansı, “Makedonya Türk Gençlerinin birinci Dayanışma Günü’nün düzenlenmesi, “Osmanlı ve Türk Tarihi” konulu konferansın düzenlenmesi, gibi faaliyetleri örnek verebiliriz.

Makedonya Türkçe Medya Geliştirme Derneği (MTMGD);

Ocak 2001 tarihinde kurulan MTMGD’nin ana hedefleri şunlardır: Makedonya’da Türkçe medyaların durumunu iyileştirmek, Türkçe medyalarda çalışan gazetecilerin ve genelde gazeteciliğin profesyonel düzeyini arttırmak, bağımsız medyayı teşvik etmek, yurt içi ve yurt dışında profesyonel ek eğitim görme faaliyetlerini desteklemek, genç gazetecilerin eğitimlerini devam ettirmesine özen göstermek, gazetecilikte yeni alanların keşfedilmesine önem vermek, Turkish Media Orgazination (www.turkishmedia.org.mk) sitesiyle Makedonya’daki Türkçe medyaları internet

gazeteciliğine teşvik etmek ve Makedonya ile Balkan Türklerinin kültürel yakınlaşmasını sağlamak.

MTMGD, medya ve medya STK derneği olan 'Makedonya Medya Enstitüsü' ve 'Avrupa Azınlıklar Mmerkezi' dahilinde kurulan sivil toplum ağının bir üyesidir. Ayrıca faaliyet gösterdikleri ortamlarda demokrasinin geliştirilmesi doğrultusunda daha etkin olabilmek amacıyla Makedonya ve Balkanlarda Türk STK ağının kurulmasına da büyük önem vermektedir.⁴²

Makedonya TV Türkçe bölümünde çalışan, mesleğini profesyonelce yapıp Türk medyanın gelişmesinde katkıda bulunan merhum Kutluk Veli'nin adına dernek tarafından 'Kutluk Veli Medya Ödülü' düzenlenmektedir. Makedonya Türklerini bir araya getiren törenlerde; kültür, sanat, spor, gazetecilik, işletme ve sivil toplum alanında yıl boyunca üstün başarı gösterenlere, Makedonya Türk toplumunun gelişmesinde katkı sunan birey ve kuruluşlara ödüller verilmektedir. Gelenekselleştirilen bu faaliyetle, Makedonya Türk toplumunda değerler arasında olumlu bir rekabet havasının yaratılmak istendiği belirtilmektedir. Türklerin toplum olarak çağdaş gelişmelere ayak uydurması ve başarı kaydetmesinin sağlanmaya çalışıldığını da söylemek mümkündür.⁴³

Köprü Kültür Sanat ve Eğitim Derneği ;

Ocak 2002'de Üsküp 'Aziz Kiril ve Metodi Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsü' öğretim üyesi Hayati Yavuzer ve bölüm öğrencileri tarafından çıkarılan 'Köprü Dergisi' ile İlk adım atılır. Edebiyat, kültür ve sanat dergisinin hedefi, gençleri yazı yazmaya teşvik etmek ve beraber çalışmayı öğretmektir.⁴⁴

Dergi yayını olarak başlayan süreç Mart 2003'te 'Köprü Kültür Sanat ve Eğitim' şeklinde dernekleşerek daha etkin bir konum kazandı. Derneğin; Türk öğrencilerinin eğitimine kültürel destek vermek, milli manevi değerlerinin gelişimini sağlamak, değişik bölgelerden gelen öğrencilerin kaynaşmasını sağlamak, kütüphane oluşturmak suretiyle öğrencinin ulaşamadığı yayınları hizmetlerine sunmak, dergi yayınına devam etmek, ilmi ve kültürel toplantılar düzenlemek gibi hedefleri bulunmaktadır.⁴⁵ Kısaca bahsedilen hedefleri hayata geçirme noktasında başarılı bir performans gerektiğini söylemek gerekir.

Bir Ramazan Gecesi, Bir Rumeli Gecesi gibi kültür-sanat-edebiyat ağırlıklı programlar, Yücel Teşkilatı Mensuplarını anma Programı, Türkiye'de Öğrenci Olmak isimli seminer, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi ve İngilizce, Matematik, Osmanlıca kursları düzenlemesi, Şair Aşık Çelebi Kütüphanesinin açılması gibi faaliyetler örnek olarak verilebilir.

Namık Efendi

Ağustos 2002'de Yukarı Banitsa'da (Gostivar'da) kuruldu. Türk halkına yardım, Eğitim, kültür, sanat ve spor alanlarında kalkınmanın amaç edindiği dernek Dere isimli bir dergi yayınlamaktadır. Bunun yanı sıra İngilizce, bilgisayar kursu, folklor, panel ve konferanslar düzenlemektedir.

Abdülislam Ali Siir Yarışması, Yahya Kemal'den Necati Zekeriy'a şiir şöleni, dergi yayını, İlk Adımlar şiir kitabının yayınlanması örnek olarak vereceğimiz faaliyetlerinden bazılarıdır.⁴⁶

Ensar Kültür Yardımlaşma Derneği;

Haziran 2002'de kültür ve yardımlaşma alanında faaliyet göstermek üzere Üsküp'te

kuruldu. Kuruluş gayesi; maddi-manevi değerlere sahip çıkmak, Makedonya'daki birlik ve beraberliğin devamını sağlamak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, gelecek nesilleri eğitim ve kültürel açıdan hazırlamak, geçmiş ve gelecek arasında köprü olmak.

Lise ve üniversite öğrencilerine kurs verilmesi, ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, burs verilmesi, din, kültür, tarih vb. konularda paneller düzenlenmesi faaliyetlerinden bazılarıdır.⁴⁷

Yukarıda ismini verdiğimiz veya özetle faaliyetlerine değindiğimiz STK'ların yanı sıra, Türkiye Merkezli Anadolu Kalkınma Vakfının (AKV) Makedonya'da kayda değer faaliyetlerde bulunmasından dolayı, Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliğinin de (MTÜSİTEB) bir çatı kuruluş olarak gösterdiği etkinliklerinden dolayı ayrıca özetle belirtilmesi gereklidir. Zira Makedonya'daki faaliyetlerin etkin olmasına katkıları bir hayli vardır.

Anadolu Kalkınma Vakfı⁴⁸;

Türkiye'de ve yurt dışında yardım faaliyetleri yürüten Anadolu Kalkınma Vakfı, 1981 yılında kurulmuş olan bir vakıftır. Türkiye'deki faaliyetlerini deprem, sel baskını ve mülteci akını gibi acil yardım çalışmalarına yoğunlaştıran AKV, 1998 yılı itibarıyla yardım çalışmalarını yurt dışındaki kriz bölgelerine taşımak suretiyle faaliyet alanını genişletti. Buna göre, ilk olarak 1998'de Saray Bosna'da, 1999'da Kosova'da, 2001 yıl içerisinde Makedonya'da ve 2004'te Arnavutluk'ta temsilcilikler kuruldu. Böylece yardım çalışmalarını yaygınlaştırdı.

AKV'nin kuruluş amaç ve prensiplerinin oluşturduğu platforma göre; ırk, din, ve mezhep ayrımı gözetmeksizin yardıma muhtaç olan

herkese imkanların elverdiği ölçüde yardımda bulunmak, farklı etnik grupların yaşadıkları bölgede insanlar arasında birlikte yaşam idealini geliştirmek amacıyla projeler yürütmek, yerel halkın yararına olan her türlü projeyi desteklemek ve bu amaçla resmi ve hükümet dışı kuruluşlarla işbirliği yapmak, faaliyet gösterilen bölgelerdeki yerel STK'larla ortak projeler yürütmek, yurtdışı temsilciliklerinin bulundukları ülkelerde faaliyet gösteren kültür, eğitim, yardımlaşma ve kalkınma konularıyla ilgilenen kurum ve kuruluşlarla Türkiye'de aynı konuda faaliyet gösteren dernek, vakıf ve sivil toplum örgütleri arasında koordinasyon sağlamak, faaliyet gösteren ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınma çalışmalarını desteklemek, AKV yurtdışı temsilciliklerinin temel çalışma prensiplerini oluşturmaktadır.⁴⁹

Eski Yugoslavya sınırları içerisinde Saray Bosna, Prizren, Üsküp, Belgrad ve Yeni Pazar temsilcilikleriyle yürütülen AKV yardım faaliyetleri bütünüyle yerel halkın ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda planlanmaktadır. Bu çerçevede özellikle kriz bölgelerinde yaşayan halkın barınma ve yiyecek sorunlarının giderilmesiyle başlatılan söz konusu çalışmalar daha sonra halkın temel ihtiyaçlarını kendi kendisine karşılayabilmesine imkân verecek kapasite geliştirme ve eğitim projeleriyle devam ettirmektedir. Bunun yanı sıra multi-etnik işbirliğinin desteklenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

AKV'nin Bosna Hersek, Kosova ve Makedonya'da yaşanan krizlerin sonrasında başlatılan bu tür çalışmalar neticesinde yerel halkın ekonomik, sosyal ve psikolojik bakımdan yaşadığı sorunların giderilmesinde büyük fayda sağladığı görülmektedir.

AKV Makedonya Temsilciliği, 2001 Mayıs ayından itibaren başlatılan yardım

çalışmaları çerçevesinde çeşitli sivil toplum örgütleriyle çok sayıda projede işbirliği içinde bulundu. Bunların arasında Gostivar Adeksam, Gostivar Şevkat Yardımlaşma Derneği, Yukarı Banisa Namık Efendi Eğitim, Kültür, Sanat ve Spor Derneği, Vrapçište Millenium Eğitim, Kültür ve Ekoloji Derneği, Kalkandelen Ayyıldız Derneği, Struga Kocacenk Derneği, Çalıkli Festivali, Halklar Tiyatrosu gibi yerli kuruluşlar işbirliği yaptığı kuruluşlardır.

Söz konusu işbirliği Vakıf faaliyet prensiplerinin doğal bir sonucu olup bu tür ortak girişimlerinin artırılması yönünde caba sarf edilmektedir. AKV olarak yerel derneklerle olan işbirliğinde donatör statüsünden çok ortaklık statüsü benimsenmektedir. Böylelikle yardım çalışmalarına yerel derneklerin daha fazla katılımı sağlanmaktadır. Böylece söz konusu derneklerin bilgi, beceri ve kapasitelerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

AKV temsilcisi, Makedonya'da faaliyet gösteren yerel dernekler arasında organizasyonel açıdan son derece örgütlü sivil toplum kuruluşları bulunduğuna dikkat çekmektedir. Temsilci ayrıca bu tür kuruluşlarla işbirliğinin Vakıf faaliyetlerini kolaylaştırdığını ve Makedonya'daki sivil toplum inisiyatifinin ilerlemesine destek sağladığını belirtmektedir.

AKV'nin kendi imkân ve planlanması çerçevesinde gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ise bilgisayar, dil ve becerisi kurslarından oluşmakta olup, yerel dernek üyelerinin de katılımıyla yürütülmektedir. Diğer taraftan eğitime destek projesi kapsamında eğitim bakanlığına bağlı ilk ve orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilere şu ana kadar 5 bine yakın eğitim seti dağıtılması, fakir ailelerin çocuklarına giyecek yardımında bulunulması, Makedon resmi kuruluşlara yönelik eğitim faaliyetleri yürütülmesi, Makedonya Dışişleri

Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı personeline yönelik dil kurslarının düzenlenmesi diğer faaliyetlerinden bazılarıdır.⁵⁰

Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği- MATÜSİTEB;

Makedonya'da yaşayan Türklerin çeşitli amaçlarla kurulan sivil toplum teşkilatları yıllardır aralarında bir koordinasyon olmadan faaliyet göstermekteydiler. Hedef ve amaçları aynı olsa da, koordinasyonsuz çalışmalar birçok eksikliklere ve teşkilatlar arası gereksiz bir rekabetlere yol açabilmekteydi. Bu durum, Makedonya Türklerinin kimliğini ve kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik bir biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak gibi hususlar da bir koordinasyonun gerekliliğine yol açmaktaydı. Bu gereklilik üzerine T.C Üsküp Büyükelçisi Mehmet Taşer'in inisiyatifi ile 14 Aralık 2002'de Anadolu Kalkınma Vakfının Üsküp şubesi mekânında 33 STK başkanları ve temsilcileriyle bir toplantı gerçekleştirildi.⁵¹

Makedonya'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının olası çatı altında birleşip bir güç birliği oluşturulmasını hedefleyen toplantının başında bir basın açıklaması yapan Büyükelçi Taşer, bu toplantının tarihi bir toplantı olduğunu vurguladı. Ayrıca soydaş sivil kuruluşlarının daha etkin, daha güçlü bir çalışma içine gireceğini de düşündüklerinden böyle bir girişimi başlattıklarını belirtti.

Umut verici bir başlangıç olarak yorumlanan girişim için 2003 yılının ilk aylarında birkaç toplantı daha gerçekleştirildi. Netice de Mart 2003'de MATÜSİTEB kuruldu.⁵² Başkanlığına yönetim kurulunun oybirliği ile Makedonya Türk Kadınlar Derneği başkanı Sıdika Ağa seçildi.

Danışma organı işlevi görecek olan çatı kuruluşu; Makedonya Türklerinin milli ve manevi kültürünü korumak, haklarını ve ortak çıkarlarını demokratik biçimde savunmak, diğer Makedonya vatandaşlarıyla iyi ilişkiler kurulmasına yönelik çalışmalarda bulunmak, Makedonya'da hoşgörü ve birlikte yaşama zihniyetinin yerleşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlar doğrultusunda kuruldu. Bunun için çaba göstermek ve soydaşların Makedonya Cumhuriyetinin anayasal düzenine bağlılıklarını sürdürmelerini temin etmek gayesindedir. Birliğin şimdiki Başkanı Fadıl Hoca'dır. 2005 yılı itibariyle üye dernek sayısı 39'dur.⁵³

Bunun yanı sıra STK ve buna benzer kuruluşlara destek verebilmek için MC Kültür Bakanlığı bünyesinde 'Milli Toplulukların Kültürünü Geliştirme ve Doğrulama Dairesi' kurulduğunu, yaşanan güçlüklerle rağmen Türklerin bilinçlenmelerinde etkin olan STK faaliyetlerinin MATÜSİTEB'in de oluşturulmasıyla ayrıca bir güç kazandığını belirtmek gerekir.

Sonuç

Kısaca faaliyetlerine değinilen STK'lar,

zamanla yaşanan belirsizliklere rağmen Makedonya Türklerinin; kimliklerini koruyabilmek adına kültürel, sanatsal, sosyal vb. alanlarda örgütlenerek etkinliklerini arttırdıklarını göstermektedir. Ayrıca bölgedeki gençlerinde birlikte hareket ederek STK'ların içinde yer almaları Türklük bilincinin, birlik ve beraberliğin devam edeceğinin de en güzel örneklerindendir. Ohrid 'Karabey Mahalle Derneği' gençlik kolunun, Struga, Resne, Üsküp, Gostivar ve diğer bölgelerdeki gençlerin birlikte hareket ederek Türk Tarihi ve Kültürüyle ilgili düzenledikleri konferanslar, Atatürk'ü anma programları; Türklük bilincinin, birlik ve beraberliğin devam edeceğinin de en güzel örneklerindendir. Örneklemeye çalışılan STK'lar bize Makedonya Türklüğü'nün, Türk Kültürü'nün devamı hususunda iyi yönde çalışmaların olduğunu göstermektedir.

Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetlerinin yanı sıra varlığıyla ayrı bir önem arz eden MATÜSİTEB, Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün ayakta kalabilmesine vereceği katkıyla Makedonya Türklerinin bilinç, birlik ve beraberlik yolunda emin adımlarla ilerleyeceklerini göstermektedir.

Kaynaklar

AĞANOĞLU, Yıldırım; **II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı**, İstanbul 2006

ALÇE, Nelifer; Kardeşlik Derneğinin tanıtım yazısı, **Kızıl Elma**, Sayı 4, Rense 2003

BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C.1, Kısım 1, T.T.K., Ankara 1963

BEKİRİ, Senat Vraynko; 'Sivil Toplum' **Haberci**, Sayı: 1, Vrapçište Ekim2004

BEKİRİ, Senat Vraynko; 'Sivil Toplum' **Haberci**, Sayı: 2, Vrapçište Ekim2004

BEKİRİ, Senat Vraynko; 'Sivil Toplum' **Haberci**, Sayı: 3, Vrapçište Kasım2004

Birlik Gazetesi, Sayı 125, Üsküp 1946

CANOVA,Remzi; 'Makedonya'da Türk Kültürü Sönüyor mu?', **Vardar**, Sayı6, Üsküp 1994

ÇAYIRLI, Necati; 'Makedonya Türkleri', **Türkler**, C.20, Ankara 2002, s.444 - 454.

ÇULEZ, Ercan; Şevkat Yard. Der. Tanıtım yazısı, **Kızıl Elma**, Sayı 4, Rense 2003.

Dere, sayı 3, Y. Banitsa 2004

DİKİCİ, Ali; "AB Yolunda Makedon Polisinde Yaşanan Değişim ve Türk Polisinin Katkıları", **Hikmet**, Sayı 3, Gostivar 2004

ENGÜLLÜ, Suat; "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", **Makedonya'da**

Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir MAK-GÖÇ, İzmir 1996

Haberci Gazetesi ve Ekol Dergisi 2004, 2005.

Haberci, Sayı 13, Mayıs 2005.

HAMZA(OĞLU), Yusuf; "Başlangıcından Günümüze Kadar Makedonya Türklüğü", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (MAK-GÖÇ)İzmir 1996

HASAN, Hamdi; **Makedonya'da Türkçe eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan**, Üsküp 1998

İBRAHİMĞİL, M. Zeki ; "Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir MAK- GÖÇ, İzmir 1996

KARAHASAN, Mustafa; **Suzan**, (Suat Engüllü'nün ön yazısıyla), Üsküp 2002

Kızıl Elma, sayı 4, Rense 2003.

Köprü, sayı 2, Üsküp 2002

Köprü, sayı 4, Üsküp 2002;

Köprü, Sayı 8, Üsküp 2002.

MURAT, Salih; Yücelcilerle ilgili yazı dizisi, **Birlik**, Ekim 2003- Mart 2004 Üsküp.

MÜESER, Mürsin Türk Kadınlar Teşkilatı – Struga , **Kızıl Elma**, sayı 1, Resne 2002

ÖZER, Refik; Yücelciler, **Şahadetlerinin 50. Yılı Anısına (1948-1998)**, İstanbul 1998

ÖZTUNA, Yılmaz; **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi**, C.1, İst 1973

TURAN, Ömer ;'Balkan Türklerinin Dini Meseleleri', **Yeni Türkiye**, Sayı16, Ankara 1997

YAŞAR, Abdurrahman ; "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", **Makedonya'da Rumeli**

Türklerinin Tarih ve Kùltürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996

ZAİM, Sabahaddin; "Türk Dünyasında Balkanlardan Haturalar", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997

Görüşme Yapılan Stk Yetkilileri

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Kasım 2001- Gıstivar

NEKSAD Dernek Başkanı Engin Bahtiyar ile yapılan görüşme, Ağustos 2001 Resne.

AKV Temsilcisi Mehmet Belül ile yapılan görüşme, Ocak 2002, Şubat 2003 Üsküp

Namık Efendi Derneği Başkanı Hayati Şaban ile yapılan görüşme, Ocak 2003.Gostivar

ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme, Ocak 2003Gostivar

MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Eylül 2004

MATÜSİTEB Üyesi Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Temmuz 2004, Gostivar

MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme Eylül 2005, Üsküp

Derya Derneği Başkanı Suzan Musli ile yapılan görüşme, Eylül 2005, Üsküp.

Köprü Derneği Bşk. Hüsrev Emin ve yetkili Furkan Murteza ile yapılan görüşmeler, Ağustos – Eylül 2005, Üsküp.

Ensar Derneği Başkanı Sulyeman Baki ile yapılan görüşme, Ağustos-Eylül 2005, Üsküp

MILLENIUM Bşk.Senad Bekiri ile yapılan görüşme Eylül 2005, Vrapçište

AKV Temsilcisi Zihni Erçoklu ile yapılan görüşme, Eylül 2005 Üsküp

Yararlanılan İnternet Adresleri

<http://www.turkishmedia.org.mk/mnuitems.asp?lang=tr&item=readnews&id=246>

<http://turkishmedia.org.mk/mnuitems.asp?lang=tr&item=readnews&id=>

http://www.matukat.4t.com*43

DİPNOTLAR

- ¹ ÖZTUNA, Yılmaz; **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi**, C.1, İstanbul 1973, s.71-257.
- ² TURAN, Ömer; "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, Sayı 16, Ankara 1997, s. 1744.
- ³ HAMZA, Yusuf; "Başlangıcından Günümüze Kadar Makedonya Türklüğü", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği (MAK-GÖÇ)İzmir 1996, s.104.
- ⁴ İBRAHİMGİL, M. Zeki; "Makedonya'nın Sosyal-Kültürel Yapısı ve Türk Vakıf Eserlerinin Bugünkü Durumu", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996, s.121-122.
- ⁵ BAYUR, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılap Tarihi**, C.1, Kısım 1, T.T.K., Ankara 1963, s.164.
- ⁶ YAŞAR, Abdurrahman; "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996, s. 68.
- ⁷ ÇAYIRLI, Necati; "Makedonya Türkleri", **Türkler**, C.20, Ankara 2002, s.444 - 454.
- ⁸ BEKİRİ, Senat Vraynko; "Sivil Toplum" **Haberci**, Sayı: 2, Vrapçište Ekim2004, s. 8
- ⁹ BEKİRİ, Senat Vraynko; "Sivil Toplum" **Haberci**, Sayı: 1, Vrapçište Ekim2004, s. 9
- ¹⁰ ENGÜLLÜ, Suat; "Balkan Savaşlarından Günümüze Kadar Makedonya'da Yaşayan Türklerin Toplumsal, Ekonomik, Kültür-Eğitim Durumu ve Göçler", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Ara-**

lık 1995 ve Mayıs 1996), İzmir MAK-GÖÇ, İzmir 1996, 50.

- ¹¹ DİKİCİ, Ali; "AB Yolunda Makedon Polisinde Yaşanan Değişim ve Türk Polisinin Katkıları", **Hikmet**, Sayı 3, Gostivar 2004, s.81
- ¹² CANOVA, Remzi; "Makedonya'da Türk Kültürü Sönüyor mu?", **Vardar**, Sayı 6, Üsküp 1994, s.12.
- ¹³ ENGÜLLÜ, Suat; a.g.e., s. 51
- ¹⁴ YAŞAR, Abdurrahman; "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", **Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)**, İzmir MAK - GÖÇ, İzmir 1996, s. 68.
- ¹⁵ KARAHASAN, Mustafa; Suzan, (Suat Engüllü'nün ön yazısıyla...) **Birlik Yayını**, Üsküp 2002, s.6,7.
- ¹⁶ Birlik, Sayı 125, Üsküp 1946, s.4.
- ¹⁷ 27.02.2006 - 04.02.2006 tarihleri arasında YÜCEL Teşkilatının 4 mensubunun idam edilisinin ve 100'den fazla diğer insanımızın hüküm giymelelerinin 58-ci yıldönümünü münasebetiyle, MATÜSİ-TEB himayesinde Gostivar'da ADEKSAM ve Üsküp'te Köprü ve Yeni Yol ile TDP Gençlik Kol-ları ve Yeni Balkan Gazetesi ortaklaşa **Yücel Teşkilatı Gerçeği** konulu önemli toplantılar düzenlediler.
- ¹⁸ AĞANOĞLU, Yıldırım; **II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da Bir Direniş Mücadelesi Yücel Teşkilatı**, İstanbul 2006, s.30-31.
- ¹⁹ ÖZER, Refik; **Yücelciler, Şahadetlerinin 50. Yıl Anısına (1948-1998)**, İstanbul 1998, s.6
- ²⁰ AĞANOĞLU, a.g.e., s.34-35.
- ²¹ MURAT, Salih; Yücelcilerle ilgili yazı dizisi, **Birlik**, Ekim 2003- Mart 2004 Üsküp.
- ²² AĞANOĞLU, a. g. e., s.38-44.
- ²³ Av. Salih Murat ile yapılan görüşme, Temmuz

2004, Gostivar.

²⁴ ZAIM, Sabahaddin; "Türk Dünyasında Balkanlar-dan Hatıralar", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sa-yısı II, Sayı 16, Ankara 1997, s. 1760. ; Ayrıca bkz. Y. Ağanoğlu, **Vücel Teşkilatı**, İstanbul 2006)

²⁵ BEKİRİ, Senat Vraynko; 'Sivil Toplum' **Ha-berci**, Sayı: 3, Vrapçište Kasım 2004, s. 9

²⁶ Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği (MA-TÜSİTEB) Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, 4.09.2004.

²⁷ Uluslararası alanda faal olan 30.000 STK olduğu belirtilir. **Haberci** sayı 1 Vrapçište 2004.

²⁸ KARAHASAN, a. g. e. , s.10,11.

²⁹ Köprü, Sayı 8, Üsküp 2002.

³⁰ ALÇE, Nelifer; Kardeşlik Derneğinin tanıtım ya-zısı, **Kızıl Elma**, Sayı 4, Rense 2003

³¹ **Haberci**, Sayı 13, Mayıs 2005.

³² Senad Bekiri ile yapılan görüşme Eylül 2005, Vrapçište. ; **Haberci** Gazetesi ve **Ekol** Dergisi 2004, 2005.

³³ MATÜKAT'ın tanıtımı, **Köprü**, sayı 4, Üsküp 2002; <http://www.matukat.4t.com>

³⁴ Makedonya'nın ilk Türk öğretmen. (bknz. Hamdi Hasan ; **Makedonya'da Türkçe eğitim ve Abdül-hakim Hikmet Doğan**, Birlik Yayınları Üsküp 1998.)

³⁵ (ADEKSAM) Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan gö-rüşme, Kasım 2001, Eylül 2005, Gostivar.

³⁶ Karabey Derneğinin tanıtım yazısı. **Köprü**, sayı 2, Üsküp 2002

³⁷ Mürsin Müeser, Türk Kadınlar Teşkilatı – Struga , **Kızıl Elma**, sayı 1, Rense ocak 2002.

³⁸ Dernek Başkanı Suzan Musli ile yapılan gö-rüşme, Eylül 2005, Üsküp.

³⁹ ÇULEZ, Ercan; Şevkat Yard. Der. Tanıtım ya-zısı, **Kızıl Elma**, Sayı 4 , Rense 2003.

⁴⁰ Yönetim; 1897 doğumlu olan ve 1913 yılında vefat

eden merhum Niyazi Bey'in yapıtlarıyla Resneli Türk vatandaşlarının gurur kaynağı ve sembolü olduğunu bunun için bu şekilde isimlendirildiğini söylemekte-dir.

⁴¹ Dernek Başkanı Engin Bahtiyar ile yapılan gö-rüşme, Ağustos 2001 Resne.

⁴² MTMGD hakkında tanıtım yazısı, **Kızıl Elma**, sayı 4, Rense 2003.

⁴³

<http://www.turkishmedia.org.mk/mnuitems.asp?lan-g=tr&item=readnews&id=246>

⁴⁴ Üsküp'te görevli olan Hayati Yavuzer (Bolu Abant İzzet Baysal Ün.) ile yapılan görüşme, Ocak 2002, Üsküp.

⁴⁵ Dernek yetkilisi Furkan Murteza ve Bşk. Hü-srev Emin ile yapılan görüşmeler, Ağustos – Eylül 2005, Üsküp.

⁴⁶ Dernek başkanı Hayati Şaban ile yapılan gö-rüşme, Ocak 2003.Gostivar ; **Dere**, sayı 3, Y. Ba-nitsa 2004, s.29

⁴⁷ Dernek Başkanı Sulyeman Baki ile yapılan gö-rüşme, Ağustos-Eylül 2005, Üsküp.

⁴⁸ AKV Ağustos 2005te Üsküp Temsilciliğini ka-pattı.

⁴⁹ AKV Temsilcisi Mehmet Belül ile yapılan gö-rüşme, Ocak 2002, Şubat 2003 Üsküp.

⁵⁰ AKV Temsilcisi Zihni Erçoklu ile yapılan gö-rüşme, Eylül 2005 Üsküp

⁵¹ ADEKSAM Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Gö-rüşme, Ocak 2003Gostivar. ; MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme Eylül 2005, Üsküp.

⁵² . MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan Görüşme Eylül 2005, Üsküp.

⁵³ **MATÜSİTEB I.Bülteni** 2003-2005, Üsküp 2005.

Osmanlı İdaresinde Manastır (Bitola)*

Necati ÇAYIRLI **

Makedonya'yı oluşturan havzalar arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan Pelagonia ovasının güneybatı sınırında kurulu olan Manastır, Yunanistan yarımadasını tabanından keserek Ege Denizi'ni Adriyatik'e bağlayan büyük doğu-batı yolunun tam ortasındadır¹.

Rumca "*Manastirion*"², Sırpça Bitolya (Bitoli)³, Makedon'ca "*Bitola*", Arumence (Vlahça) Toli-Manastır⁴ denilen şehrin güneyinde Florina doğusunda Prilep, kuzeyinde Kırçova ve Ohri, batı ve güney batısında Görice vardır⁵.

Prister dağı eteğinde, Karasu'ya dökülen Drahor çayı kenarında kurulmuş olan Manastırın

kurucusu olarak, Makedonya kralı Perdikkas I. gösterilir (M.Ö.725)⁶. Ptolemeos'un Makedonya'nın Miktonyo bölgesinde gösterdiği bu şehrin eski adı Derpilos idi⁷.

Bugünkü kentin güneyinde Heraklea Lyncestis adlı antik kentin yakınında bulunan Manastır yeni yerleşim yerinin merkezi oldu. Slavca Obitelj (Manastır binası) sözcüğü zamanla değişerek Bitola olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır⁸.

Evliya Çelebi şehrin ismini bu mabetten aldığını yazmaktadır⁹. Şemseddin Sami ise eserinde Manastır'ın, Bitola yakınında bulunan Manastır harabelerinin yanında Osmanlılar tarafından inşa edildiğini yazar¹⁰.

* Yayınlandığı Yer: 'Türk Kültürü, Sayı: 458, Haziran 2001.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE
(e-mail: necaticayirli@gmail.com)

Manastır üzerine ilk Türk akını Aydın oğlu Umur Beyin 1332 yılındaki seferi ile gerçekleşmiştir¹¹. Stefan Dušan'ın imparatorluğunda Serez'den Tuna'ya kadar uzanan bölgelerin idaresi Dalmaçya'lı Uglyeşa ve kardeşi Volkaşin (Vukaşin)'in elindeydi¹². Stefan Dušan'ın ölümünden sonra 1355 yılında oğlu Uraş'un hükümdarlığı esnasında, Feodallerin çıkar çatışmaları nedeniyle Sırp Hükümeti'nin birliğinin sınırları içinde bulunan Makedonya zayıflamaya başlamış, bazı yerler Uroş'un birliğinden çıkıp kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Makedonya'nın güneybatısında güçlenen Volkaşin (Vukaşin), Üsküp, Ohri, Manastır ve Prilep'i hâkimiyeti altında tutmaya başlamıştı. Bölgedeki çok başlılık Osmanlı'nın ilerleyişini güçlendirmiştir. Volkaşin kardeşi ile bir olup Türklere karşı harekete geçmiş ise de 26 Eylül 1371'de Türk birlikleri karşısında başarı elde edemediler¹³.

Bu başarı Türklere Makedonya yollarını açtı. Türklerin bölgede üstünlüğü ele geçirmeleri ile birlikte bazı feodaller Türklerin Vasalları oldular. Volkaşin'in oğlu Marko'da bunlardandır. 1395 yılına kadar yaşayan Marko, Prilep'te hâkimiyetini sürdürdü¹⁴.

Askeri ve ticari açıdan önem arz eden Manastır H. 784/M.1382 yılında Timurtaş tarafından fethedilmiştir¹⁵. Ancak Oruç Bey¹⁶ ve Aşıkpaşaoğlu¹⁷ Manastır'ın H. 787/M. 1385 yılında fethedildiğini yazmaktadır. Haraca bağlanan Manastır kısa bir süre için elden çıktıysa da 1385 yılında tekrar zapt edildi. Böylece Arnavutluk için önemli bir hareket üssü ele geçirilmiş oldu¹⁸. Nitekim Beyazıt II. Arnavutluk seferi için ordusunu Manastır ovasında toplamıştır¹⁹.

II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet devirlerinde Manastır ve çevresi, geniş bir iskân hareketine sahne oldu. Kınalı, Mescidli, İligler,

Budaklar, Kanatlar, Şerifeler, Hasanobalar, Musaobalar köyleri Anadolu'dan getirilen Türkmen aşiretleri ile iskân edildi. Fatih'in Karaman seferinden sonra ise Ustres, Delukoğan, Kişova, Borodin, Dihova, Cincibol, Kazani, Dolniçe, Lera, Ramna, Esmekova, İvmirova, Dervenik, Obednik, Suhudil, Orhova, Pirpice, Makova köyleri Toroslardan sürülen Türkmen oymaklarına yurt olmuştur²⁰.

Manastır'ın stratejik önemini kavramış bulunan Osmanlılar burada askeri karargâhlarını kurup genişletmiş ve önemli askeri güçlerle takviye etmişlerdir. Bundan başka iktisadi çalışmaları sürdürdükleri, idarelerini sağlamlaştırp güçlendirdikleri gibi, idare ve adalet organlarını kurmuş, adil bir yaşamın kurulup sürdürülmesine özellikle önem vermişlerdir. Türkler kendi idarelerini iyice oturtup güçlendirinceye kadar, Hristiyan olan Derebeyi ailelerinin haklarına dokunmamışlardır. 16. yüzyılın ilk yarısına kadar mevcut durumlarını korumuş olan Hristiyan Derebeylerin bir kısmı İslam dinini kabul ederek durumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır²¹.

Nüfusu hızla artan kentte 1460'ta 295'i Müslüman ve 185'i Gayrimüslim olmak üzere 480 olan hane sayısı 1521-1530'da 640'ı Müslüman, 205'i Gayrimüslim olmak üzere 845'e çıktı²². Bu yıllarda 4647 olan Manastır'ın nüfusu 1571-80 arası 5.918 idi²³. Manastır'ın 2 Şer'îye Sicili'ndeki kayıttan 1620'li yıllarda Manastır'daki hane sayısının 2.035 olduğunu tespit ediyoruz²⁴.

Manastır'ın kent olarak gelişiminde Camilerin önemli bir yeri vardır. İlk cami 1434-35 yılında inşa edilen Cami-i Atik'dir²⁵. Bu yapılar inşa edilirken etrafında çok sayıda dükkan, han, kervansaray, medrese, hamam, tekke imaret, sebil, kütüphane gibi yapılar da

tesis edilmiştir²⁶.

Seyyahlar ve bazı araştırmacılar ya da görev yapmış olan kimseler, Manastır'la ilgili olarak önemli bilgiler vermektedirler. Promantariya De Kampis²⁷ 1475 yılında kaleme aldığı eserinde Manastır'ın döneminin en zengin şehirlerinden biri olduğunu yazmaktadır. XVI. yüzyıl sonlarında (1591) Manastır'ın kalabalık bir şehir olduğuna dikkat çeken A. Bernard, Manastırlıların buğday, arpa, pamuk ve deri ticareti yaptıklarını, bedesten ve kervansaraylarda ticari hayatın önemli bir göstergesi olduğunu yazmaktadır²⁸.

XIV. yüzyılın ikinci yarısından sonra İspanya, Portekiz, Güney Fransa, İtalya ve Sicilya'dan göç eden Yahudiler (Separidler-Sefaratlar), XV. yüzyılın sonlarına doğru Makedonya- ya da geliyorlar. Manastır'a gelişleri 1481-1528 arasındır. Yahudilerin geliş ticari hayatı önemli şekilde etkilemiştir²⁹.

Türk Arnavut Bulgar, Rum, Ulah, Yahudi, Çingene ahalinin yaşadığı Manastır, maden (krom, kükürt gibi), imalathane (sabun atölyesi, kilim üretimi gibi), hayvancılık (koyun, keçi gibi) zanaatçılık (çarıkçı, semerci gibi) açısından da önemlidir³⁰.

Ohri Başpiskoposu Atanasius 1615 yılında Türklerin zulüm yaptıkları iddiasıyla dış güçlerden yardım istemesi³¹, 1638 yılında Konstantin adında bir haydudun huzuru bozması³², 1677'de Babo lakaplı bir haydudun Şipka dağlarından inerek Bedesteni basması³³ gibi olaylar Manastır'ın gelişimini olumsuz yönde etkileyen olaylardan sadece bir kağıdır.

Osmanlı yönetimi asayiş ve emniyeti korumak için bazı tedbirler alıp görevliler atamıştır. 1682'de halkın silahsızlanması ve haydutların faaliyetlerini engellemek için tedbirler alınmıştır³⁴.

XVII. yüzyıl sonlarında, Avusturya'nın Osmanlı karşısında etkili olması, XVIII. yüzyıldaki Arnavut saldırıları³⁵, asayiş sağlama yükümlü olan Martolos³⁶ ve Pandorların³⁷ olumsuz tutumları nedeniyle başkaldırı, eşkıyalık gibi hareketler yoğunluk kazanmış bu da Manastırda asayişin bozulmasına neden olmuştur³⁸.

Arnavut zulmünden kaçan birçok Ulah (Vlah) 1769'da Kruşova ve Manastır'a yerleşmiştir. Ulahların gelişle yün dokumacılığı, kebecilik, kuyumculuk gibi zanaatların gelişmesi hızlanmıştır³⁹.

1839 yılında Makedonya'nın orta kısmını oluşturan bir eyalete ve üçüncü orduya merkez olan Manastır'a vali olarak Köse Ahmet Zeki Paşa atanmıştır⁴⁰. 1848 yılında inşa edilen 1892 yılında yatılı hale getirilen Askeri İdadiye 1896 yılında Mustafa Kemal kaydını yaptırmıştır.

Stratejik önemi olan Manastırda Tanzimat'tan sonra Fransız, İngiliz, Avusturya, İtalya, Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya kendi çıkarlarını korumak için konsolosluklar açmışlardır⁴¹.

XIX. yüzyılda meydana gelen yangın⁴², hastalık⁴³, doğal afet⁴⁴ gibi bazı gelişmeler kentin iktisadi hayatını olumsuz olarak etkilemiştir⁴⁵.

XVIII. yüzyılda 10-12000 civarında nüfusu olan Manastır'ın XIX. yüzyıldaki nüfusu 40-50.000, yüzyılın sonunda ise 100.000 civarındadır⁴⁶.

1853'te tekrar düzenlenen Manastır Eyaleti 1867'de Selanik Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir. 1873 yılında tekrar vilayet haline getirilen bölge, Manastır, Serfice, Görice, Debre ve İlbasan (Elbasan) sancaklarına bölünmüş idi. Asıl Manastır ise, Merkez, Pirlepe, Kırçova, Ohri, Resne ve Florina yerleşim birimlerine ayrılıyordu⁴⁷.

1887 yılında Manastır vilayeti valiliğine atanan Halil Rifat Paşa, düzensizliğe son vermek amacıyla on altı maddeden oluşan bir güvenlik tüzüğünü⁴⁸ yürürlüğe koymuştur. Tüzüğe göre, köy komisyonları ve fahri birlikler oluşturularak her türlü saldırıdan korunmaya çalışılmıştır⁴⁹.

XIX. yüzyılda Manastır da Yahudi, Bulgar, Yunan, Rum, Aromen (Vlah) ve Sırp'ların gruplaştıkları görülmektedir. Bunlar kendi propagandalarını yayabilmek, taraf kazanabilmek için oluşturdukları eğitim kurumlarını en iyi şekilde değerlendirmeye çalışmaktaydılar⁵⁰.

Bu dönemde, Arnavut milliyetçilerinin de teşkilatlandıkları görülmektedir. Bunlar Kosova, Manastır, Yunan ve İşkodra'nın birleştirilerek Arnavut vilayeti oluşturmak düşüncesindeydiler⁵¹.

Manastır da Rumeli (1874-77), Manastır (1886-1912-Resmi) Neyyir-i Hakikat (1908-11, İttihat ve Terakkinin yayını) gibi dergiler yayınlanmıştır⁵².

II. Abdülhamit idaresine karşı Manastır, Rumeli'deki ihtilal merkezlerinin en

önemlilerinden biri oldu. Adalet, hürriyet, eşitlik, kardeşlik fikirlerini savunan ittihatçılar Haziran 1908'de Manastır valisine ve konsolosluklarına gönderdikleri beyannameler ile Meşrutiyetin ilanıyla sorunların halledileceği ifade edilmiştir. 23 Temmuz 1908'de Manastır ve civarında yaygınlaşan mitingler ve çekilen telgraflarla Kanun-i Esasinin yürürlüğe girmesi sağlanmıştır⁵³.

Balkan Savaşı'nda Sırp idaresine geçen Manastır, 1915'te bir süre Bulgarların eline geçtiyse de 1916'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerince geri alındı. I. Dünya Savaşı sonunda, Yugoslav Krallığına terk edildi ve Vardar eyaletine bağlı bir şehir oldu. II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan Manastır, Bulgaristan'a bırakıldıysa da, Almanların yenilgiye uğraması üzerine, bu defa Makedonya Federal Cumhuriyeti'ne bağlı olarak, Yugoslavya Cumhuriyeti'ne katılmıştır⁵⁴.

Türk idaresinden çıktıktan sonraki gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen Manastır, bugün Makedonya'yı oluşturan şehirlerden biri olarak daha sakin bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

DİPNOTLAR

- ¹ Bernard Lory-Alexandre Popoviç, "Balkanlar'ın kavşağındaki Manastır 1816-1918", **Modernleşme süresinde Osmanlı Kentleri**, İstanbul 1999, s. 61.
- ² P.L. İnciciyan-H. D. Andreasyan; "Osmanlı Rumeli'si Tarih ve Coğrafyası", **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları**, Sayı: 2-3, İstanbul 1973-74, s. 24.
- ³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul 1985, s. 372.
- ⁴ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 60.
- ⁵ Şemseddin Sami, **Kamusu'l-A'lam**, C. 6, İstanbul 11314 s. 4437.
- ⁶ İsmet Parmaksızoğlu, "Manastır", **Türk Ansiklopedisi**, C. 23, Ankara 1976, s. 250.
- ⁷ P. L. İnciciyan-H. D. Andreasyan; **a. g. m.**, s. 24.
- ⁸ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 61.
- ⁹ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C. 5-6, (Üçdal Neşriyat) İstanbul 1986, s. 394.
- ¹⁰ Ş. Sami, **a. g. e.**, C. 6, 4437.
- ¹¹ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.**, s. 250.
- ¹² Şerif Baştav, **Bizans İmparatorluğu Tarihi Son Devir (1261-1461)**, Ankara 1989, s. 72.
- ¹³ Krum Tomovski; "Camiyite Vo Bitola", **Godišen Zbornik na Tekničkot Fakultet Kniga 2**, Tom 2, Skopje 1956/57, s. 29. ; Aleksander Stoyonovski; "XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Makedonya'nın Osmanlı Hâkimiyeti Devrinde Taksimatı", **İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi**, Sayı: 4-5, İstanbul 1974, s. 214.
- ¹⁴ Krum Tomovski; **a. g. m.**, s. 30; Aleksander Stoyonovski, **a. g. m.**, s. 214.
- ¹⁵ Hoca Saadettin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. 1, Ankara 1992, s. 154.
- ¹⁶ Oruç Bey (Edimeli), **Oruç Bey Tarihi**, (Haz.

- N. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser serisi, Basım yeri, Yılı yok, s. 46.
- ¹⁷ Aşıkpaşaoğlu, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, (Haz. Nihal Atsız), İstanbul 1970, s. 67.
- ¹⁸ İ. Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C. 1, Ankara 1988, s. 176.
- ¹⁹ Oruç Bey, **a. g. e.**, s. 138; Mehmet Hemdemi, **Solak zade Tarihi**, (Haz. V. Çabuk) C. 1, Ankara 1989, s. 411.
- ²⁰ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.**, s. 250.
- ²¹ İsmail İsmail; "Yüzyıllar Boyunca Manastır Çarşısı", **Sesler**, Sayı: 213, Üsküp 1987, s. 53.
- ²² B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 62.
- ²³ Bahaddin Yediyıldız, "Osmanlı Toplumu", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İstanbul 1994, s. 472.
- ²⁴ 1158.nolu belgede, 1029 yılına ait verginin tahsili esnasındaki hane sayısı veriliyor. Sicil, "Fondovite Na Turskite Sudski Organi 1015-1328 (1607-1912) ; Bitolski Kadilak –Bitola, Sicil broj. 2, Gradični dati (1621-1623) " şeklinde Makedonya Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.
- ²⁵ II. Murat'ın komutanlarından Sungur Çavuş tarafından kurulmuştur. (K. Tomovski, **a.g.m.**, s.30.)
- ²⁶ İsmail İsmail, **a. g. m.**, Sayı: 213, s. 54.
- ²⁷ 1433-58 yıllarında Sarayda alım memurluğu yapmış, İtalyan asıllı bir kişi.(K. Tomovski, **a.g.m.**, s.30).
- ²⁸ Krum Tomovski, **a. g. m.**, s. 30.
- ²⁹ İsmail İsmail, **a. g. m.**, Sayı: 213, s. 55.
- ³⁰ Ş. Sami, **a. g. e.**, s. 4439.
- ³¹ Hristo Andonov- Polyanski (Editor); **Documents On The Struggle of The Macedonian People For Independence And A Nation-State**, Vol. 1, Skopje 1985, s. 156.

³³² Dr. Aleksander Matkovski, **Turski İzvori za Ayduštvo, Aramistvo vo Makedonya**, C. 1, Skopje 1961, s. 36.

³³ Evliya Çelebi, **a. g. e.**, C. 5-6, s. 395.

³⁴ A. Matkovski, **a. g. e.**, C. II, s. 79.

³⁵ Krum Tomovski, **a. g. m.**, s. 30.

³⁶ *Martolos*; Bulundukları bölgelerde asayişî sağlamakta görevli bir nevi mahalli jandarma kuvvetidir.

³⁷ *Pandor*; Asayişî sağlamakta görevli kimselerdir. Ücretli asker, muhafız, karakol nöbetçisi anlamına gelen Hırvatça ya da Macarca bir kelimedir (bkz. C. Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı**, İstanbul 1990).

³⁸ Cengiz Orhonlu, **a.g.e.**, s. 95.

³⁹ İsmail İsmail, **a. g. m.**, S. 213, s. 57.

⁴⁰ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.**, s. 250.

⁴¹ İsmail, İsmail, "Manastır'ın Konsoloslar ve Diplomasi Dönemi", **Sesler**, S. 219, Üsküp 1987, s. 64.

⁴² 1835-1862 ve 1897'de büyük çaplı yangınlar olmuştur.

⁴³ 1831 ve 1837'de kolera salgını.

⁴⁴ 1847'de şiddetli fırtına ve dolu yağışı.

⁴⁵ İsmail İsmail; "Yüzyıllar Boyunca Manastır Çarşısı", **Sesler**, S. 213, Üsküp 1987, s. 258.

⁴⁶ K. Tomovski, **a. g. m.**, s. 31.; Kemal H. Karpat, **Ottoman Population 1830-1914**, USA 1985, s.144.

⁴⁷ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.**, s. 251.

⁴⁸ Boyutları 80x50 olan Tüzüğün bir adedi Ohri kent arşivinde mevcuttur. ; Arşiv Na Makedonya (Skopje), M-XI/121 şeklinde kayıtlıdır.

⁴⁹ Yusuf Hamza, "Halil Rifat Paşanın Manastır Vilayeti Köylerinin Toplumsal Güvenlik Tüzüğü" **Sesler**, Sayı: 216, Üsküp 1987, s. 110, 113.

⁵⁰ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 72.

⁵¹ Osman Karatay, **Kosova Kanlı Ova**, İstanbul 1998, s. 56.

⁵² B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 75.

⁵³ Tanık Zafer Tunaya, **Hürriyet'in İlanı**, (Cumhuriyet) İstanbul 1998, s. 14-15.

⁵⁴ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.**, s. 251.

Osmanlıların Rumeli'ye Fethi ve İskanı*

*Necati ÇAYIRLI***

I. OSMANLI RUMELİSİ

Öncelikle Rumeli kavramı üzerinde durmak kanımca yararlı olacaktır.

Rumeli, Osmanlıların Balkan yarımadasına verdikleri coğrafi isim, aynı zamanda bu bölgeyi içine alan Osmanlı eyaletinin adıdır.¹ Umumiyetle Rumeli olarak kullanılan bu adın doğru şekli “Rumeli memleketi” anlamında olan Rumili'dir. Osmanlılar bu ismi genellikle Avrupa anlamında kullanmışlardır.²

Osmanlılar Balkanlar için Rum-İli adını Yunanlıların Romania'sından aldılar. Zira Bizanslılar kendilerine Romaioi, ülkelerine de Romania diyorlardı.³ Osmanlı Türklerinin Anadolu'da karşılaştıkları ilk yabancı devlet Bizanslılar olduğundan Sultanönü'nden itibaren batıda kalan bütün topraklara Rum-ili adını vermişlerdir.⁴

Rumeli, doğudan Karadeniz ve Adalar

denizi, güneyden Akdeniz, batıdan da Adriyatik denizleriyle çevrili olup Anadolu gibi bir yarımada durumundadır. Kara sınırları, batıda Dobra venedik, Dalmaçya ve Hırvatistan; Kuzeyde Slovenya, Macaristan, Transilvanya ve Lehistan ile Ruslara geçmiş olan Lehistan kısmı; Doğuda ise önce Azak denizine kadar, III. Mustafa döneminde Dnyeper'e fakat şimdi Dnyester nehrine kadar uzanır.⁵

II. BALKANLARIN COĞRAFİ VE JEOPOLİTİK DURUMU

Balkan kelimesi sıradağ veya dağlık anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Adını batıdan doğuya uzanan ve Bulgaristan'ı ikiye bölen dağ silsilesinden alan Balkan yarımadasının doğu, güney ve batı sınırları tartışmalıdır. 1.000.000 km² kadar bir yüzölçümünü kaplayan Balkan yarımadası içine şu ülkeleri almaktadır; Arnavutluk, Bulgaristan,

* Yayınlandığı yer; Vardar dergisi Sayı 40-41, 1997, Üsküp /Makedonya.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir-TÜRKİYE
e-mail: necaticayirli@gmail.com

Romanya, Türkçe, Yunanistan, Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan.

Yarımadanın ilk dikkati çeken coğrafi özelliği dağlık oluşudur. Balkan yarımadasında dört ana dağ silsilesi vardır. Birincisi; Alp dağlarının devamı olan Adriya denizi boyundan güneye uzanan Dinar silsilesidir. Bu dağlar Pindus adı altında Yunanistan'a uzanarak Mora yarımadasından Akdeniz'e ulaşır.

İkincisi; Romanya'nın kuzeyinden güneye doğru uzanan ve Tuna nehri yakınlarında batıya devam eden Demirkapı bölgesinde güneydoğuya yönelen Karpatlar'dır.

Üçüncüsü; Bulgaristan'ı batıdan doğuya ikiye bölen Balkan dağlarıdır. Dördüncüsü ise Balkan dağlarının batısından güneye doğru indikten sonra doğuya doğru kıvrılan ve Trakya'nın kuzeyinden geçerek Türkiye üzerinden Karadeniz'e uzanan Rodop'lardır.

Dağların uzanışı, nehirlerin kuzeyde Tuna nehrine veya güneyde özellikle Ege denizine dökülmelerini tayin eder. En büyük akarsuyu Tuna'dır (Karadeniz'e akar). Balkanların büyük nehirleri Sava, Drava, Morava ve Drina kuzey Yugoslavya'da olup Tuna'ya katılır. Olt ile Prut ve kısmen de Tiza ise kuzeyden eklenerek Tuna'ya dökülür.

Güneyde Ege denizine dökülen nehirlerin en önemlileri Vardar, Struma-Karasu, Mesta-Karasu ve Meriç'tir.

Geopolitik durumunun sonucu olarak uzun çağlar bir tarih ve kültür birliği gösteren Balkan yarımadası bir tarihi bölge olarak güneyde Akdeniz'le sınırlıdır. Batıda Adriyatik denizi, doğuda ise Karadeniz ve Adalar denizi yer alır. Bazı coğrafyacıların bölgenin kuzey sınırını Tuna ve Drava nehirleri olarak kabul etmeleri yanında bu sınırı Karpat dağlarının doğusundan geçirenler de vardır.⁶ Aslında Roma döneminden beri Tuna Irmağı yarım adanın kuzey sınırı olarak belirlenmiştir. Tuna ırmağı

güneyde Boğazlar gibi aşılması güçlü bir su engeli oluştuyordu. Bununla beraber Tuna, Karadeniz'e ine başlıca ticaret yolu olduğundan ve iki kıyısı arasında sıkı ticaret bağları dolayısıyla asla aşılmaz bir engel oluşturmamıştır. Tuna berisi Balkanlar'a egemen olan imparatorluklar daima Tuna ötesi toprakları kendi kontrolleri altında tutmaya çalışmışlardır. Bu doğrudan doğruya bir egemenlik olmakla beraber kültür ve sosyal yapı bakımından Tuna'nın kuzeyi ve güneyi oldukça önemli farklar göstermiştir. Tuna özellikle askeri konumundan dolayı asıl Balkanların kuzey sınırı olarak kalmıştır. Balkanların batısına doğru Vidin ve özellikle Belgrad bir kilit noktası rolünü oynamış ve Belgrad'dan sonra Sava ırmağı Batı Balkanları Syrmia ve Macaristan'dan ayıran bir sınır oluşturmıştır.⁷

Yapısı icabı batı tarafı (Adriyatik kıyıları, Mora) göçe ve kolay işgale kapalı olan Balkanlar'a akınlar az oranda güney doğudan daha çok kuzey ve kuzey doğudan gelmiştir. Büyük göçler Balkan yarımadasını bir geçit alanı yapmıştır.⁸

Çanakkale Boğazının Avrupa kıyısına yerleştikten sonra Edirne'den Enez'e kadar Meriç ırmağı Osmanlıların ilk fetih ve yayılış sınırı oldu. İstanbul-Edirne üzerinden Meriç vadisi boyunca Sofya'ya erişen yol, Balkan yarımadasını çaprazlama kesen anayoldur. Sofya'dan aynı zamanda batıya Üsküp'e kuzey batıda Niş geçidinden Morava vadisine inmek bir hayli zordur. Niş geçidinden Morava vadisini geçmek, zengin gümüş madenlerine ulaşmak demektir. Osmanlılar bu zoru başarmışlardır.⁹

Osmanlı idaresi tüm Balkan yarımadasına siyasi ve ticari bir bütünlük kazandırmıştır. Nitekim 15.yüzyıldan itibaren Balkanlar ekonomik bakımdan çok gelişmiş zirai üretim artmış, birçok yeni kasaba ve köy kurulmuştur.¹⁰ Balkanlardaki iç ve dış ticaret

görülmemiş bir gelişme göstermiştir.

Osmanlı döneminde, Balkan ticaretinin gelişmesinde rol oynayan üç ana doğrultudan biri doğu-batı arasında Edirne-Dubrovnik ve Edirne-Avlonya yolu idi. Öteki iki ana yol, Erdel'e giden Edirne-Niğbolu-Braşov ve deniz üzerinden İstanbul-Akkerman-Lwov yolu idi.¹¹

III- OSMANLI ÖNCESİ BALKANLARA YAPILAN TÜRK AKINLARI

Balkanlarda, Türkler birbirinden farklı iki devrede etkili olmuşlardır. Birinci devrenin kahramanları orta Asya'dan hareketle Karadeniz'in kuzeyinden geçip Tuna boyuna ve Balkanlara gelen Şamanist Türkler ikinci devrenin kahramanları ise Anadolu Türkleri'dir.

Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkler:

Balkanlara ilk gelen Türkler Hun'lardır (M.S. 375). Ardından Avarlar, Bulgarlar, Kumanlar ve Peçenekler 4.asırdan 8.asra kadar aralıksız olarak Orta Avrupa'ya ve Balkanlara yerleşerek Türk kültürünün yayılmasını sağlamaya çalıştılar. Bulgar Türkleri zamanla slavlaşmış Peçeneklerin de bir kısmı (Bizans sığınanlar) Hristiyanlaşmıştı. Balkanlara gelen son Şamanist Türk kavmi Kumanlar da, zamanla Hristiyanlığı kabul ettiler.

Bu Türk boylarının Osmanlı ile karşılaşp yardım etmeleri 13.yüzyılın ortalarına rastlar. İşte bu dönemde bunlara yardım etmelerinden olayı "yardımcı" anlamına gelen pomag/pomaç, pomaga veya pomak denmeye başlanmıştır.¹²

Anadolu Türklerinin Balkanlar'da ilk yerleşmesi, 1264 yılında Selçuklulardan İzzeddin Keykavus'un Bizans'a kaçıp sığınması olayıyla ilgilidir. Bizans imparatoru ona ve askerine yerleşmesi için Dobruca ilini tahsis etti.

Bunun üzerine Anadolu'dan kendisine taraftar olan bir göçebe Türk grubu Saru Saltuk Dede ile beraber Dobruca'ya geçtiler.

13.asrın ikinci yarısında Altınorda hanı Berke ve ondan sonra Emir Nogay Balkan işlerine yakından müdahale ettiler ve Dobruca'daki Müslüman Türkleri himayeleri altına aldılar.

Dobruca Türklerin bir kısmı Bulgarların saldırıları üzerine (1307-1311) Anadolu'ya geri geldi, kalanları ise Hristiyanlaştılar.¹³

Bundan sonra Batı Anadolu'yu fetheden Aydın, Saruhan ve Karesi beyliklerinin, Ege denizini geçerek Balkanlara yaptıkları akınlar gelir. Aydınoglu Gazi Umur 1332'de Bizans'ın müttefiki olarak Balkanlar'da faaliyetlerde bulundu. Ne var ki Latinlerin Ege kıyılarındaki faaliyetleri, Aydınogullarının Rumeli'deki faaliyetlerini engelledi ve yerlerini Osmanlı beylerinin anlamalarına fırsat verdi.¹⁴

Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türkler'e oranla Anadolu'dan gelen Müslüman Türkler kendi dil ve kültürlerini saklamayı başarmışlardır.¹⁵

Prof. Halil İnalcık ve Prof. İbrahim Kafesoğlu'nun araştırmalarına göre 13.asır içinde Batı ucu Türkleri Balkan yarımadasına büyük oranda yerleşmişlerdi. Uçlarda manevi hayata eski Türk gelenekleri hâkimdi. Orada faal unsurlar, kendini gazaya adanmış alp erenlerdi.¹⁶

IV-OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU, RUMELİYE GEÇİŞ VE FUTUHAHI

Selçuklu Devletinin yıkılmasına müteakip, Anadolu'da Türk boyları tarafından birçok beylikler kuruldu. Bunlardan birisi de Bizans'la sınır olan Osmanlı Beyliği idi.¹⁷

Osmanlıların ilk aşiret devirleri hatta beylik kurdukları zamanların tarihini kesin olarak belirtmek zordur. Kayıtlara göre

Osmanlılar, Oğuzların sağ kolu olan Gökhan kolunun Kayı boyundandır.

Muhtemelen Malazgirt savaşından sonra Selçukluların Anadolu'ya yerleştirdikleri Kayılardandır. Kayıların bir kısmı 13.yy.'ın ortalarında Ankara'nın batı kısımlarında bulunmuşlar daha sonraları da Söğüt ve Domaniç havalisini işgal etmişlerdir. Bu bölgeye iskan edilen kayılar 400 çadır halkı olup reisleri Ertuğrul Bey'di.

Ertuğrul Bey'den sonra bey olan Osman Bey 1299'da Anadolu Selçuklularının içinde bulunduğu durumdan yararlanarak daha rahat hareket etmeye başlamış ve Bilecik'in alınmasıyla beyliğinin merkezini buraya taşımıştır. Osmanlı Beyliği Bizans'la verdiği mücadeleler sonucu Boğazlar ve Marmara sahillerine kadar olan alana hakim olmuşlardır.¹⁸

Bir kısım Osmanlı kuvvetleri 1321'de Mudanya'yı aldıktan sonra Çapul maksadıyla Marmara'dan Doğu Trakya sahiline geçerek oralarda 18 ay kadar dolaşarak tekrar Anadolu tarafına dönmüşlerdi; bu ilk geçiş onlara bir fikir vermişti. Bundan sonraki geçişlerde ise Bizans'taki saltanat mücadelesinden istifade edilmiştir.

1341'de Bizans imparatorunun vasisi olan Kantakuzen, Dimetoka da imparatorluğunu ilan ederek Aydınoğlu Umur Bey'in yardımıyla 3 seneyi aşkın rakipleriyle mücadele etmiştir. Kantakuzen 1344'te Aydınoğlu'nun tavsiyesiyle Orhan Bey'den yardım istedi. 1345'te 6000 kişilik yardım gönderen Orhan Bey, 1349'da 20.000 kişilik kuvvet daha göndererek Selanik'in Sırpların eline geçmesini engellemiştir.¹⁹

1352'de Bizans'a yardım amacıyla Sırp-Yunan kuvvetlerine karşı zafer kazanılması Osmanlıların Rumeli'de yerleşmesini sağlayan bir dönüm noktasıdır. Bu tarihlerde Rumeli artık Anadolu gazileri için daimi bir faaliyet sahali

haline gelmiş idi. Kendiliğinden bir araya gelen gazi grupları Bizans'ın iç mücadelelerinde veya Sırlara ve Bulgarlara karşı yapılan hareketi desteklemek ve akın yapmak üzere sık sık Rumeli'ye geçmeğe başlamışlardı.²⁰

Kantakuzen Bulgar ve Sırp tehlikesini bertaraf etmesi karşılığında (Süleyman Paşa'ya) Çimpe'yi vadetti. Bu yardımın ardından geri dönen Süleyman Paşa Çimpe kalesine bir miktar kuvvet bıraktı. Ardından Gelibolu şehir ve limanı alınmak suretiyle Rumeli'de yerleşmek için bir merkez elde edilmişti.²¹

Enveri'nin Düsturnamesine göre; Osmanlıları Rumeli'ye geçip yerleşmeğe teşvik eden Gelibolu Tekfur Asen'in oğludur. Bu zat Müslümanlığı kabul etmiş ve Melik adını almıştır. Onun teşvikiyle Lapseki'de bir gemi yapılmış, asker sevk dilemek Gelibolu'yu almak üzere hazırlanmış ve bir sabah Gelibolu alınmıştır.

Bizans kaynaklarının da belirttiği gibi, 1353 Martında bir zelzele neticesinde kale surlarının yıkılması üzerine, Osmanlılar müdafaasız şehri işgal etmişlerdir.²²

Gelibolu duvarlarının yıkılması üzerine bu limanın Osmanlı hâkimiyetine geçmesi yeni gelişmelere yol açtı. Bundan sonra özel akınlar da Osmanlı Beyliğinin kontrolüne alınarak Rumeli'nin fethi bir proje haline getirildi. Orta Asya Türk devlet kuruluş geleneklerine uygun olarak Rumeli'nin fethi üç kolda teşkil edilen uçlar yani kara üsleri ile durmadan yarımada'nın içlerine doğru ilerletildi.

Birinci uç: Kıyıda Tekirdağ, Çorlu İstanbul doğrultusunda,

İkinci uç: Malkara, Hayrabolu, Vize, Edirne doğrultusunda,

Üçüncü uç ise; İpsala, Dimetoka, Serez, Karaferye doğrultusunda yürütülmüştü.²³

Osmanlıların Rumeli fütühatında bu uç sistemi muhafaza olunacak ve fetihler ilerledikçe

uçlar üç koldan daha ileri bölgelere kaydırılacaktır. Bu üç istikamette yapılan fetihler Rumeli'nin sağ kol, sol kol ve orta kol sancaklarını teşkil etmiştir.²⁴

İşgal edilen yerlerdeki halka iyi davranıldı ve bunlara Anadolu'dan göçmenler getirildi.²⁵ Kısa zamanda büyük başarı göstererek Rumeli Fatihi Süleyman Paşa Bizans-Edirne yolunu keserek, Bizans'ı hem karadan hem de denizden abluka altına aldı. Bu durum İstanbul'da büyük bir heyecan ve telaş uyandırmış, bundan sorumlu tutulan Kantakuzen'de tahtından ayrılmak zorunda kalmıştır.

Osmanlılar Rumeli'de, her yeni ucun teşekkülü ile beraber, Anadolu'dan o bölgeye muhacirler ve bilhassa savaşçı Yörük grupları sevk etmişlerdir. Bu uç bölgeleri ileriye intikal etikçe, geride kalan eski uç merkezleri, kalabalık medeni Türk şehirleri olarak yükselmiştir. Bilhassa vakfa dayanan dini ve ticari müesseseler bu şehirlerin gelişmesinde esas rolü oynamıştır.

Edirne, Filibe, Serez, Üsküp, Sofya, Silistre, Tırhala, Yenişehir, Manastır ve suretle başlangıçta uç merkezleri olarak gelişmiş, uç beylerinin vakıfları ile donatılmış ve sonra Rumeli'nin bugüne kadar ehemmiyetini muhafaza eden başlıca şehirleri haline gelmiştir.²⁶

1360'lı yıllarda Osmanlı Türk akıncı beylerine kumanlar yardım etmişlerdir. Bu yardımlarından dolayı bu Türk boyuna yardımcı anlamına gelen Pomaga veya Pomak sıfatı verilmiştir. 1363'te Edirne'nin fethedilmesi ve Sultan I. Murad'ın Filibe ve Zağra üzerine yürü emrini vermesi Bizans'ın iyice paniğe düşmesine neden olmuştur.

1364'te Filibe'nin Türklerin eline geçmesi Osmanlıların Sırbistan ve Bulgaristan krallıkları ile karşı karşıya getirdi. Türklerin

Balkanlardaki bu ilerleyişi Avrupa'yı da korkutmuştu.

Bizans İmparatorunun kıskırtmasıyla, Macar kralı başta olmak üzere, Bulgaristan, Sırbistan, Eflak prensliği ve Bosnalılar birleşerek bir haçlı ordusu kurdular. Ancak bu haçlı birliği Sırp Sındığı mevkiinde Osmanlı ordusuna yenildi. Bu zafer Türklerin yayılmasına yardımcı oldu. 1365'te başkent Edirne'ye nakledildi.

1367'de Balkan dağlarının bütün güneyi Osmanlıların eline geçti. Bulgar kralı Türklerle baş edemeyeceğini anlayınca sulh yaptı. Bu işe Sırbistan'ı rahatsız etti. Sırbistan kralının öncülüğünde oluşturulan II Haçlı ordusu Çirmen'de (1371'de) ağır bir yenilgiye uğradı. Böylece güney Balkanlarda Türk ilerlemesini durdurabilecek hiç bir kuvvet kalmadı.

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devletine karşı direnç gösteren tek teşebbüs, Bizans İmparatorunun oğlu ve Selanik Valisi olan Manuel'den geldi.

Manuel'in bölgedeki faaliyetleri üzerine harekete geçen Osmanlı birlikleri batı Makedonya'da başarılı hareketlerde bulundu. 1372 yılında Serez ele geçti. Ardından Kavala, Drama ve Karaferye gibi şehirler de Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. 1382'de Manastır, 1385'te Pirlpe ve Ohri ve 1386'da Niş alındı. 1387'de ise Selanik haraca bağlandı.

Osmanlıların bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan Balkan devletleri, tekrar ittifak yaptılar. Hazırlanan yeni Haçlı ordusuna Macaristan, Lehistan, Sırbistan, Bosna krallığı, Eflak, Boğdan, Bohemya, Arnavutluk ve Bulgaristan katıldı. III. Haçlı ordusu 1389'daki Kosova Savaşı'nda ağır bir yenilgi aldı. Pomaklar burada da Osmanlı kuvvetlerine yardımcı oldular. Kosova zaferinden sonra (Yıldırım Beyazıt dönemi) Selanik ve Yanya (Güney Makedonya) da ele geçirildi.²⁷

1396 Niğbolu zaferi Türkler'in Balkan hâkimiyetini perçinlemiştir. 1402 yenilgisinden sonra bazı şehirler (Güney Makedonya) tekrar Bizans'ın eline geçti (Selanik gibi).²⁸

I. Mehmed döneminde bazı başarılar kazanıldı. II. Murat döneminde Türk fetihleri yeniden hız kazandı. 1430 yılında Selanik şehri geri alındı. Balkanların İtalya ve Avrupa ile ticaretinde en işlek limanı haline gelen Dubrovnik 1433'de Osmanlıya tabi oldu.²⁹ Osmanlı'nın Balkanlardaki bu başarısı Bizans ve Avrupa'yı korkuttu. Bizans İmparatorunun öncülüğünde yeni bir haçlı ittifakı oluştu. Niş yakınlarında Kasım Paşa'yı yenen haçlılar daha fazla ilerleyemediler. Anadolu'da Karamanoğlu Beyliği ile mücadele eden II. Murat, 1444'te Macaristan'la sulh yaptı.

Karaman Beyliği ile de sulh yapan II. Murat tahtı genç oğlu II. Mehmet'e bıraktı. Bundan yararlanmak isteyen haçlıların harekete geçmesi üzerine tekrar ordunun başına geçen II. Murat Haçlıları 1444'te Varna'da bozguna uğrattı.

Bu yenilginin üzerinden 4 yıl geçmişti ki bir haçlı seferi daha düzenleyen Balkan devletleri 1448'de Kosova'da ağır bir yenilgi aldılar. Bu zaferle Makedonya'da Osmanlı hakimiyetine girdi (1451).³⁰

1463'te Bosna'nın fethiyle Osmanlı idaresi Dalmasya sahillere kadar ulaşmıştı. Fatih'in ölümüyle duraklayan Balkan fetihleri Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521'de Belgrad'ı fethi ile yön değiştirmiştir. Osmanlı idaresi bölgeye 200 yıllık barış getirmiştir.³¹

V-BALKANLARIN FETHİNİ KOLAYLAŞTIRAN SEBEPLER

Osmanlıların fetihlerde başarılı bir şekilde ilerlemesindeki temel faktör, bu tarihte Balkanlarda Osmanlı ilerleyişini durduracak büyük bir devletin olmamasıdır. Zira Osmanlılar

Gelibolu'yu aldıkları sırada Sırp çarı ölmüş kurduğu imparatorluk parçalanmıştı. Keza bu dönemlerde, Bulgar çarlığı üç parçaya bölünmüş bulunuyordu. Bizans imparatorluğunda bir isimden ibaretti.³²

Türk fetihlerini kolaylaştıran sebepler başlıca beş başlık altında toplanabilir. Bu sebepler dini, ekonomik, politik, askeri sebepler ile Türk soyundan gelen yerli bir kısım halkın Osmanlı kuvvetlerine sağladığı yardım ve desteklerdir.

Birinci sebep; Balkanlardaki dini istikrarsızlık, ahenksizlik ve 13. asırda Rum ve Latin Kiliseleri arasında başlayan mücadelenin yoğunlaşmasıdır.³³

Osmanlı Beyliği daha Anadolu'daki yayılması sırasında işgal ettiği yerlerdeki halkla kaynaşarak onların dini ve içtimai işlerine karışmayarak vicdan hürriyetine hürmet etmiş ve ağır vergiler altında ezilmiş olan halktan uygun bir vergi (cizye) alarak hiçbir keyfi davranışa müsaade etmemiştir. Bu yaklaşımını daha geniş bir biçimde Rumeli'de de uygulamaya çalışmıştır.³⁴

Balkanlar'da Hristiyan mezhep gruplarını teşkil eden Katolik Latinler (Venedik, Ceneviz, Macar) ve Ortodoks Rum ve Slavlar (Rum, Sırp, Bulgar) arasındaki mezhep mücadeleleri, Türk fetihlerini kolaylaştırmıştır. Katoliklerin baskıları bölgedeki Ortodoksları bezdirmişti. O dönemde sadece Türklerde var olan vicdan hürriyeti anlayışı, pek çok farklı din ve mezhep mensubunu Osmanlı egemenliği altında huzur ve refah içerisinde yaşatmıştır. Osmanlı, bölgede halkına dinini değiştirmesi için baskı yapmadığından bölge halkından birçoğu kendi isteğiyle İslam'ı seçmiştir (Bosna, Arnavutluk, Makedonya, Girit).

Ekonomik sebeplere gelince; o dönemde Balkanlar'daki ekonomik yapıda tam bir kriz vardı. Balkanların büyük bir kısmını elinde

bulunduran Bizans, toprak sahibi zengin beylerle uzun bir mücadeleye girişmişti. Bu mücadele Bizans'ın son yıllarda had safhaya çıkmış ve Bizans yönetimi de toprak sahiplerine yenik düşmüştü. Avrupa'daki ortaçağ feodalitesine çok benzeyen toprak dağılımı ve derebeylik, zengin toprak sahiplerini adeta bağımsız birer prens haline getirmişti. İşte Balkanlarda Türk fetihleri başladığı zaman toprak düzeni bu haldeydi. Hristiyan köylüler zengin toprak sahiplerinin zulmü altında kendilerini kurtaracak bir kurtarıcı bekliyorlardı. Sonuçta onlar için bu kurtarıcı³⁵ Türkler oldu. Türklerin disiplinli, adaletli hareketleri, halkın ödeyebileceği vergiler koyması bunda etkili olmuştur.

Büyük toprak sahiplerini ortadan kaldıran Türkler, Balkanlarda derebeyliğe son verip küçük çiftçilere büyük imkânlar tanıdılar. Toprağa kavuşan köylü, Türk idaresini memnuniyetle kabul edip sadakatle bağlandı. Cüzi bir kira karşılığı toprağa sahip olan köylüler huzur içinde yaşadılar. Bu nedenledir ki Fetret devrinde, Balkanlardaki Hristiyan halkı huzursuzluk çıkarmamıştır.

Balkanlardaki, politik ve idari sebepler de Türk fetihlerini kolaylaştırmıştır. Yerli halk, Katolik Latin devletlerinin zulmünden başka Bizans idaresinin de zulmüne maruz kalmıştır. Kendi başlarına buyruk rahipler sınıfı, hükümetin uyguladığı ağır vergiler, Katoliklerin zulümleri, halkı arayışa sevk etmiştir. Halk ve bazı idareciler birçok kez Osmanlıdan yardım istediler. Mora ve Afrika bu çağrılar sonucu fethedilmiştir. Daha sonraları kitleler halinde Müslüman olan Arnavutlar da yerli beylerin ve Venediklilerin baskısına maruz kaldıklarından Osmanlıdan yardım istediler ve 1383'te Arnavutluk Osmanlı'ya yanaşmıştır.

O tarihlerde Bosna ve kuzey Makedonya'da yaşayan Bogomiller'de³⁶ kısa sürede Türk idaresine girmişler ve toptan

İslamiyet'i seçmişlerdir.

Balkanlar ve Orta Avrupa'nın askeri yapısı da Balkan ülkelerinin fetihlerini kolaylaştıran sebeplerden birisi olmuştur. Sırp krallığı ile Bulgar krallığı birbirleriyle daima mücadelede bulundukları gibi Bizans'la da mücadele veriyorlar, Katolik Latin devletlerinin ve Macarların saldırılarına maruz kalıyorlardı. Mezhep mücadeleleri ile sosyal, idari ve ekonomik buhranlara bu çatışmalar da eklenince Balkan devletleri iyice zayıflamışlardı. Oluşturdıkları ittifaklar da Türk ilerleyişini durdurmaya yetmedi. Zira ordularında ruh ve ideal birliği, disiplin yoktu. Türk ordusunda ise ruh, ideal birliği, disiplin ve merhamet vardı.

Türk soyundan gelen bir kısım yerli halkın Osmanlı ordularına sağladığı yardım da fetihleri kolaylaştıran nedenlerden birisidir. Mesela Kuman Türklerinin Rumeli'deki muharebelerde kılavuzluk ve rehberlik yaparak Pomagya adını almaları ve İslamiyet'i seçmeleri bölgedeki fetihlerin başarıya ulaşmasını sağlayan çok önemli nedenlerden birisi olmuştur. Bunlara Peçenek, Gagavuz ve Vardar'ların yardımlarını da ekleyebiliriz.³⁷

Osmanlı Devlet yönetimi altında yaklaşık beş asır yaşamış olan Balkan halkı özellikle 19.yüzyılın başlarına kadar huzur ve sükun içerisinde bir dönem geçirdi. Aynı ırk ve din gruplarının meydana gelen bu halklar, çeşitli akımların ve ideolojilerin etkileri ile ayrı bir devlet kurma ve geçmişteki devletlerine tekrar kavuşma idealleri ile Osmanlı Devletine karşı ayaklandılar. Osmanlı devletinin zayıflamasından da istifade eden bu insanlar, Balkanlar'da günümüze kadar devam eden sorunların su yüzüne çıkmasına neden oldular.

VI-OSMANLILARIN FETİH POLİTİKASI

Osmanlı istilası Balkanlarda Bizans

imparatorluğunun, Bulgar çarlığının ve Duşan İmparatorluğunun parçalandığı ve düştüğü bir devre rastlar. O zaman garp derebeylik adaleti Balkanlar'da yerleşmeğe ve merkezi kuvvetin yokluğu dolayısı ile, derebeylik yayılmaya başlamış idi. Osmanlıların tekfur adı altında gösterdikleri mahalli senyörler toprağı daha sıkı bir şekilde şahsi kontrolleri altında tutmağa çalışmakta idiler. Eski devlete ait tımar arazisi gittikçe bu senyörlerin veya manastırların mülkü haline gelmekte, köylü işlediği topraklar üzerinde durumunun daha da kötüleşmekte olduğunu görmekte idi.

Osmanlılar Rumeli'ye gelince, evvela zirai toprakların "miri arazi" adı altında tamamıyla devletin kontrolü altına sokarak, mahalli derebeyliğe son verdiler; angaryaları sistemli bir şekilde kaldırarak, angarya hizmetlerini bir vergi ile (çift resmi) karşıladılar.³⁸ Rejimin en önemli yönü küçük toprak sahibini ve köylü emeğini korumastıydı.³⁹ Osmanlı yayılması karşısında köylü kitlelerinin desteğini sağlayamayan senyörler haçlı bayrağı altında batıdan gelen Latinlerin ve Macarların himayesini aramaya başladılar. Hâlbuki Osmanlılar her gittikleri yerde metropolitleri tanımakla ve himaye etmekle kalmıyor, onlara ayrıca tımarlar vererek doğrudan doğruya devlet memuru durumuna getiriyorlardı.⁴⁰

Osmanlı fetihlerinde, sistemli bir metodun uygulandığı görülmektedir. Osmanlılar, ilk önce, komşu yönetimler üzerinde hâkimiyet kurmanın yollarını aramışlar, ardından ise -yerel otoriteleri tasviye ederek- bu ülkeler de doğrudan kontrol tesis etmeye çalışmışlardır. Osmanlılar açısından "doğrudan kontrol" temel olarak, ülkelerin nüfus ve kaynaklarının resmi defter kayıtlarına geçirildiği "tımar" sisteminin uygulanmasına dayanmaktaydı.⁴¹

Türkler, fethettikleri topraklarda her

millete kendi milli ve dini değerlerini, dillerini, ibaretlerini, inançlarını, örf-adetlerini vb. yaşamlarına imkan vermiştir.⁴² Osmanlılar Balkan fetihlerinde "Toprak ve reaya sultanındır" prensibini ilan ederek toprağı ve köylü emeğini devlet kontrolü altına geçirerek tımar sistemini uygulamıştır.⁴³

Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlılar Rumeli'de ilk fetihlerini yaparken, yerli halka "istimalet" vermişlerdir. Aşık Paşazadenin yazdığı gibi (123 vd) "Onlar bu yerlerin kâfirlerini incitmediler. Hatta bazıları tuttular". Cimli kâfirleri bu gaziler ile müttelik oldular." İşte Osmanlılar Rumeli fütühatında bu siyasete daima sadık kalmışlardır. Uçlarda gaza akınları devam ederken, devlet kendi himayesine girmiş, zimmileri, bilhassa köylü ahaliyi, himayeye ve kendi tarafına kazanmağa çalışıyordu. Derebeyler bertaraf ediliyor, karşı koymadıkları takdirde, bunlar da Osmanlı askeri kadrolarına alınıyordu. Murat II ve Fatih devirlerinde dahi Rumeli'de eski Bizans tımar topraklarında Osmanlı Tımar Sipahisi olarak bırakılmış Hristiyan asker ailelerine rastlanır. Keza Duşan idaresinde eyaletlerde "Voynik" adı altında gördüğümüz küçük arazi sahibi askerler, Osmanlı devrinde de yeni devletin askeri kadrolarında muhafaza olundular. Bunlara 15. asırda Makedonya, Teselya ve Arnautluk'ta sıkça rastlanmaktaydı.

Hoşgörüye dayalı bu siyaset Osmanlıların Rumeli'de yayılışını kolaylaştırmıştır. Fakat asıl Osmanlıların Ortodoks Kilisesine karşı gösterdikleri iyi muamele ve tatbik ettikleri vergi siyasetidir ki, Osmanlı idaresinin geniş halk kitleleri ve köylü sınıfı tarafından benimsenmesini sağlamıştır.⁴⁴

Osmanlı Devletinin uc gazi devleti karakteri üzerine duran Paul Wittek; bu gazi devletinin temelini oluşturan uc kültürün, Osmanlıların, yerli halka yaklaştığını ve

kaynaşmayı kolaylaştırdığını söyler.⁴⁵ Osmanlı fetihlerini Sarı Saltuk'un dervişleri ve Bektaşilik önemli bir yer tutar.⁴⁶

Osmanlı'ya ait eski defterlerinin incelenmesinden anlaşıyor ki, gerçek Osmanlı fethi, adeta sistematik bir şekilde muayyen safhalardan geçerek gerçekleşirdi. Evvela bu haracgüzarlık devresi, bir alışma süreci teşkil eder; onun arkasından, bazen tamamıyla sulhçu vasıtalarla yerli hanedan bertaraf ediliverir; fakat eski devlete mensup unsurlar muhafaza olunur ve yapılan bir tahrirle bunlar Osmanlı nizamına intibak ettirilirdi. Bunu müteakip yeni nizam tedricen herşeye kendi kalıbını verirdi. Fakat hiç bir zaman, eski nizamın birden ve toptan ilgası, Osmanlı kanun ve nizamlarının zorla tatbiki gibi bir uygulama söz konusu olmamıştır.⁴⁷

Balkanlarda hoşgörü ve koruma (istimalet) politikası izleyen Osmanlılar, Gayri Müslimleri cizye ödenmesi dışında Müslüman tebaadan ayrı tutmamışlardır. Onların canlarını, mallarını korumayı da Tanrı'nın bir ödevi olarak kabul ediyorlardı. Ortodoks Kilisesine karşı da koruyucu bir politika izleyen Osmanlılar, Balkanlarda yalnız köylü kitleleri için değil, kilise ve yerli askeri sınıflar ve büyük arazi sahibi feodaller için de bir istimalet politikası gütmüşlerdir. Diğer taraftan Osmanlı rejimi büyük köylü kitlelerini ilgilendiren Osmanlı-öncesi kanunları, örf ve adetleri, vergileri Osmanlı kanunnameleri içine alarak istimalet politikasını en geniş biçimiyle uygulamışlardır.⁴⁸

Fethi gerçekleştiren ordular geri çekilmeden önce stratejik önemi olan kalelere küçük garnizonlar yerleştirilirdi. Arta kalan diğer kaleler ise, genellikle Sultan'ın özel emriyle yıkılırdı. Bunlardan sonra, bir kural olarak, Osmanlı ordusunun ana unsuru olan "Sipahilere" yeni fethedilen ülkenin sınırları boyunca, köylerde tımarlar verilirdi. Bunlardan

(Sipahilerden) "hisar eri veya kale eri" olarak adlandırılan bazıları, kalelerde de yerleştirilmekteydi. Kayıtlara göre Rumeli'ndeki Hisar erlerinin çoğunluğu Anadolu'dan, Anadolu'dakilerin de çoğunluğu Rumeli'nden gelmekteydi. Osmanlılar, ordunun büyük bir kısmının kalelerde pasif halde kalmasını önlemek için, istihkam edilmiş belirli sayıdaki kalede yerli halkı da takviye olarak çalıştırmayı gerekli görmüşlerdi. Bu yerel kuvvetlerin sadakati, (bazı vergilerden muaf tutulmaları gibi), bazı özel imtiyazlar verilerek güçlendiriliyordu.⁴⁹

Bazı fethet toprakları, büyüklüklerine göre, bir ya da bir kaç sancak beyine verilmekteydi. Bir sancak, imparatorluğun gerçek idari ve askeri birimiydi. Sancağındaki tımar tutucuların da kumandan olan Sancak beyinin temel görevi savaşta tımar askerlerine komuta etmek, kamu düzenini korumak, yasal ve idari kararları uygulamaktır. Aşıkpaşazade tarihinde, Osman Gazi'nin yeni fethedilen topraklara kadı ve subaşıl atamasına dair bazı ifadeler de bulunmaktadır.

Vilayet tahriri, Osmanlı idaresinin temel unsuruymdu. Bu, vergilendirilebilen bütün kaynakların vergilerinin tayin edilmesini ve bu bilgilerin "Defter-i Hakani" denilen kayıtlara geçirilmesini içermekteydi. Bu tür defterlerden en eskisi H.835 tarihli, Arnavutluk ile ilgili olanıdır. Tahrir için bir "Emin" görevlendirilirdi. Emin vergilendirilen (Nüfus, ekilen topraklar vs.) her şey hakkında bilgi toplardı. Daha sonra bölgeyi incelemek için köy köy dolaşırdı. Tahrirler, çok ender olarak, Arnavutluk ve Zulkadriye'de olduğu gibi, yerel direnişlere de maruz kalıyorlardı.

Tahrirden başka, iki çeşit defter daha tutulurdu. Bunlardan biri kaynakları detaylı olarak gösteren ve vergileri belirleyen "mufassal defterleri" diğeri de kazancın askeri sınıf

arasındaki paylaşımlarını gösteren “İcmal Defteri”dir.

Hristiyan askeri gruplarının Osmanlı askeri sınıfına dâhil edilmelerinin, onların ülkelerinin vassallık dönemlerinde Osmanlı ordusunun yardımcı kuvvetleri olarak edindikleri tecrübelerle kolaylaşmış olduğundan şüphe yoktur. Topraklarının ve statülerinin güçlü Osmanlı yönetimince garanti altına alındığını gören, bu Hristiyan askerlerin çoğunluğu değişikliğe itiraz etmemiştir. Hiç şüphesiz, birçok Hristiyan garnizon, direniş göstermeksizin kalelerini Osmanlılara teslim etmiş ve Osmanlı saflarına katılmıştır. Muhafazakâr Osmanlı politikası ve tımar vaatleri çoğuna çekici gelmiştir. Bu, Osmanlı düzeninin Balkanlardaki hızlı genişlemesine bir delildir. Aynı dönemde ve 16. yüzyıla kadar Bosna, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk, Teselya ve Bulgaristan’daki “Voynunuk”lar da askeri sıfatıyla Osmanlı Ordusuna katılmışlardır. Voynuklar 16. yy.’da Osmanlı ordusundaki askeri önemlerini yitirmişlerdir.

Bir Hristiyan’ın tımar tutabilmesi için iki şart vardır. Birisi askeri kökenli olmak, diğeri ise sultana bağlılığını kanıtlamaktır.⁵⁰

Sultanın emriyle Hristiyan tımarlılar ve Voynukların genelde eski sosyal statülerine orantılı mevkiler elde etmeleri dikkate değerdir. Osmanlılar, bu insanların toprak tutma haklarını, tımar ve başına⁵¹formunda, büyük ölçüde korumuşlardır. Tahminen 1448 tarihli bir kayıтта Georgi isimli biri “Subaşı” olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı tımarlılarına dönüştürülen Balkan devletlerinin asil aileleri zamanla Müslümanlaşmışlardır.

Hristiyan sipahiler, tevcih, intikal vesair tımara ait yerleşmiş her türlü kaideler bakımından Müslüman arkadaşlarıyla aynı muameleye tabi tutulmaktaydılar. Hristiyan sipahilere ait tımarların intikalinde, din

ayrılığının hiçbir fark meydana getirmediği muhakkaktır. Hristiyan tımarların devamlı olarak Hristiyanlara tahsisi gibi bir kaide yoktur. Ancak bu Hristiyan tımar erlerinin yavaş yavaş İslamlaştıkları ve tamamıyla ortadan kalktıkları da bir gerçektir. Bu tamamıyla kendi kendine gerçekleşen bir sosyal hadisedir. Eski Balkan aristokrasisinin İslamlaşmasında Osmanlılaşmasında gulam sisteminin de ayrıca büyük bir rolü olmuştur.

Hülasa, Osmanlılar gerek zaruretlerin tesiri altında, gerekse yeni fethedilen bölgelerde halkın itiyat ve hislerine aykırı ani değişikliklerle bir muhalefet uyandırmamak için, başlangıçta, mevcut nizam üzerine sadece hâkimiyetlerinin örtüsünü atıvermekle iktifa etmişlerdir. Zira devlet, Anadolu ve Rumeli’de adeta devamlı olan savaşları idame ettirmek için büyük askeri kuvvetlere muhtaç idi.⁵²

VII.OSMANLILARIN RUMELİ’Nİ İSKANI VE İSKAN POLİTİKASI

14. ve 15. Asırlarda, Anadolu yarımadasıyla Balkanlardaki devletlerin siyasi durumu gözden geçirilirse; Doğu’da; Osmanlı beyliğinin, Germiyanogulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları ve sair Anadolu beyliklerini istila ederek ileride vücuda gelecek imparatorluğun temellerini attığı; Batı’da ise; Bizans’ın taht kavgalarıyla meşgul, Bulgaristan, Sırbistan ve Eflak prensliğinin de bekalarını muhafaza için Osmanlılara karşı mücadele halinde bulundukları görülür.

14. Asrın ortalarında, Osmanogulları Batı ve Doğu Trakya’yı fethetmeye başladıkları sırada, Bizans da tam manasıyla siyasi bir buhran vardı. Diğer taraftan Doğu Trakya’da vuku bulan doğal afetler, ağır vergiler halkı perişan etmişti. Özellikle Gelibolu yarımadasında birçok yer boş ve harap bir hale gelmiş bölge halkı da daha kuzeye doğru çekiliyordu. Bu sebeple

Osmanlılar Rumeli’de fethettikleri yerleri sadece işgal etmekle ve oralara askeri kuvvetler sevk etmekle kalmadılar. Bu bölgeleri tam manasıyla kendilerine bend edebilmek için teşkilatıyla da meşgul oldular. Anadolu’ dan buralara bir kısım nüfus nakliyle, harap yerleri imara, boş sahaları iskâna ve muhtelif şekillerde (Köprülerin, derbendlerin muhafazası maksadıyla) yeni yeni köyler kurmağa çalıştılar ve muvaffak oldular. Anadolu Türklerinin Rumeli’ye geçirilmesi, Osmanlıların’ın Doğu Trakya’yı zapt etme teşebbüslerinden önce başlamış ve senelerce sistemli bir şekilde devam etmiştir.⁵³

Şuurlu bir yerleşme şeklini seçen Osmanlılar, yeni elde edilmiş olan stratejik yerleşim birimlerine Anadolu’ dan göçmenler getirterek yerleştirdiği gibi elde ettiği toprakları da Mir’i (devlete ait) mülk ve vakıf suretiyle muhtelif kısımlara ayırarak şehir ve kasabalarda derhal ilmi ve içtimai müesseseler inşa etmiştir.

Osmanlıların Rumeli’ye geçişlerinden itibaren yerleşmeleri birkaç şekilde olmuştur. Bunlardan birisi ilk fütuhat esnasında Anadolu’daki yakın yerlerden (Balıkesir, Manisa ve havalisi gibi) Rumeli’de yeni zapt edilen yerlere göçmenler nakledilmesi ve buralardaki yerli Rum halkından askeri sınıfa mensup olanlarla nakilleri icap edenlerden bazılarının Anadolu’ya gönderilmesidir. Osmanlı beyliği bu türdeki isabetli hareketleriyle geliştirdiği fütuhatı için geride bırakacağı yerlere Tür göçmenleri iskân etmek suretiyle gerisini emniyet altına alarak Rumeli’de yerleşmeğe kararlı olduğunu göstermiş oluyordu.⁵⁴

Osmanlılar Rumeli’ye geçtikten sonra sadece askeri tedbirlerle buralarda tutunamayacaklarını biliyorlardı. Bu bakımdan Rumeli’ye geçişten hemen sonra bazı köklü tedbirler aldılar. Bu tedbirlerden en önemlisi, yabancı unsurların bulunduğu yerlerde, o bölgenin siyasi ve askeri emniyetini sağlamak ve

boş sahaları iskâna açmak için Anadolu’ dan Rumeli’ye Türk unsurunun geçirilmesi ve yerleştirilmesi idi. Önce Balıkesir’de yaşayan Türk aşiretlerinden bir grup 1357 tarihinde Rumeli’ye geçirildi. Bu grup önce Gelibolu bölgesine, sonra da Hayrabolu’ya yerleştirildi.⁵⁵

Osmanlıların yalnız askeri ve aristokrat asılları, “askeri” sınıfa almaları gazi kökenli olmalarıyla bağlantılıdır. Osmanlılar, yeni fetihlerinin güvenliğini temin için, bir sömürge kurma ve sürgün politikası izlemiştir. Sorun yaratan veya yaratabilecek kavgacı göçbeler veya bir köyün, hatta bir kasabanın isyankâr ahalisi, bu kural doğrultusunda, İmparatorluğun uzak bölgelerine gönderilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti, fethedilmiş topraklara Türk ahalinin yerleştirilmesine de büyük önem vermiştir.⁵⁶

Denilebilir ki; Osmanlılar feth ettikleri bölgelere muhafazakâr bir siyasetle yerleşmişlerdir. Dini müesseseler, sınıfların statüleri, idari taksimat, vergiler, yerel adetler ve nihayet askeri zümreler esas itibarıyla muhafaza olunmuşlardır. En büyük ve şümüllü yeniliği tımar sistemi teşkil ediyordu. Daha doğru bir ifadeyle, Osmanlı idari ve askeri yerleşmesi buna dayanıyordu.⁵⁷

Fetihten sonra hicret ettirilen ilk muhacir kafilisinin Süleyman Paşa zamanında, Karesi vilayetinden getirildikleri (1356-57) görülür. Sultan Murat I. devrinde ise, Lala Şahin paşanın Kavala, Drama, Serez ve Karaferye havalisini almasını müteakip, Saruhan’daki göçer Yörüklerin Serez tarafına getirildiklerini görüyoruz (1374-75). Bu muhaceretler, Yıldırım Beyazıt, Çelebi Mehmed, Fatih Sultan Mehmet döneminde de devam etmiştir.

Arşiv kayıtları bize Rumeli’ye nakledilen nüfusun, sadece Anadolu beyliklerine mensup Türkler arasından olmayıp, Tatarların da kitle halinde buraya hicret ettirilmiş ve

Rumeli'nin muhtelif yerlerine yerleştirilmiş olduğunu açıklamaktadır. Mesela, Yanbolu vilayetine ait tımar kayıtlarını ihtiva eden hicri 860 (1456) tarihli Rumeli Tahrir defteri bunlara örnektir. Türklerin Rumeli'ye hicret ettiklerini ve burada yerleştiklerini ispat eden esaslı bir kaynaktaki, yine 15. ve 16. asır Tahrir defterlerinde gördüğümüz köy isimleridir. Bu isimler, Anadolu'nun nerelerinden ve hangi beyliklere mensup Türk oymak, boy ve aşiretlerinin Rumeli'ye geçmiş olduklarını bize gösterdiği gibi, bunların nasıl bir sistem dâhilinde Balkanlar'a iskân edilmiş olduklarını açıklaması bakımından da pek önemlidir. Osmanlı hükümdarı ve ümerası, yeni fethettikleri arazi üzerinde mevcut birçok boş sahalarda yeni yeni köyler kurmak suretiyle buralara içtimai açıdan kalkındırmağa çalışmışlardır. Mülk, vakıf veya ıktâ şeklinde, tımar ve zeamet erbabından itibaren hükümdarlara kadar birçok kimselere taksim edilen bu toprakların imarı, devletin vazifeleri arasında daima birinci sırayı korumuştur.⁵⁸

Osmanlıların Rumeli'ye yerleşmeye başladığı ilk devirlerde uyguladığı iskan metotlarından bir diğeri, şeyh veya ahilerin kurduğu zaviyelerin etrafında toplanan nüfusun köyler teşkil etmesi idi. Bu nevi yerleşme yerlerinin toprakları, genellikle vakıf olarak vergi muafiyetine sahip olduğundan, zaviye etrafında nüfus hızla artmakta idi. Bundan başka sürgün metodu da geniş ölçüde kullanılmış ve bu metotla konar-göçer aşiretlerin bilhassa Rumeli'deki köprü ve geçitlere yerleştirilmesi yoluna gidilmiştir.⁵⁹ Osmanlılar, fetihlerin ilk yüzyıllarında sürgünleri daha çok askeri amaçlar için kullanmaktaydılar. Bu dönemde Anadolu'da sorun teşkil eden bir çok göçmen, Balkanlar'a yollanmış ve özel bir askeri statü verilerek sınır bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Balkan'ın hazırladığı haritaya göre, "Yörük" adı altında

askeri olarak düzenlenen bu Türk göçmenler, genelde tamamı 14. yüzyılın ikinci yarısında fethedilen Trakya, Rodos e Balkan dağlarının güney yamaçlarında, Makedonya ve Dobruca da bulunmaktaydılar. Osmanlılar, imparatorluğun organizasyonunda sürgünlerin yanı sıra gönüllü göçmenler de yararlanmıştır. Anadolu'dan gelen Türkler yeni topraklarda ayrı köyler kurarak, yerel Hristiyan nüfusla karışmamışlardır. Artan nüfusun düzenlenmesi mecburiyeti gibi askeri ve ekonomik yaklaşımlar da bir kolonizasyon politikasını zorunlu kılmıştır.⁶⁰

Fütuhaata iştirak eden bir diğer kısım ise aşiret kuvvetleriyle tabii olarak canları bahasına ganimet malı elde etmek için gaza niyetine gelen yiğitlerden oluyordu. Bunlardan bir kısmı zapt edilen kulelere muhafız olarak konulurlardı; Bundan başka işgal edilen yerlere Karesi ilinden mütemadiyen evler naklediliyordu. Osmanlı devletinin bu sistemli göçmen nakli teşkilatı, 15. asrın 2. yarısı ile 16. asrın ilk yarısında da devam etti.⁶¹ Osmanlı padişahlarının Rumeli'deki fütuhatları ve icraatları esnasında bir takım Ahiler, Şeyhler ile irtibat kurdukları görüldü. Yine bu teşkilat (Ahi-Şeyh-Zaviye) Rumeli'ne geçerek, kendine mahsus usullerle oraları Türkleştirmeye İslamlaştırmaya ve imar etmeye çalışmışlardır. Askeri istilalarla birlikte, birçok aşiretlerin veya köylü ve asker halkın kendiliğinden gelip yerleşmesi ile veyahut mecburi iskan ve sürgünlerle birlikte gelen ve aynı cereyanın bir başka şekildeki ifadesi olarak derviş sıfatlı insanların az çok bir teşkilata tabi akınları, boş yerlere gelip yerleşmeleri ve orada bir nevi Türk "üzlet gâh ve manastırları" (couvent ermitage)'ını tesis ettikleri ve oralarını yavaş yavaş bir köy, bir kültür ve tarikat merkezi halinde teşkilatlandırdıkları görülmektedir. Bu Kolonizatör Türk dervişlerine ve onların köylerde tesis ettikleri zaviyelere Türk istilası ile birlikte ilerleyen bir şekilde, bütün Anadolu'da

(Rumeli'de) tesadüf edilmektedir. Aynı muhacir akını batıya doğru taşıtıkça, bu akımın öncüleri olan dervişler ve onların kurdukları ma'mureler (Zaviyeler) batıya doğru ilerlemiş ve çoğalmıştır. Bidayette ve asliyet halinde bu şekilde kendiliğinden bir kolonizasyon hareketini temsil eden bu zaviyelerin mümessilliği ve şeyhliği vazifesi, yavaş yavaş devlet teşekkül ettikçe, bir memuriyet şekline dönüşmüştür. Bu derviş akımları ve bu dervişlerin köylerde yerleşerek toprak işleri ve din propagandası ile meşgul olmaları hareketi ve zamanın beylerinin bu gibi Kolonizatör Dervişlere bir takım muafiyetler, haklar ve topraklar bahşetmek sureti ile onların kendi memleketlerine yerleşmelerini temine çalışmaları, Anadolu istila ve iskanları kadar eskidir (Ahi zaviyeleri gibi). Bu Ahi ve şeyhler, bu devirlerde mevcut hak ve imtiyazlarını "ayende ve ravendeye" hizmet karşılığında almışlardır. Nitekim İbn Batuta Ahileri "Bilad-ı Rum'dan Sakin Türkmen akvamının her vilayet, belde ve karyesinde mevcut" olarak tasvir etmiştir. İlk Osmanlı padişahları mevcut zaviye şeyhlerini korumuşlar ve onların yeniden zaviye açmalarına da yardım etmişlerdir. Mesela, Ahi Musa Ailesine Gelibolu'da bahşedilen imtiyazlar ve arazi dikkate değerdir. H. 767 tarihinde tanzim edilmiş olan vakıfname mucibince; bu ailenin mülkü evlatlık vakıf olarak Ahi Musa'nın evladına ve evladı inkıraz bulduktan sonra akrabalıklarından veya köylülerinden her kime ahilik icazeti verilmişse ona; şart konulmuştur. Yenice Zağra'da Kılıç Baba Zaviyesi, Çirmen'de Musa Baba Zaviyesi, Gelibolu'da Kara Ahi Köyü, Ahi Zule Zaviyesi, hep bu devirlerde tesis edilmiş zaviyelerdir. Yalnız Paşa livasında ekserisi bu suretle ilk zamanlarda tesis edilmiş bulunan 67 zaviye mevcuttur.

Bu devirlerde, Dağ başlarını, boş ve

çorak toprakları işlemek için yerleşen, evlatları çoğalınca köyler tesis eden ve yerleştikleri toprakları yavaş yavaş bir kültür ve iktisat merkezi bir ma'mure (Zaviye) haline sokan bir takım muhacirler mevcuttur. Yeni fethedilen bir Hristiyan memleketinde, bu şekilde gelip dağ başlarında yerleşecek, onların imar ve emniyeti ile meşgul olacak ve tesis ettikleri merkezlerle Türk dil ve dinini yaymağa başlayacak misyonerlere ve gönüllü muhacirlere malik olmak ise; Türk devletinin gücünün bir göstergesidir (Dimetoka'daki Kızıl Delu derbendi gibi). Bu dervişler, geldikleri bölgelere akvam ve akrabalarıyla gelip yerleşmiş olan muhacirlerdir. Böyle boş bir yerde zaviye bina etmek işi, oraların imarı ve asayişinin temini için olduğu kadar, ailenin imtiyazlı mevkiinin muhafazası için de gereklidir. Umumi bir hizmet müessesesi kuran bu insanlar imar ve iskân taahhütlerini de fiilen yerine getirmiş oluyorlardı. Bu dervişlerin birçoğu bizzat o memleketleri fethetmiş olan gazi askerlerdir.

Görülüyor ki; zaviyelerin pek çoğu boş toprak bulmak ve kendilerine yer ve yurt edinmek için gelip yeni açılan Rum memleketlerine yerleşen muhacirler tarafından kurulmaktadır. Gerçekten de, yeni açılan veya boş bulunan bu topraklar üzerinde zaviyelerin tesisi oralarını şenlendirmek, imar ve iskân etmek hususunda büyük bir rol oynamaktadır. Boş toprak aramak, dağdan ve bayırdan toprak açmak, iskân edilemeyecek bir halde ıssız, tenha ve vahşi bir tabiat ortasında, hırsız yatağı yerlerde yerleşmek için işlerin ise ancak azımkar insanlar ve hayatyeti yüksek bir millet tarafından yapılabileceği aşikardır.

Zaviyelerin bilhassa seyahat ve mübadele işleri için tehlikeli addedilen yerlerde tesisi devlet tarafından teşvik edilmekteydi. Bu bakımdan dağlarda korkunç boğazlarda tesis edilen bu yerler melice'lere, jandarma

karakollarına benzemektedirler. Mesela Varna'da, Akyazı Baba zaviyesinin dervişleri bir çok değirmenler yapmışlar ve değirmenlerin etrafında bağ ve bahçe oluşturarak zaviyelerine vakfetmek için müsaade almışlardır. Bu zaviyede zamanla dervişlerin sayısı artmıştır. Aynı şekilde Çirmen nahiyesinde, Niğbolu çevresinde vs. yerlerde de görülür. Boş ve tenha yerleri ihya etmiş olan bu dervişlerin vergilerden muaf tutulmadıkları gibi öşür de öderlerdi.⁶²

Türkler Balkanlar'a pamuk ve pirinç ziraatını sokmuş ve yaymışlardır. İstanbul gibi büyük bir merkezin kuruluşu Trakya ve Bulgaristan için büyük bir pazar sağlamış ve her türlü zirai üretimi teşvik etmiştir.

Osmanlı Devrinde Rumeli'deki madencilik faaliyeti arttırdığı gibi yeni maden kuyuları da açılmıştır. Sırbistan'da Novaber'da, Kratovo, Rudnik, Trepçe, Zaplanina'da bakır, kurşun, altın, demir ve bu arada bilhassa mühim miktarda gümüş bulunmakta idi. En mühim gümüş rezervi Selanik yakınındaki Sidre-Kapsa'nın idi. Bosna-Hersek'te muhtelif maden merkezlerinde gümüş ve kurşun çıkarılıyordu. En mühim demir yatakları Bulgaristan'da Samakov, Sırbistan'da Vlasina ve Rudnil idi.⁶³

Osmanlı Devletinin Rumeli'deki Siyasi inkişafıyla birlikte, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden birçok Türk kabilelerinin zaman zaman Rumeli'ye geçirmiş olduğu ve muayyen bir sistem dâhilinde yeni fetih olunan yerlere bu Türkler iskan edilerek, söz konusu sahalarını imar ve asayiş sağlandı. Bu açıdan Osmanlı devletine büyük faydalar sağlandığı gibi, dolayısıyla Balkanlar'ın eskisine nazaran daha meskun ve mamur hale getirilmiş olduğu da aşîkar bir hal alır. Gerek sürgün sureti ile gerek kendi arzusu ile Rumeli'ye gelen Türkler sadece siyasi bakımdan buranın Osmanlı imparatorluğuna bağlı kalmasını temine memur edilmemişler aynı zamanda içtimai sahada

Balkanları Türkleştirmeye, Türklüğü buralarda baki kılabak müesseseler kurmağa çalışmışlardır.⁶⁴

VIII. RUMELİ'NİN İDARİ TAKSİMATI

Osmanlı İmparatorluğunda idari yönetimin başarılı ve etkili bir şekilde icraata bulunabilmesi için, memleketin idari taksimatının uygulanması ve aralıksız olarak geliştirilmesi gerekiyordu. Bu taksimatı büyük ölçüde etkileyen amillerden biri, Osmanlı cemiyeti düzeninin Tımar sistemi üzerine kurulmuş olmasıydı. Özellikle Osmanlı egemenliğinin ilk devirlerinde, bu nevi taksimata, Balkanlardaki Türklerden önceki durumunda etki ettiği bilinmektedir.

1371 Sırp Sındığı savaşından sonra, en geç ise 1385 yılında, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa cihetinde ilk büyük idari ve siyasi bir ünitesi olarak, Rumeli Beylerbeyliği veya Eyaleti (daha sonraları vilayeti) kuruldu. Beylerbeyi tarafından idare olunan Rumeli eyaletinin merkezi, ilk devirlerde Edirne'ydi.⁶⁵

Rumeli idaresine ve kuvvetlerinin başına en müktedir ve en güvenilir devlet adamları ve kumandanları getirilmiştir. Nitekim 15. asrın birinci yarısında, Timurtaş Paşa, Beyazıt Paşa gibi devlet kadrosu içinde birinci derecede rol almış şahsiyetlerin bu bölgenin idaresinin başına getirildiği görülmektedir. Bunlar, ilk zapt edilen yerleri "Paşa Sancağı" halinde bizzat idare ettikleri gibi, daha ziyade stratejik ehemmiyeti bakımından ön planda gelen veya idari bir merkez olmaya elverişli bulunan kale veya şehirleri de bir liva olarak en ziyade yararlılığı görülen ve kabiliyetine güvenilen ümera vasıtası ile emir ve kumandanları altında bulunduruyorlardı. Böylece sırasıyla Gelibolu, Çirmen, Vize, Sofya, Niğbolu livaları teşekkül etmiş ve bunlar Rumeli

beylerbeyliğine bağlanmıştır. Bölge Kanuni Sultan Süleyman devri sonlarına kadar tek bir beylerbeylik olarak idare edilmiş, ancak yeni ilhak edilen memleketler idari ve stratejik ehemmiyetlerine göre, birer liva halinde tesis olunmuştur. 15. asrın başlarında ve bilhassa Fatih devrinden itibaren, bazen bu beylerbeyliğinin doğrudan doğruya Vezir-i azamlık makamı ile birleştirildiği de görülmektedir.⁶⁶

Rumeli Eyaleti, Mirliva veya Sancak beyleri tarafından yönetilen ve daha küçük mülki, siyasi ve askeri bir ünite olan Sancak veya livalardan müteşekkildi. Balkanlarda zapt olunan toprakların çoğalmasına paralel olarak sancakların da sayısı artmıştır.

Livalarda ulema sınıfından kadıların idaresinde bulunan kadılık veya kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılmıştır. Nahiye, Osmanlı idaresi öncesi Balkanlarda tatbik edilmiş olan "Jupa" sistemine tekabül ediliyordu. Kadılık ise, Osmanlı adaletinin mümessili olan bir kadının yetkisinin Şamil olduğu bölgeyi teşkil ediyordu. Esasta kadılık, adli bir ünite olduğu halde kadılar, geniş ve çok defa idari yetilere de sahip idiler. İdari taksimattan önce, sınır bölgelerinde fetholunan yerlerde bariz bir şekilde askeri ve muvakkat karakter taşıyan uç beylikleri kurulup, uç beyliği veya uç voyvodaları tarafından yönetilirdi. Balkanlarda da ilk uç beyleri, Selanik civarında kurulmuş ve meşhur Osmanlı kumandanı Evrenos Bey tarafından idare olunmuştur.⁶⁷

Osmanlı devletinin ilk beylerbeyliği olan Rumeli beylerbeyliği, diğer beylerbeyliğinden daha imtiyazlı idi. 14.-15. asırlarda Rumeli beylerbeyleri umumiyetle merkezde bulunurlar, vezirler gibi paşa unvanını taşırlar ve divan toplantılarındaki müzakerelere de katılırlardı. Rumeli beylerbeyi devletin tımarlı sipahilerinden mürekkep en mühim

ordusunu da kumanda ederdi.⁶⁸ 1541'de Budin eyaleti kuruluncaya değin Balkan yarımadasında ve Doğu Avrupa'da fethedilen veya vasıl hale getirilen bütün bölgeler Rumeli Beylerbeyliğine bağlanıyordu. 1475'de R.B.17, 1507'de 25, 1521'de ise 32 sancaktan ibaretti. Rumeli Beylerbeyliği sağ, sol ve orta kol olmak üzere Orta Asya Türk devletleri teşkilatında görüldüğü şekilde üç kola ayrılmıştır.

Sağ kolda; vize, Kırklise (Kırklareli), Silistre, Niğbolu, Vidin, Kili, Bender, Akkerman. Orta kolda; Çirmen, Sofya, Alacahisar, Semendire. Sol kolda ise Gelibolu, Serez, Köstendil, Delvine, Manastır, Karlili sancakları yer alıyordu.

Bir eyalet halinde hemen bütün Balkan yarımadasını ihtiva eden Rumeli'nin ilk teşkilatı, varidatı, hassa ve tımarları ne kadar kuvvet çıkardığı vs. hakkında toplu bilgiyi (Ayni Ali Risalesi, Cihannüma, Hazerfan Hüseyin'in kanunnamesi ve Koşa Nişancı Celal-Zade'nin eseri gibi) Osmanlı döneminde yazılmış olan eserlerden bulmak mümkün değildir. Bu nedenledir ki zamanlarında yapılmış tahrir defterleri önemli bir yer tutar. Gerçek şudur ki, 15.asrın ikinci yarısında ve 16. asrın birinci yarısında yapılmış muhtelif tahrirlerde Rumeli'nin statüsü hakkında geniş bir bilgi sahibi olabiliyoruz. Ancak bunların en büyük eksikliği, belirli bir zamanda bütün bölgelerde yapılmış tahrirlerin tam olarak günümüze intikal edememiş olmasıdır. Ancak muhtelif defterler karşılaştırılarak Rumeli'yle ilgili sahit neticeler elde edilebilir. Mesela Topkapı Sarayı arşivinde bulunan mücmel defterleri Rumeli'deki Liva şehir ve kasabaların statüsünü sancak, şehir, kasaba veya kale halinde, bağlı bulundukları yeri, kimin ve ne suretle tasarrufunda bulunduğunu şehir gelirinin ne kadar olduğunu yani en önemli noktaları bildirmektedir.

1475 tarihli bir belgede Rumeli'de 17 sancak olduğu zikredilir. Buna göre; 1. İstanbul 2. Gelibolu 3. Edirne 4. Niğbolu ve Zagora 5. Vidin 6. Sofya 7. Sırbıya (laz ii) 8. Sırbıya (Despot ii) 9. Vardar (Evrenesoğulları) 10. Üsküp 11. Arnavutlu (İskender beye ait) 12. Arnavut ili (Araniti'ye ait) 13. Bosna (Kırala ait) 14. Bosna (Stefan'a ait) 15. Arta, Zituni ve Atina 16. Mora ve 17. Manastır'dır. Rumeli Beylerbeyi bu 17 sancaktan takriben 22.000 asker getirirdi.

Kanuni'nin ilk zamanlarına ait bir Osmanlı vesikasında ise Rumeli sancakları şöyle sıralanmaktadır:

1. Paşa, 2. Bosna (Sancak beyi hası: 739.000), 3. Mora (606.000), 4. Semendire (622.000), 5. Vidin (580.000), 6. Hersek (560.000), 7. Silistre (560.000), 8. Ohri (535.000), 9. Avlonya (535.000), 10. İskenderiye (512.000), 11. Yanina (Yanya) (515.000), 12. Gelibolu (500.000), 13. Köstendil (500.000), 14. Niğbolu (457.000), 15. Sofya (430.000), 16. İnebahtı (400.000), 17. Tırhala (372.000), 18. Alaca-Hisar (360.000), 19. Yulçetrin (350.000), 20. Kefe (300.000), 21. Prizren (263.000), 22. Karli (250.000), 23. Agriboz (250.000), 24. Çirmen (250.000), 25. Vize (230.000), 26. İzvornik (264.000), 27. Floriva (200.000), 28. İl-Basan (200.000), 29. Çingene (190.000), 30. Midilli (170.000), 31. Kara Dağ (100.000), 32. Müsellem-i Kırklise (81.000), 33. Voynuk (52.000).

Bunlardan Çingene, Müsellem ve Voynuk Sancakları muayyen bir mahalle ait sancaklar değildir. Dağınık olan bu zümrelerin her biri bir sancak beyi idaresi altına konmuştur⁶⁹.

Topkapı Sarayı arşivindeki D.10057 Nolu kayıta göre Rumeli'deki idari taksimat şöyledir (Miladi 1526-28):

1. Liva-i Paşa, 2. Liva-i Semendre, 3. Liva-i Bosna, 4. Liva-i Gelibolu, 5. Liva-i

Niğbolu, 6. Liva-i Mora, 7. Liva-i Hersek, 8. Liva-i Ohri, 9. Liva-i İskenderiye, 10. Liva-i Silistre, 11. Liva-i Avlonya, 12. Liva-i Valçitrin, 13. Liva-i Alaca-Hisar, 14. Liva-i Vidin, 15. Liva-i Yanya, 16. Liva-i Tırhala, 17. Liva-i Prizrin, 18. Liva-i Ağrıboz, 19. Liva-i İlbasan, 20. Liva-i Vize, 21. Liva-i Köstendil, 22. Liva-i İzvornik, 23. Liva-i Karlı-ili, 24. Liva-i Çirmen, 25. Liva-i Kızılca, 26. Liva-i Voynuk, 27. Liva-i Çingene, 28. Liva-i Karadağ, 29. Liva-i Kefe, 30. Liva-i Selanik.⁷⁰

Avrupalı coğrafyacılar Osmanlılardan farklı bir taksimat yaparlar. Mesela: Avrupalı coğrafyacıların Bising Rumeli'yi Osmanlılara tabi ve yalnız vergi ile mükellef yerler olarak iki kısma ayırır:

Birinci kısmında şu memleketler yer alır.

1. Hırvatistan'dan ve Dalmaçya'dan birer parça dahil olmak üzere Bosna ve Sırbistan'ı içine alan Osmanlı Lürige'si (İllyrie), 2. Bulgarya, 3. Romanya, 4. Makedonya dahil Arnavutluk, 5. Tesalya veya Yanya, 6. Livadya ve 7. Mora.

Aynı müellif ikinci kısmı şöyle taksim eder.

1. Ulah memleketi olan Valakya, 2. Moldovya yani Buğdan ve 3. Kısım'da dahil olmak üzere çeşitli Tatar ülkeleri.

Buffier ise Rumeli'yi kuzey ve Güney olmak üzere iki kısma ayırır.

Kuzey kısmı: 1. Romania, 2. Küçük Tatarlar, 3. Moldovya, 4. Valakya, 5. Bulgarya, 6. Sırbistan, 7. Bosna, 8. Hırvatistan ve 9. Dalmaçya'nın bir parçasını içine alır.

Güney kısmı ise; 1. Makedonya, 2. Albanya, 3. Epirus, 4. Tesalya, 5. Akaya, 6. Eğriboz adası veya Nekrobonde ve 7. Mora'yı içine alır.

Yabancı coğrafyacıların gösterdikleri bu taksimat, onların daha çok hristiyan

imparatorların devrindeki durumları göz önünde bulundurdıklarını ve Osmanlı sınırlarından haberi olmadıklarını göstermektedir. Zira onların söyledikleri taksimat hiç olmamıştır.

Rumeli, Osmanlı resmi kayıtlarında Sofya, Bosna, Özü, Kefe, Mora, Girit ve Kaptan

Paşaya tabi deniz mıntıkası olmak üzere 7 eyalete taksim edilmiştir. Bundan başka hristiyan beyler tarafından idare edilip Osmanlılara sırf vergi vermekle bağılı bulunan Eflak-Bağdan'ı da Rumeli'ye dâhil edebiliriz.⁷¹

DİPNOTLAR

¹ İslam Ansiklopedisi; "Rumeli" Maddesi, s.766, C.9.

² İNCİCİYAN, P.L.; "Osmanlı Rumelisi" Güney Doğu Avrupa Arş. Dergisi, s.13, Sayı 2, İst. 1973.

³ İslam ansk. a.g.m., s.766.

⁴ Türk Ansiklopedisi; "Rumeli" Maddesi, s. 457, s.27.

⁵ İNCİCİYAN, a.g.m., s.14.

⁶ Diyanet Vakfı İslam Ansk.; "Balkan" Maddesi, s.25-30, C.5, İst., 1992.

⁷ İNALCIK, Halil; "Türkler ve Balkanlar" s.11, Balkanlar İst., 1993.

⁸ KOLOĞLU, Orhan; "Osmanlı Döneminde Balkanlar", s.43, Balkanlar, İst., 1993.

⁹ İNALCIK Halil; a.g.m., s.13-14.

¹⁰ Diyanet Vakfı İ.A., a.g.m., s.29.

¹¹ İNALCIK Halil, a.g.m., s.2-24.

¹² ERDİNÇ, A. ve Ark.; Makedonya, s.11-21, Ankara, 1993.

¹³ İ.A., a.g.m., s.767.

¹⁴ Türk Ansk., a.g.m. s.458.

¹⁵ İNALCIK, Halil, a.g.m., s.9-10.

¹⁶ TUFAN, Muzaffer, "Göç Hareketleri ve Yugoslavya Türkleri", Erdem, s.939, S.15, C.5, Ankara, 1989.

¹⁷ ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.29.

¹⁸ UZUNÇARŞILI, İ.H.; Osmanlı Tarihi, s.9-108, C.1, Ankara, 1986.

¹⁹ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e. s.155-156, C.1.

²⁰ İ.A., a.g.m., s.767.

²¹ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.156, C.1.

²² İ.A., a.g.m., s.768.

²³ Türk A. a.g.m., s.458.

²⁴ İ.A., a.g.m., s.769.

²⁵ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.158, C.1.

²⁶ İ.A., a.g.m., s.768-769; ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.29.

²⁷ ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.22-32

²⁸ Diyanet Vakfı, İ.A., a.g.m., s.29-30.

²⁹ İNALCIK, Halil; a.g.m., s.23.

³⁰ ERDİNÇ, A., ve Arkd., a.g.e., s. 33-34.

³¹ Diyanet Vakfı, İ.A., a.g.m., s.29.

³² İNALCIK, Halil, a.g.m., s.14.

³³ ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.35.

³⁴ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.182-183, C.1.

³⁵ ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.35.

³⁶ Bogomil: 10.yüzyılda ortaya çıkmış olan hristiyan mezhebi. Kutsal Teslisi yadsıyan, ayinleri, kilise rütbelerini vaftizi yasaklayan bu mezheb özellikle 12.yy.'dan itibaren Bosna'da yaygınlaşmıştır.

³⁷ ERDİNÇ, A. ve Arkd., a.g.e., s.36-37. ; UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.183, C.1.

³⁸ İ.A., a.g.m., s.770

³⁹ İNALCIK, a.g.m., s.16.

⁴⁰ Türk Ansk. a.g.m., s.458

⁴¹ İNALCIK, Halil, Yeni Forum "Osmanlı Fetih Metodları" s.21 Sayı 263, 1991.

⁴² TUFAN, M., a.g.m., s.947.

⁴³ İNALCIK, "Türkler ve Balkanlar", s.16.

⁴⁴ İ.A. a.g.m., s.769

⁴⁵ İNALCIK, Halil "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna" Fuat Köprülü Armağanı, s.259., Ankara, 1953.

⁴⁶ Tufan, M. a.g.m., s.940.

⁴⁷ İNALCIK, H., "Stefan Duşan'dan...", s.245.

⁴⁸ İNALCIK, H. "Türkler ve Balkanlar", s.18.

⁴⁹ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.179-184. C.1.

⁵⁰ İNALCIK, H. "Osmanlı Fetih Metodları", s.22-24, Sayı 263.

⁵¹ Başına: Hükumdarların mühim bir hizmet karşılığında bir şahsa irsi ve daimi mutlak mülk olarak vermiş oldukları bir arazi parçasıdır. Bu arazi satılabilir terk ve ferag edilebilirdi. Başına, esas itibarıyla padişah temliklerinden farklı bir şey değildi. Osmanlı devrinde başına adı altında birbirinden ayrı başlıca iki çeşit arazi kasdeilmektedir. 1. Raiyyet Başınası, 2.Askeri hizmet sipahilerine tahsis olunan Başına.

⁵² İNALCIK, H., "Stefan Duşan'dan..." s.232-233,

246.

⁵³ AKTEPE, M. Münir; "14. ve 15. asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından İskanına dair" Türkiye Mecmuası, 2.299-300., C.10, İstanbul, 1953.

⁵⁴ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.179-184, C.1.

⁵⁵ Büyük İslam Tarihi; s. 147-151, C.10, Çay Yayınları, İstanbul, 1991.

⁵⁶ İNALCIK, H., "Osmanlı Fetih Metodları", s.18, Sayı 263.

⁵⁷ İNALCIK, H., "Stefan Duşan'dan...", s.245.

⁵⁸ AKTEPE, M. Münir, a.g.m., s.301-308.

⁵⁹ Büyük İslam Tarihi, s.147-151, C.10.

⁶⁰ İNALCIK, H., "Osmanlı Fetih Metodları", s.19-20, Sayı 264.

⁶¹ UZUNÇARŞILI, İ.H.; a.g.e., s.180-181.

⁶² BARKAN, Ö. Lütfi; "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler", Vakıflar Dergisi, s.291-299, C.2, Ankara, 1942.

⁶³ İ.A., a.g.m., s.770.

⁶⁴ AKTEPE, M. Münir, a.g.m., s.312.

⁶⁵ STOYONOVSKI, Aleksander; "17. yüzyılın sonuna kadar Makedonya'nın Osmanlı hakimiyeti devrinde idari taksimatı" İstanbul Üniv. Edb. Fak. Tarih Enst. Dergisi, s.213-214. Sayı 4-5, İstanbul 1974.

⁶⁶ GÖKBİLGİN, M. Tayyib; "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları" Belleten s 247-248, Sayı 78, C.20, Ankara, 1956.

⁶⁷ İNCİCİYAN, L.P. a.g.m.,s.11 ; STOYONOVSKI, A., a.g.m. s.214-216.

⁶⁸ Türk Ansiklopedisi, a.g.m., s.460.

⁶⁹ İ.A., a.g.m., s.771-772.

⁷⁰ GÖKBİLGİN, M. Tayib, a.g.m., s.251-253.

⁷¹ İNCİCİYAN, L.P., a.g.m., s.14-15.

Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü*

*Necati ÇAYIRLI ***

GİRİŞ

Tarih kitaplarında zaman genellikle, birbirini takip eden “anlar” ve bu anlarda meydana gelen “olaylar” olarak kullanılır. Zamanın bu tarz kullanımı sonucu tarih bir “değişim” olarak ortaya çıkar.¹ Değişim, bir nesnenin, olayın veya olgunun, bir önceki durumundan farklılaşmasıdır. Toplumsal değişim ise, “toplumsal yapıların, bunu oluşturan ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesidir”. Toplumsal değişim; Birbirini izleyen uzun döneme yayılmış bir dizi reformlar yoluyla, yada Ani dönüşümleri sağlayan devrimler yoluyla gerçekleşir.²

Yukarıdaki açıklamalar, kendilerini “Osmanlı'dan tamamen farklı” gören Cumhuriyetin kurucularının ve onların zamanında yaşamış olan tarihçilerinin, yaşanan

süreci niçin bir değişim olarak gördüklerini anlaşılabilir kılmaktadır. Günümüzdeki yönetici ve tarihçilerinin de Osmanlı'ya karşı, neden Cumhuriyet'in kurucularından ve o dönemin tarihçilerinden farklı bir yaklaşımla bakmalarını da aynı yaklaşım bizlere kısmen açıklayabilmektedir.³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve ilk yıllarda yapılan inkılaplar ve düzenlemeler, “yeni “ bir başlangıcın simgeleridirler. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nden de pek çok unsuru da miras almıştır. Bundan ötürü, bu makalede, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devam eden ve değişen unsurlar ana hatlarıyla incelenecektir. Söz konusu unsurlardan bazıları şunlardır; siyasal yönetim, reformlar, hukuki yapı, kültürel yapı, iktisadi yapı, nüfus ve toprak, ordu vb.⁴

Çöken İmparatorluğun mirası anlamına

* Улогата на Историското наследство во премин од Отоманската Империја до Републиката (Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tarihsel Mirasın Rolü), Совет На Меѓународната Манифестација “Гоцеви Денови (Uluslar arası Goçe'li Günler Sempozyumu) –Bildiri - Temmuz 2009 – Üsküp –Makedonya'da sunulan tebliğ

** Öğretim Görevlisi; Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bornova-İzmir / TÜRKİYE
e-mail: necaticayirli@gmail.com

gelen topraklarını paylaşma konusunu Müttefik devletler Ağustos 1920’de Osmanlı devlet adamlarının tutuşturdukları eline Sevr Anlaşmasıyla halletmiş oldular. Böylece Anadolu topraklarının büyük bir kısmı pay edilmiş, İç Anadolu’da küçük bir bölge Türklere bırakılmıştır. Bu süreç ise Türkler için bir “var olma” mücadelesini başlatmış, ardından da yeni kurulacak devletin ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵

“Var olma” meselesi Türkiye Cumhuriyeti Devletinin inşa edilmesiyle neticelendi. Ardından da, modern dünyaya ayak uydurarak, “varlığını devam ettirmek” için toplum hayatının bütün sahalarına yayılan inkılaplar ve düzenlemeler gerçekleştirildi. Köklü düzenlemeler bir yandan Batı modelinde yeniden yapılanmanın birer sembolünü teşkil ederken, diğer yandan da, Osmanlı geçmişi ile bağların kopartılması anlamına geliyordu. Yeni kurulan Cumhuriyet’in başkentinin Ankara olması da, geçmişten uzaklaşma arzusunun en sembolik göstergesiydi.⁶

Siyasal Sistem

Osmanlı Devletinde mutlak otoriteyi tekellerinde bulunduran Osmanlı Hanedanı, 1517’den itibaren dini yetkilere de sahip oldu. II. Mahmut döneminde (1808-1839), merkezi idare teşkilatı girilen düzenlemelerle değişime uğradı. Böylece klasik Osmanlı devlet ve idare anlayışından uzaklaşmaya, Batı tarzı devlet ve idare anlayışına yaklaşılmaya başlandı. Bu bağlamda, devlet vergi toplayan, asker besleyen ve adalet dağıtan bir mekanizma olmaktan çıkarak, eğitim, sağlık, ekonomik gelişme ve bayındırlık işleri ile de ilgilenir oldu.⁷

1876’da Meşrutiyet’in ilanı ile “meşrutimonaşi” tarzı bir idareye geçiş gerçekleşti.⁸

Fakat bu geçiş, iki yıl gibi kısa bir süre sonra, II. Abdülhamid tarafından feshedildi. 1908’de İttihad ve Terakki Partisi’nin dayatması ile Kanuni Esasi yeniden yürürlüğe girdi. II. Meşrutiyet adıyla anılan bu tecrübe de pek verimli olamadı. İttihad ve Terakki Partisinin otoriter idaresi 1918’e kadar devam etti. I. Dünya Savaşındaki başarısızlıklar neticesinde parti iktidardan düştü. Bundan sonra, devlet idaresi değişik şahısların adları ile anılan hükümetler vasıtasıyla yürütüldü.⁹

Anayasa, meclis ve hükümet ile Padişahın yetkilerinin sınırlandığı Osmanlı Devleti’nin ardından kurulan milli-devlette ise siyasi otorite sahibi olma iddiasının sıkıntılara yol açacağı gerekçesiyle Saltanat (1 Kasım 1922) ve Halifelik (3 Mart 1924) kaldırıldı.¹⁰ Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti, varlığını ve gelişmesini, ardından da gerçekleştirilen inkılaplarını Osmanlıdan devralınan bürokratlar sayesinde gerçekleştirmiştir. Zira söz konusu Bürokratlar, yüzyılı aşkın bir süredir, elde edilen tecrübeler ile birlikte Cumhuriyet’e intikal etmişlerdir. Yine bahsi geçen bu kadrolar sayesinde, Osmanlı devlet anlayışının devamı olarak “bürokratik ve merkeziyetçi” devlet anlayışı ve uygulaması da Cumhuriyet’e aktarılmış oldu.¹¹

Hukuk

Birçok ırk, din, dil ve milletten oluşan Osmanlı’da Şer’i hukukun yanı sıra Örfi hukuk denen ayrı bir hukuku da uygulamaktaydı. 19. yüzyıla gelinceye kadar Şer’i ve Örfi hukuk birbiriyle örtüşmeyen ayrı sahalarda yürürlükteydi. Zaman içinde mevcut kanunların ıslahıyla ve Avrupa’dan alınan kanunlarla bazı engeller aşılmaya çalışıldı. Modern anlamda kanunlaştırma hareketlerinin dönüm noktası Tanzimat’tır. Batı hukukuna yönelmeyle birlikte

Fransa ve İtalya'daki kanunlar örnek alınarak, ticaret, ceza ve arazi kanunları hazırlandı. Bunun paralelinde Cumhuriyet döneminde yapılacak düzenlemeleri zemini hazırlanmış oldu. "kanunlaştırma" kavramının yerleşmesi, yargılamaya usullerinin geliştirilmesi ve yeni mahkemelerin kurulması gibi konularda da ilk adımlar atıldı.

Ancak Cumhuriyet'e gelindiğinde, çok uluslu Osmanlı'daki hukuki yapının tek uluslu Cumhuriyet için yeterli ve geçerli olmadığı görülür. Böylece ihtiyaçlar doğrultusunda, çağdaş hukuk sistemine geçilir. Osmanlı'da olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Batı hukukundan iktibasların yapıldığı görülmektedir. 1926'da İsviçre'den örnek alınan medeni kanunun kabulü, İtalyan modelinden örnek alınan ceza kanunu, İtalyan ve Alman modellerinden örnek alınan ticaret kanununun benimsenmesi örnek olarak verilebilir. Cumhuriyet dönemindeki en önemli hukuki değişiklik, medeni kanunun, dini zeminden uzaklaştırılması ile gerçekleştirilir. Böylece Türk ailesi, Batı modeline uygun olarak yeniden yapılandırıldı.¹²

Yurttaşlara çağdaş anlamdaki temel hak ve özgürlükleri sağlamaktan yoksun olmakla birlikte üzerinde bazı iyileştirmeler yapılan Kanuni Esasi; Osmanlı halkının değil, aydınların dayatmasıyla yürürlüğe konulmuştur. Cumhuriyet'e geçildiğinde ise Osmanlı *Kanun-i Esasi'si* hükümsüz bir belge haline gelmiştir. Ancak, Batı'nın liberal ve demokratik akımlarının yansımalarını içermesinden ötürü, Cumhuriyet aydınları için önemli bir tecrübe teşkil etmiştir.

Dönemin olağanüstü şartlarında, "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" olarak anılan yeni Türk devletinin ilk anayasa 1921 yılında yapılır. Olağanüstü şartlar dolayısıyla "kuvvetler

birliği"nin benimsendiği bu girişimin ardından 1924'te yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Cumhuriyetin ilk döneminde sıklıkla yapılan değişikliklere bakıldığında, anayasanın giderek sivil hale getirildiği ve laikliğe aykırı olan maddelerin kaldırıldığı görülür. Osmanlı'nın son döneminde yapılan Hukuki düzenlemeler ve yeni dönemdeki uygulamalar değerlendirildiğinde, Osmanlı hukukunun kısmen de olsa, Cumhuriyet'e intikal etme şansına sahip olmadığını göstermektedir.¹³

Kültürel Yapı

Kültürel alandaki Osmanlı mirasının, yukarıda bahsedilenlere oranla değişime daha dirençli olduğunu söylemek mümkündür. Alışkanlıklar, inanışlar, davranışlar, zihniyet, gibi unsurlardan bazılarının değişimi yüzyılı aşan bir sürede gerçekleşebilir. Bununla birlikte ilgili alanlardaki sürekliliğin ve değişimin izlerini tespit etmek mümkündür.¹⁴ Kültürel alanda "devletin müdahale edebileceği" sahalarda bulunmaktadır. Bunun içindir ki, gerçekleşecek olan değişimlerin, uzun vadede, halkın zihniyetinde de meydana getireceği değişime inanılarak, kıyafetten takvim ve saate, alfabeden eğitime kadar, günlük hayatın çeşitli alanlarında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, Batı zihniyetine erişmenin mümkün olacağı bir hayat tarzına geçilmeye çalışılmıştır.

Sosyal manada yapısı itibarıyla Devlet, vatandaşlarına, kendi kültürünü aktarma sürecinde eğitime önem vermek durumundadır. Osmanlı'da ise bu aktarımın yüzyıllar boyunca medreseler tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Bu geleneksel yapılanmadaki ilk uzaklaşma, II. Mahmud döneminde, Batı usulünde askeri eğitim veren okulların açılmasıyla başlar. Böylece Osmanlı'da

eğitiminin mektep-medrese şeklinde ikileşmesinin önu açılmış ve ileride yapılacak olan düzenlemelere yön verilmiş oldu. Tanzimat döneminde ise, eğitimin siyasi ve toplumsal fonksiyonlarının olduğu fark edildiği görülmektedir. II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında da eğitim konusunda önemli gelişmeler yaşandığına kaynaklarda yer verilmektedir. Okul programlarının yeniden düzenlenmesi, meslek ve sanat okulları, özürülüler için açılan okullar gibi.¹⁵

Cumhuriyet'e gelindiğinde ise, eğitim sahasında yapılan ilk önemli eylem, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nın (öğretimin birleştirilmesine dair kanunun) çıkarılmasıdır. (3 Mart 1924). Böylece, bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak, azınlık ve yabancı okulların denetim altına alınması mümkün olabilmiştir. Eğitimin daha "laik" ve "milli" hale getirilmeye çalışıldığı Cumhuriyet Döneminde, Osmanlı'dan devralınan Batı tarzı okullardan bazıları yeniden yapılandırılmaya tabi tutuldu.

Esasen Osmanlı Aydınları, dil ve alfabe konusunda, daha 19. yüzyılın ilk yarısında, ciddi tartışmalara girişmişlerdir. Söz konusu girişimleri; Batı tarzında eğitim veren okulların açılması, Türkçenin ilim dili olarak kullanılmasının gündeme gelmesi, 1876'da "Osmanlı Devleti'nin resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiği"ne dair hükmün Kanun-i Esasi'de yer alması ile örneklemek mümkündür. Bu süreçte Latin Alfabeti'nin alınmasının da gündeme geldiği kaynaklarda görülmektedir.¹⁶ Ancak Alfabe değişikliğinin gerçekleştirilmesi Cumhuriyet'e kaldı. 1 Kasım 1928'de Latin Alfabeti kabul edildi. Milli bir dil yaratma endişesinin hâkim olduğu Cumhuriyet'in, Osmanlı geçmişi ile olan organik

bağlarından birini, belki de en önemlisini, kopartması anlamına gelen bu girişim, ele alınan konu açısından radikal bir değişim olarak değerlendirilebilir.

Kılık-kıyafet konusunda (2 Eylül 1925), tekke ve zaviyelerin kaldırılması (2 Eylül 1925), uluslararası saat ve takvimin (26 Aralık 1925), ölçü ve ağırlık sisteminin (1 Nisan 1931) ve soyadı kanununun (1934) kabulü, ve hafta tatilinin Cuma'dan, Cumartesi-Pazar gününe alınması (1935), Laik Cumhuriyet idaresinin kurulması doğrultusunda yapılan düzenlemelerdir. Söz konusu düzenlemelerin en önemli özelliği, Osmanlı döneminde uygulanmakta olanların tamamen terk edilmesi, yerine çağdaş olanın konulmasıdır. Böylece devam eden süreçte sürekliliğin değil, değişimin söz konusu olduğu ortaya konulmuştur.

Kültürün değişik saharlarında planlı bir şekilde uygulamaya konulan köklü ve yüzeysel eylemler, bir kültür değişiminin gerçekleştirildiğinin göstergesidir. Ancak Osmanlı ve Cumhuriyet yenileşmeleri tahlil edildiğinde, gösterilen çabalar açısından hem kültürel değişimin hem de kültürel aktarımın olduğu görülmektedir.¹⁷

Nüfus ve Toprak

Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu içine alan Osmanlı Devleti; Bulgar, Macar, Sırp, Boşnak, Hırvat, Rum, Ermeni, Yahudi, Arap, Arnavut, vb. değişik ırk, din ve dillere mensup milletlerin oluşturduğu nüfusu içinde barındıran bir ülke idi. Dağılma sürecinin (19 yüzyıldan itibaren) başlaması ile bu milletler İmparatorluktan ayrılmaya başladılar. I. Dünya Savaşı sonunda tamamlanan bu sürecin ardından, İmparatorluğun toprakları üzerinde,

Türkiye Cumhuriyeti dâhil, 16 bağımsız devlet kuruldu. Bahsedilen bu dağılma süreci ise, İmparatorluğun idarecileri konumunda olan Türkler için, sahip oldukları toprakları kurtarma mücadelesiydi. Söz konusu mücadelenin aşamalarını; Trablusgarp (1911-1912) ve Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı, ve nihayet Kurtuluş Savaşı (1919-1923) oluşturmaktadır. Bu savaşlardan sadece sonuncusu başarıyla neticelendi. Bunun nedeni ise, yeni bir devlet kurmak için gerekli olan nüfus desteğinin yalnızca Anadolu'da mevcut olması idi. Bu topraklar, Ortaçağ'dan beri, Batılılar tarafından, Türklerin yaşadığı yer anlamında, Türkiye adıyla anılmaktadır. Yine, Osmanlı İmparatorluğu Batı'da, Türk İmparatorluğu olarak bilinmektedir. Türkiye ve Türk adlarının günümüzde de devam etmesi, sürekliliğin ifadesidir.

Yaşanan sürecin sonunda yaşanan Toprak kaybı ve beraberindeki nüfus kaybı ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye, yalnızca Anadolu ve Trakya bölgesi ve bu sahada yaşayan insanlar kalmıştır. İmparatorluk genelinde dağınık gruplar halinde yaşayan Türklerin, Anadolu'ya göçü, uzun ve meşakkatli bir zamanda mümkün olabilmektedir.¹⁸ Böylece, Osmanlı tebaasının bir kısmını teşkil eden Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nde, toplumun esasını teşkil ederek, "vatandaş" sıfatıyla hayatlarına devam etmişlerdir.

Çok uluslu İmparatorluktan ulus-devletine, ümmetten millete-geçiş olarak nitelendirilebilecek bu süreç sonunda, ırk birliği sağlanarak, çoğunluğu Türklerden oluşan bir millet ortaya çıkmıştır. Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarılmasıyla da bu milletin üzerinde yaşayacağı ülkenin sınırları belirlenmiş, böylece, modern anlamda bir ulus devleti kurmanın ön şartlarından olan, "millet"

ve "vatan" birliği sağlanmıştır.¹⁹

Sonuç

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişteki yeniden yapılanma sürecinde; yönetim örgütü, eğitim sistemi, mali sistem, hukuk, eğitim, kültürel yapı vs. unsurların etkin olduğu görülmektedir. Bunun paralelinde, Parlamenter sistem ile tecrübe, siyasi parti ve çeşitli siyasi kurumlar, Cumhuriyet'in aydın ve yetmiş insan kadroları da, Osmanlı'dan miras kalmıştır. Geçmiş dönemde yaşanan modernleşme süreci, daha çok, bir "tecrübe" olarak Cumhuriyet'e aktarılmıştır. Osmanlıdan Cumhuriyet'e intikal eden, belki de en önemli, "alışkanlık", her ikisinde de, değişimin devlet eliyle ve kısa sürelerde gerçekleştirileceğine kanaat getirilmesidir. Bu alışkanlık, günümüzde de devam etmektedir. Diğer yandan, çok uluslu İmparatorluğun kurumları, tek uluslu Cumhuriyet'e geçişte, kendiliğinden geçersiz hale gelmiş, yeni düzenlemelerin yapılması gereği hasıl olmuştur. Daha çok, siyasi rejim, devlet idaresi ve kurumlar düzeyinde gerçekleştirilen düzenlemeler, değişim olarak değerlendirilmelidir. Kültürel sahada, günlük hayatı ilgilendiren konularda değişimler yaşanırken, zihniyet, halk kültürü v.s. gibi konularda da süreklilik hakim olmuştur.

Sonuç olarak, siyasi, askeri, idari, hukuki, iktisadi, ekonomik, kültürel vb. yönüyle Cumhuriyet'in kurucuları devrıldıkları 'Tarihi Mirası', yeni ve modern bir devlet inşa etmek gayesiyle en iyi şekilde kullanmışlardır. Kısa dönemde bakıldığında "radikal" olarak nitelendirilen bu değişimlerin, uzun dönemde bakıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan yenileşme ve modernleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden

uzantıları olduğu gör÷lmektedir. Bununla birlikte Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş ile alakalı yapılan yorumlarda bazı farklılıklar gör÷lmektedir.

Konuyla ilgili çalışmaların bir kısmı; Cumhuriyetin, bir kısım fikir ve kurumları Osmanlıdan devraldığını ve Cumhuriyetin Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olduğunu göstermektedir. Bir diğerk kısmı da; siyasal, kültürel, ekonomik vb bir aktarımın köklü değışimi ile birlikte Cumhuriyete geçildiğini ve karanlıktan aydınlığa ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Netice itibariyle; değışim, ya eskinin devamı ve yüzeyseldir, yada tamamen

yeni ve köklü bir inkılaptır.

Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda geçiş sürecinde; tarihteki süreklilik ilkesi ve inkılaba öncülük eden lidere göre dengenin nasıl sağlandığı, devralınan mirasın en iyi şekilde nasıl değıerlendirildiğı/yorumlandığı, örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Böylelikle, değışim kabiliyeti olan Türk Milletinin, doğru bir lider öncülüğünde neleri başardığına da dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde, Tarih Perspektifinin gerekliliğı ve Tarihi Mirasın gelişime engel olmayabileceğı kısmen de olsa somut olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

¹¹ Emre Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, cilt I, İstanbul 1985.

¹² Bkz. Roderic Davison, *Turkey, A Short History*, England 1988.

¹³ Fatma Acun; adı geçen makale, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2007

¹⁴ Erol Güngör, *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik*, Ankara 1984, s. 26-31. ; ayrıca bkz. Maria Todorova, "Balkanlarda Osmanlı Mirası", *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, (editör; Kemal Saybaşı - Gencer Özcan) , İstanbul 1997.

¹⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1994, s. 137-162.

¹⁶ Enver Ziya Karal, "Dil ve Dil Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 2, s. 314-332.

¹⁷ Bkz. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul 1951, s. 127-129.

¹⁸ Justin Mc Carthy, Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizleme İşlemi, çev. Bilge Umar, İstanbul 1998.(*Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922*, Princeton 1995.)

¹⁹ Bkz. Kemal Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, Ankara 2002.

Türkiye Makedonya İlişkileri ve "Batı-Doğu" Ulaşım Projesi Üzerine*

Necati ÇAYIRLI **

Tarih ve Coğrafyanın Balkanlar'da birbiri üzerindeki etkileri, farklı kültürel, etnik, sosyal ve dini kökene sahip ülkelerin kalıcı dostluk ve işbirliği ilişkileri geliştirmeleri, Balkanlar'da yaşayanlar için öteden beri bir zaruret olmuştur. Bu nedenledir ki barış ve istikrarın sürmesi için Balkan ülkeleri arasında çeşitli girişimler gerçekleşmiştir. Türkiye açısından bu girişimlerin temeli Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanır. Türkiye, I. Dünya savaşını izleyen fırtınalı ortamın yatışmasıyla birlikte Balkan ülkeleriyle ayrı ayrı dostluk, saldırmazlık ve uzlaşma anlaşmaları imzalamıştır. Aynı hassasiyeti II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda da devam ettiren Türkiye, günümüzde de bu durumunu devam ettirmeye çalışmaktadır ¹.

Mareşal Tito'nun ölümüyle yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya, 1990lı yıllara gelindiğinde iyice karışmaya başlamıştır. Rusya'da komünizmin

çökmesi sonrasındaki gelişmeler Yugoslavya'da-da etkisini göstermiştir. Çok partili, hayata geçiş bunun en açık örneğidir. Bu çok partili hayatta üstünlük milliyetçilerin elindeydi. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri, Makedonya ve Bosna Hersek'in de buna katılmaları bölgedeki gerginliği turmandırmıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye, Yugoslavya'daki yeni düzenin barışçıl bir biçimde gerçekleştirilmesi için yoğun bir çaba harcamıştır. Bunun için İstanbul'da bir toplantı dahi yapılmıştır. Ancak her şeye rağmen dağılmanın ve savaşın önü alınamamıştır.

Eski Yugoslavya'dan tek bir mermi bile patlatmadan, bir damla kan dahi akıtmadan ayrılmayı başarabilen tek Cumhuriyet Makedonya'dır. Bunda Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov'un rolü büyüktür. Daha bağımsızlık ilanından önce Cumhurbaşkanı Gligorov

* Yeni Türkiye Türk Dünyası Özel Sayısı, Ankara 1997

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bornova İzmir-TÜRKİYE e-mail: necaticayirli@gmail.com

Ankara'ya gelerek Türkiye'den bu konuda destek istemiştir.

1991 Eylülünde bağımsızlığını ilan eden Makedonya'yı tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Birkaç ay sonra da Büyükelçilik açılması da kararlaştırılmıştır².

Türk-Makedon ilişkileri Balkanlaşmanın giderilmesi ile Avrupa süreçlerinin bu topraklara açılması için demokratik bir modeldir³. İki ülkeyi birbirine yaklaştıran en önemli faktör ortak tarihi geçmiş ve paylaşılan ortak değerlerdir. Mesela; 1908 Meşrutiyetine destek veren, 31 Mart olayının bastırılmasında Mustafa Kemal'le hareket eden Makedonlar olmuştur. İki ülke arasında gerçekleşen üst düzey temaslar Türk - Makedon ilişkilerinin sürekliliğini körüklemektedir. Bu sürekliliğin temel prensibi "Barış"tır. Birçok etnik grubu içinde barındıran Makedonya barışçı bir politika izlemeye çalışmaktadır. Türkiye Makedonya'yı barışın anahtarı olarak gördüğünden onu her alanda desteklemeye çalışmaktadır⁴. Makedonya Cumhurbaşkanı Kiro Gligorov bu ilgi ve yardımdan duyduğu memnuniyeti her fırsatta belirtmektedir.

1992 Mayısında iki ülke arasında Güvenlik anlaşması imzalanmış, bunu Eğitim, Kültür, Ticaret vb. anlaşmalar izlemiştir. Bugün Makedonya'da birçok Türk malını çarşıda, pazarda görmek, yatırım yapan Türk işadamlarına rastlamak mümkündür. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artması Makedonları memnun ettiği kadar Türkleri de memnun etmektedir. Pazar ekonomisini uygulamaya çalışan Makedonya, Türk işadamlarının yatırım yapmaları durumunda refaha ulaşabilecektir. Çeşitli kurum ve derneklerin beraberinde Makedonya'ya gelen Türk işadamları, özellikle Türklerin daha yoğun olduğu yörelerde yatırım yapacaklarını belirtmişlerdir⁵.

Siyasi, askeri, kültürel, ekonomik ilişkilerin yanında iki ülke arasında ulaşım ile ilgili görüşmeler de gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler iki ülke dışında diğer balkan devletlerini de yakından ilgilendirmektedir. Üzerinde durulması gereken en önemli proje "Batı-Doğu" ulaşım projesidir. Bu proje ile Batı-Doğu arasında bir demiryolu ve karayolu bağlantısı kurulmak istenmektedir. Bu projeye Türkiye ve Makedonya'dan başka Bulgaristan, Arnavutluk hatta İtalya'da destek vermektedir⁶.

Batı-Doğu koridoru ulaşım projesi, Osmanlı'nın Avrupa'daki son yıllarına kadar uzanan eski bir fikirdir. Yunanistan'ın Makedonya'ya ticari ambargo uygulamaya başlaması bu projenin tekrar güncellik kazanmasına neden olmuştur.

Durres - Üsküp - Sofya - İstanbul güzergâhındaki bu koridor dört ayrı proje olarak düşünülmektedir. Kara ve demiryolu, hava ve su ulaşımı ile Balkan ülkeleri arasında batıdan doğuya doğru iktisadi ve ticari işbirliğini sağlaması gereken bu koridorun 5 milyar dolara mal olabileceği tahmin edilmektedir⁷. 2010 yılında tamamlanması düşünülen proje gerçekleştiğinde, bölgedeki barış ve istikrarın devamlılığının sağlanabileceği de umulmaktadır.

8 Mayıs 1993'te Ohri'de yapılan toplantıda proje üzerinde mutabakat sağlanmasına rağmen siyasi ve iktisadi nedenlerden dolayı ilerleme kaydedilememiştir. Adriyatik'i Karadeniz'e bağlayacak olan Batı-Doğu otoyolu projesinin süratle hayata geçirilmesi için gerekli çalışmaların hızlandırılması ilgili devletlerin iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel işbirliklerini geliştirmesi açısından önemlidir⁸. İlgili devletlerin diplomatları, basına verdikleri demeçlerde bu projenin öneminden her seferinde bahsetmektedirler.

Arnavutluk'un Durres limanından, Tiran'a, Ohri, Üsküp, Sofya ve Varna'ya uzanarak Sofya üzerinden, Trans-Avrupa oto yoluyla İstanbul'a bağlanacak olan bu proje, Makedonya ile Türkiye'yi birbirine daha da yaklaştıracığı gibi, iki ülkenin çeşitli alanlardaki işbirliğini de körükleyecektir⁹. Bu projenin hayata geçirilmesi ile Balkan ülkelerinin

ortaklaşa hareket edebilecekleri de unutulmamalıdır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin devamlı olması ve adı geçen projenin kısa zamanda hayata geçirilmesi en büyük temennimizdir. Zira ortak girişimler her zaman yeni girişimlerin habercisidirler.

DİPNOTLAR

⁶ Hüsamettin Cindoruk'la yapılan röportaj. **Vardar**, Sayı 3, Üsküp 1994, s.6.

⁷ Batı-Doğu Projesiyle ilgili değerlendirme ve ilgili devlet elçilerinin beyanatları. **Vardar**, S. 2, Üsküp 1994, s.4

⁸ Türkiye Büyükelçisi Süha Noyan'la yapılan röportaj, **Vardar**, Sayı 2, Üsküp 1994, s. 6-7.

⁹ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in beyanattı, **Vardar**, Sayı 14, (Üsküp 1995), s. 8.

Üsküp ve Civarındaki Evlenme Adetleri*

*Necati ÇAYIRLI ***

Evlilik; gelenek, görenek, türe, çevre ve ekonomik yönüyle geniş kapsamlı bir olaydır. Toplumun dini inanışları, aile ilişkileri, ekonomik durumları gibi değerler eş seçiminden evlenme törenlerine kadar uzanan evlenme olayını belirleyen başlıca faktörlerdir.

Bilindiği üzere her ulusun yüzyıllar boyunca oluşan, gelişen, değişen, gerçekte yaşamına bir anlam, bir değer katan kendi gelenek ve görenekleri vardır. Her ulus kendi gelenek ve göreneklerini değerlendirebilmelidir ki kültürel zenginliğini koruyabilsin, Ancak yaşam koşullarının değişmesinin sonucu olarak bugün eski gelenek ve göreneklerin büyük ölçüde aşıldığı görülmektedir. Unutulmaya yüz tutan

bu gelenek ve göreneklere, düğün adetlerim de dâhil edebiliriz.

Batı toplumlarında kız ve erkeklerin çocuk yaşta evlendirildiği görülür. "Beşik Kertiği Evlilik", "Kız kaçırma yoluyla evlilik", "değiş evlilik" gibi hem geleneksel yaşam gereği, hem de ekonomik nedenlerle yapılan evlilik türlerine rastlanır. Mirasın dağılmasını önlemeye yönelik olan "akraba evliliği" gibi.

Evlenmenin bir özelliği de; toplumun dayanışma ve düğün sahibine yardım gibi konularda yaklaşmanın artmasıdır. Bu yazımda, Üsküp ve çevresindeki Türk halkının düğün adetlerinden saptayabildiklerimi diğer

* Yayınlandığı yer; Sayı:22, Köprü Üsküp-Makedonya 2007Bu yazının hazırlanmasında temel olarak Sevim Zeynullah'ın çalışmasından yararlandım. Bundan başka büyüklerimin anlattıklarından ve kendi gözlemlerimden de bir şeyler katmaya çalıştım. .Sevim Zeynullah, Üsküp'te yaşayan bir araştırmacı olup yazısını sesler dergisinin 213. sayısında 1981 yılında yayınlamıştır.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE.
(e-mail: necaticayirli@gmail.com)

bazı çalışmalarında yardımıyla kaleme almaya çalıştım.

Üsküp'te, her delikanlı, her genç kız evlenme çağına gelince, gönül bağladıkları kimseyle evlenmek ister ya da ana ve babalarının girişimleriyle evlendirilmelerine gidilir.

Genellikle, Üsküp'te, bir erkek evlenme çağına geldi mi, ona uygun bir kızın bulunması için harekete geçilir. Kız hususunda bir karara varıldıktan sonra kız istenmeye gidilir. Kızı islemeye giden kişiye "Stroynik" denir. "Stroynik" (Dünür) olacak kişi genelde hem erkeğin hem de kızın ortak tanıdık ya da akrabalarından biri olur. Ancak bu kız isteme işinden önce kızla ilgili bir ön araştırma yapılır.

Kız istemeğe genellikle pazartesi ya da perşembe günü gidilir. "Stroynik" ten önce, kız görmeğe, erkeğin annesi, varsa kız kardeşi, ya da yakın akrabalarından biri gider. Eğer kız ile erkek önceden birbirini tanımıyorsa yani bugünkü tabirle kız ile erkek sevgili değilse bu işe aracılık eden kişi de erkek tarafıyla birlikte gider.

Pazartesi ya da perşembe günlerinden bir gün, "Stroynik" kız, evine giderek biraz sohbet ettikten sonra asıl konuya girer. "Allah'ın emriyle, Peygamber'in kavliyle diye söz başlayarak, kızı kime istemeğe geldiğini açıklar.

Ardından erkeğin hangi aileye mensup olduğunu, ne gibi özellikleri olduğunu ayrıntılarıyla açıklar, "Stroynik" kız evinde bulunduğu süre içinde kız ayrı bir yerde oturur.

Bundan sonra kızın ailesi erkeği tanıyanlara başvurarak onun nasıl bir aileden yetiştiğini, nasıl biri olduğunu sormaya

başlar. Eğer erkek hakkında olumsuz bir itibah edinilirse "Stroynik" in ikinci gelişinde bir sebep ortaya atılarak kendisine kızı henüz vermeye niyetleri olmadığı söylenir. Eğer erkek hakkında iyi bir itibah edinilirse, "Stroynik" ten biraz daha zaman islenir.

"Stroynik" üçüncü sefer geldiğinde artık söz kesilir. Sözün kesildiğini kesin bir biçimde kanıtlamak için "Stroynik" kızın vermiş olduğu "söz mendilini" erkek evine götürür. "Söz mendili" kızın kendi işlediği bir mendildir. Sözün kesildiği haberinin gelmesi ile erkek evinde "cümbüş" başlar.

Yakın zamana kadar erkek ile kız düğün gününe kadar birbirini hiç görmezlerdi. Fakat önceden birbirlerini sevmiş olanlar gizliden gizliye görüşmelerini sürdürürlerdi. "Söz kesme" aile içerisinde gerçekleşir. Söz kesmeğe bazı hediyeleri içeren süslü tepsiyle kız evine gidilir ve söz kesilir. Dönüşte kız evinin verdiği hediyeler alınır.

Bir süre sonra nişan günü tespit edilir. Ardından nişan hazırlıkları başlar ve her iki tarafta karşılıklı olarak hediyeler hazırlar. Nişan hediyeleri olarak erkek tarafından kıza elbise, iç çamaşır, terlik ve yüzük alınır. Kız tarafı da erkeğe iç çamaşır, takım elbise, terlik, kravat, gömlek ve yüzük alır. Tüm bu hediyeler nişan tepsisine dizilir, Erkeğe gidecek hediye tepsisini kız, kıza gidecek olanı da erkek alır. Bu hediyeler dışında kız erkeğin yakınlarına bohçacıklar hazırlar. Bohçacıklar erkeğin babasına, annesine, kardeşlerine gönderilir. Bohçalara iç çamaşır, çorap, gömlek, kumaş gibi şeyler konulur.

Aynı şekilde erkek de kızın yakınlarına

bir şeyler gönderir. Tepsiler genelde kuşluk vaktinde götürülür (Saat 14.00 gibi). Her iki ev ahalisi o gün sohbet ve eğlence içinde bir kaç saat geçirirler. Bu esnada çay, pasta, lokma, limonata vs. dağıtılır. Erkeğin yakınlarından kızlar def çalır, türkü söylerken Kadınlar da halay çekerler. Bu arada erkeğin ablası ya da yengesi kıza getirmiş oldukları hediyeleri gösterirler. Bu arada kızın hazırlamış olduğu hediyeler de gösterilip erkeğin evine gönderilir.

Bir süre nişanlı (1, 2, 3, 5 ay gibi) kalındıktan sonra düğün gününün tespiti için erkeğin ailesi kız evine gider ve düğün günü kararlaştırılır. Böylece düğün hazırlıkları başlamış olur. Kızın elbiseleri terziye götürülür. Terzi, erkeğin kız kardeşi ve kimi yakınları eşliğinde kız evine gidip kızın ölçüsünü alır. Kızın elbiseleri biçilmeğe başlanır. Bu elbiseler, aslında "ilk katlar" diye adlandırılan gelindir. Bundan başka sabahlık ve şalvar hazırlanır. Ancak bugün bu elbiseleri hazır olarak alanlar da vardır. Elbiseler genelde Bit Pazarı denen çarşıdaki dükkânlardan alınır. Hatta durumu iyi olanlar elbiselerini (gelinlik vs.) İstanbul'dan getirirler veya alırlar.

Düğüne bir hafta kala hu elbiseler kız evine götürülür. O gün kız kendi evinde arkadaşlarının yardımıyla çeyizini serer. Çeyiz; danteller, çarşaf, peçeteler, yatak örtüleri ve değerli el işleriyle yapılmış takımlarla diğer bazı eşyalardan oluşur. Bu çeyizler serilmeden önce gelin adayı ve yakınlarınca yıkanarak ütülenir. Burada yine erkeğin yakınlarına olmak üzere bohçacıklar hazırlanır. Çeyiz üç gün kız evinde serili durur. Bu arada kadınlar ve kızlar çeyizi görmeğe gelir. Görmeğe komşular, akrabalar

gelir ve gelenlere lokum ya da şeker ikram edilir.

Pazartesi günü serilen çeyiz çarşamba günü toplanarak düzenli bir şekilde sandık ve bavula yerleştirilir, Erkek evinden bir grup adam çeyizi almak üzere kız evine gelir. Adamlar çıkarken kızın kardeşi sandık üzerine oturur ve çeyizi almaya gelenlerden para almadan da kalkmaz. Parayı alan kalkınca, çeyiz sandığı kız evinden erkek evine- götürülür. Çeyizi almaya gelenlerin her birine çorap ya da mendil hediye edilir.

Aynı gün öğleden sonra, kızın yakınlarından bir kaç kadın çeyizi sermek üzere erkek evine gider.

Cuma akşamı kına gecesi yapılır. Kına kızın evinde yakılır. Fakat eğlence her iki evde de olur, Kına, bir çömlek kab içinde çay ile karıştırılıp hazırlanır. O akşam kızlara yemek verilir. Hatta gelin adayının yakın arkadaşları o gece orada kalabilir. Kına yakılırken türkü söylenir. Bu söylenen türkülerle kıyı ağlatırlar, çünkü bu, kızın baba evinde geçirdiği son gecedir. Kızın başı kınını başörtü ile örtülür.

O akşam şenlik (şalvar gecesi) bittikten sonra herkes dağılır. Cumartesi akşamı erkeğin evinde şenlik devam eder. Pazar günü ise "Koçi halkı" gelini almaya gider (Gelinin evi yakınsa gelini almaya gece geç saatte gidenler de vardır). "Koçi halkı" (gelin alayı) gelin evine vardığında kadınlar gelinin evine, erkekler de "Konak" adı verilen eve girerler. "Konak" en yakın komşu (bu akrabası da olabilir) tarafından düğün nedeniyle boşaltılan evdir. Kadınlar eğlenip, türkü söylerler. Bu arada gelin yakınlarından biri şerbet dağıtır. Fakat bu şerbeti kimse içmez, çünkü gelin şerbete tükürmüştür. Bu adet gelinin

evlendirilişinden dolayı küskünlüğünü belirtmek üzere yapılır.

Daha sonra gelini çıkarmaları için "koçi halkı" "emaneti isteriz" deyince gelin çıkarılır. Gelinin "koçi halkı" alkışla karşılar. Gelinin duvağını ilk önce erkek çocuğu açar ve çocuk gelin duvağına bir avuç çerez (leblebi, şeker) koyar. Davetli olan tüm kadınların üzerine bu çerezden atılır.

Gelin bu arada yakınlarıyla görüşüp ağlamaya başlar. Gelinle görüşenler geline para verir. Bu arada "koçi halkı" arabalara biner. Bu arabaların hepsi çiçeklerle süslüdür. Eskiden ise gelin almaya faytonla gidilirmiş. Faytonu çeken atlar çiçeklerle süslenip üzerlerine kumaş atılmış. Bugün sadece daha kırsal yerleşim yerlerinde atlar kullanılır. Atlar da süslenir ve köyün etrafı davul zurna eşliğinde gezilir (Stvetova köyünde olduğu gibi).

Gelinin de arabaya alan "koçi halkı" erkeğin evine doğru yol alır. "koçi halkı" arasından bir araba erkeğin evine daha çabuk varır ye diğer arabaların yola çıktığını haber verir. Bu haberi getirene "müjdecı" denir. Müjdecıye gelinin çeyizinden bir takım dantel hediye edilir.

"Koçi halkı" güvey tarafından kapıda beklenir. Gelin arabası evin önüne varınca, güvey arabanın üzerine tabakla çerez atar ve tabağı elinden fırlatır. Bu tabağı yakalayan, kaynanadan para almadan geri vermez.

Güvey, arabaya binip gelinin yanına oturur. Gelinin koltuk altında Kur'an vardır. Gelin arabadan indirilirken arabanın kapısı önünde bakır bir tepsinin içine su dökülür ve bu

tepsi içine gelin basar. Bunun anlamı, evliliğin su gibi tertemiz, doğrusu sorunsuz geçmesidir. Arabadan inen gelin kapı eşiğini şerbete batıracağı parmaklarıyla üç defa dokunur. Bunun anlamı da hayatlarının tatlılık içinde geçmesidir. Gelin eve ilk adımını atarken sağ ayağıyla atmaya dikkat eder. Gelin ile güvey birkaç dakikalığına odalarına girerler. Kadınlar ise kapı önünde türkü söyleyip kapıyı yumruklarlar. Odadan çıktıklarında damat erkeklerin, gelin de kadınların arasına alınır ve eğlence devam eder.

Pazar akşamı yemek verilir. Bu yemeye hoca da davet edilir. Hocanın oturduğu sofraya damadın da oturması gerekir ve buna "hoca sofrası" denir. Ancak bu adet günümüzde herkes tarafından uygulanmamaktadır. Yemek yenildikten sonra güveyin gerdeğe girme sırası gelir. Güvey gerdeğe girdiği sırada arkasına yumruk yememek için halk arasından koşarak ayrılır.

Güvey odaya girince gelin odada tek başına bekler. Güvey odaya girdikten sonra birbirlerine, "hoş geldin" derler. Gelin damadın elini öper. Güvey gerdeğe girmeden önce gelinin duvağında namaz kılar. Bu namazla ilgili bilgiler düğünden önce aileleri tarafından çocuklarına verilir. Gerdek öncesi yatakta küçük bir erkek çocuğa takla attırılır ki çocukları tez ve erkek olsun.

Ertesi gün sabah erkenden kızlar türkü söyleyip def çalarlar, gelinin dışarı çıkmasını beklerler. Gelin odadan çıkınca kaynana odaya girip "nişan" ister. Bu nişan gelinin hakire olup olmadığını kanıtlar, Üsküp'teki Türk halkı için bu çok önemlidir. Fakat damat gelinin bakire

olmadığını önceden biliyorsa o zaman gelinin gönderilmesi söz konusu değildir. Kimi zaman da erkeğin gerdeğe girememesi olayı görülür ve gerdeğe girmesi ertesi akşama ya da ondan sonraki akşamlara ertelenir.

Gelin odadan çıkınca kadınlara ve kıllara başörtü ya da çorap dağıtılır. O sabah, gelinin annesine, kadınlardan biri tarafından "simit poğaçı" . . . (bazı yerlerde o gece kullanılan çarşaf) götürülür. Bu gelinin bakire olduğunu kanıtlar.

Kaynata ile kaynana ise geline o sabah altın "takı" takarlar (bilezik, yüzük, kolye, küpe vb.). İki gün sonra sah günü dernek denilen toplantı yapılır. O gün gelinin yakınları olan kadınlar gelir. Dernek'e gelenler içinde yeni gelin var ise o da gelinliğiyle, gelir. Gelinin annesi baklava getirir. Kadınları kapıda damat karşılar ve baklava getirenlere para verir. Damadın yakınlarının da katıldığı bu günde lokum, çay, pasta, boğaca, baklava, limonata ikram edilir. Gelinin annesi geline takı takar. Gelin herkesin elini öper.

Cuma günü yine erkek evine gelinin kız

arkadaşları gelir. Eğer kız kardeşi varsa kız kardeşi de takı takar.

Pazartesi günü ise gelinin yakınları toplanır, gelin de getirdiği bohçaları onlara dağıtır. Bohçaları dağıtırken önce kaynanaya, eltiye, görümceye ve sırasıyla diğerlerine verirken önce el öper, bohçayı ellerine verir ve yine el öper.

Pazar günü, damat kaynananın evine yemeğe davet edilir. Buna "kaynananın elinin öpülmesi" denir. Yemek yenildikten sonra çaylar içilir ve sohbet edilir.

Haftaya, pazar günü, gelinin babası damat evine bazı yakınlarıyla birlikte yemeğe davet edilir.

Düğün gününden üç hafta sonra gelini üç akşam annesi evine misafir eder. Buna "pırviçe" denir. Beş hafta geçince, gelin baba evine beş geceliğine misafir götürülür,

Üsküp ve çevresindeki bu evlenme adetlerini Türkiye'ye göç etmiş olanlarda görmek mümkün olmakla birlikte bazı adetlerin uygulanmadığı görülür.

Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iyeye Sicilinde Geçen Yer Adları (1621-1623)*

Necati ÇAYIRLI **

Makedonya'yı oluşturan havzalar arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan Pelagonia ovasının güneybatı sınırında kurulu olan Manastır, Yunanistan yarımadasını tabanından keserek Ege Denizi'ni Adriyatik'e bağlayan büyük doğu-batı yolunun tam ortasındadır¹

Rumca "Manastirion"², Sırpça Bitoliya (Bitoli)³, Makedonca "Bitola", Arumence (Vlahça) Toli-Manastır⁴ denilen şehrin güneyinde Florina doğusunda Pirlepe, kuzeyinde Kırcova ve Ohri, batı ve güney batısında Görice vardır⁵.

Prelistër dağı eteğinde, Karasu'ya dökülen Drahor çayı kenarında kurulmuş olan Manastırın kurucusu olarak, Makedonya kralı Perdikkas I. gösterilir (M.Ö.725)⁶. Ptolemeos'un Makedonya'nın Miktonyo bölgesinde gösterdiği bu şehrin eski adı Derpilos idi⁷.

Bugünkü kentin güneyinde Heraklea Lyncestis adlı antik kentin yakınında bulunan Manastır yeni yerleşim yerinin merkezi oldu. Slavca Obitelj (Manastır binası) sözcüğü zamanla değişerek Bitola olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır⁸. Evliya Çelebi şehrin ismini bu mabetten aldığını yazmaktadır⁹.

* Yazı Makedonya Ulusal Tarih Enstitüsünde çıkan Glasnik'te (S. 175) 2000'de (Makedonca) yayınlandı. Bu çalışma, "Manastır'ın 2 Numaralı Şer'iyeye Sicili (1621-1623)" adlı Yüksek Lisans tezimizin bir bölümünün yeniden düzenlenmiş şeklidir. Sicil, "Fondovite Na Turskite Sudski Organi 1015-1328 (1607-1912); Bitolski Kadlak-Bitola, Sicil broj. 2, Gradični dati (1621-1623)" Makedonya Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır.

** Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bornova İzmir-TÜRKİYE Eylül 2013 tarihi itibarı ile Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nda görevlidir. (e-mail: necaticayirli@gmail.com)

Bernard Lory-Alexandre Popovici, "Balkanlar'ın kavşağındaki Manastır 1816-1918", Modernleşme sürecinde Osmanlı Kentleri, İstanbul 1999-s. 61.

Şemseddin Sami ise eserinde Manastır'ın, Bitola yakınında bulunan Manastır harabelerinin yanında Osmanlılar tarafından inşa edildiğini yazar¹⁰.

Askeri ve ticari açıdan önem arz eden Manastır H. 784/M.1382 yılında Timurtaş tarafından fethedilmiştir¹¹. Ancak Oruç Bey¹² ve Aşıkpaşaoğlu¹³ Manastır'ın H. 787/M. 1385 yılında fethedildiğini yazmaktadır. Haraca bağlanan Manastır kısa bir süre için elden çıktıysa da 1385 yılında tekrar zapt edildi. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti Balkan savaşlarına (1912/1913) kadar devam etti.

Balkan Savaşı'nda Sırp idaresine geçen Manastır, 1915'te bir süre Bulgarların eline geçtiyse de 1916'da Fransız ve İngiliz kuvvetlerince geri alındı. I. Dünya Savaşı sonunda, Yugoslav Krallığına terk edildi ve Vardar eyaletine bağlı bir şehir oldu. II. Dünya Savaşı'nda Alman işgaline uğrayan Manastır, Bulgaristan'a bırakıldıysa da, Almanların yenilgiye uğraması üzerine, bu defa Makedonya Federal Cumhuriyeti'ne bağlı olarak, Yugoslavya Cumhuriyeti'ne katılmıştır¹⁴.

Türk idaresinden çıktıktan sonraki gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen Manastır, bugün Makedonya'yı oluşturan şehirlerden biri olarak daha sakin bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

1385 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa cihetinde ilk büyük idari ve siyasi bir ünitesi olarak, Rumeli beylerbeyliği veya eyaleti (daha sonraları vilayeti) kurulmuştu. Bütün Makedonya bu eyalete bağlanmıştı Rumeli'deki idari taksimata göre Manastır Paşa sancağına bağlı bir şehir olarak durumunu XIX. yüzyıla

kadar korumuştur.

İdari ve mülki taksimata muvazi olarak bütün bölgeler, kadınlara bölünmüştü. Kadınlıklar Müslümanların ikamet ettikleri bütün bölgelerde normal birer idari ünite olarak kurulmuştu. Makedonya'da kurulan kadınlıkların önemi zaman içinde artmıştır. Başlangıçta birden fazla nahiyeden sorumlu olan kadılar sonraları sadece bir nahiyeden sorumlu olmuşlardır. Manastır Kadılığı, aynı adı taşıyan nahiyeden başka Karasu civarındaki Demir Hisar nahiyesiyle Morihova nahiyesinin bir kısmından müteşekkildi¹⁵.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında vilayet olan Manastır'a; Kırçova, İlbasan, Görice, Debre, Resne, Florina, Pirlepe, Ohri sancakları bağlanmıştır¹⁶. Böylelikle Manastır kadılığı kendine bağlı olan sancakların bir üst makamı durumuna gelmiştir. Kanuni dönemine ait bir kayıta, 1526-28 tarihlerinde¹⁷ Manastır'ın hassa-ı hümayun olduğu ve hâsıl'ın 106.226 akça olduğu kaydedilmektedir. 370 nolu Tahrir defteri bu hasılları 121.276 akça olmak üzere ceman 261.325 akça kaydetmektedir¹⁸.

Rumeli kadı askerliğine bağlı kadınlıklarda, tarih boyunca birkaç defa "derece düzenlemesi" yapılmıştır. Risalesini 1631 tarihinde kaleme alan Görice'li Koçi Mustafa Bey Rumeli'deki kadınlıkların sayısını 450 olarak yazmaktadır. 1660 tarihli bir Ruzname'de ise 477 yazılmıştır¹⁹.

1078 (1667/68) tarihinde yapılan düzenlemeyle Rumeli kadınlıkları yukarıdan aşağıya on iki dereceye ayrılmış ve her derecede bulunan kadınlıklar belirtilmiştir. Günümüze ulaşan bir deftere göre Rumeli'deki kadınlıkların

sayısı 361'dir. Defterde Manastır için "Paşa sancağınadır. On beş konak dur. Cevanibi Florina ve Pirlepe ve Pirespe'dür" şeklinde yazmaktadır. Yine bu deftere göre Manastır kadılığı ikinci derece bir kadılıktır²⁰.

İslâm hukuk tarihinde yargı görevini der uhde eden iki kadı bizzat Hz. Peygamber idi. Daha sonra Râşid Halifeler bu görevi üstlendiler. Zira yargı görevi (kaza) hilâfete dâhil vazifeler arasında yer almaktaydı. Yani yargılama görevi kamu adına halifenin veya yetkili kıldığı kadının görevidir. Bu sebeple, İslâm'ın ilk dönemlerinde halifeler, bizzat kaza vazifesini de icra ederler ve başkasına havale etmezlerdi. Daha sonra İslâm Devleti genişleyip yargıya dair işler çoğalınca, halifeler, gerek hilâfet merkezinde ve gerek vilayetlerde, kendilerine vekâleten davaları yürütmek için hususi memurlar yani kadılar tayin etmeye mecbur oldular²¹.

Osmanlı Devleti de bir İslam devleti olduğundan aynı usulü benimsemiştir. Kuruluşundan itibaren kadılık müessesesini kullanmıştır. Devletin kurucusu Osman Bey'in kadı tayin ettiği Osmanlı kronikleri yazmaktadır. İlk kadı olarak Şeyh Edebalı'nın damadı ve talebesi Dursun Fakih zikredilir²².

Kanunnamelerle rütbe ve dereceleri belirlenen kadılar, yargı işlerini cami, mescit, medrese veya evlerinin bir köşesinde yürütürlerdi. II. Mahmut, şer'îye mahkemesi ve kadılar konusunda değişiklikler yaparak ilk defa İstanbul Kadısına resmi Mahkeme binası tesis etmiştir²³.

İnsanlarla ilgili bütün hukuki olayları, Kadıların verdikleri yarar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları

ihtiva eden defterlere şer'îye sicilleri (Sicillat-ı Şer'îye), kadı defterleri, mahkeme defterleri, zabtı-ı vekayi sicilleri veya sicillat defteri denmektedir. Şer'î mahkemeler tarafından verilen her çeşit i'lam, hüccet ve şer'î evrak istisnasız asıllarına uygun olarak bu defterlere kaydedilmektedir²⁴.

Bir hayli geniş verileriyle, siciller Osmanlı İmparatorluğunun, dolayısıyla Manastır vilayetinde yaşayanların tarihinin incelenmesi açısından oldukça değerli bir kaynaktır. Siciller bu topraklardaki sosyal, ekonomik, kültürel tarihin araştırılması için başvurulması gereken önemli kaynaklardır.

Şer'îye sicilleri, Sosyal ve İktisadi tarihin önemli kaynaklarındandır. Taşra teşkilatının işleyişi, taşrada meydana gelen veya gelişen olayları, toplumsal yapı, devlet-halk ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgileri şer'îye sicillerinden bulmak mümkündür. Ayrıca bölgenin demografik yapısı hakkında da bilgi edinmek mümkündür.

Türkiye ve Yurtdışında dağınık olarak bulunan siciller üzerine yapılan çalışmalarda ağırlık bugün yaşadığımız coğrafyaya yöneliktir. Balkanlarla ilgili çalışmalar daha azdır. Halil İncalcık'ın "Saraybosna şer'îye sicillerine göre Viyana Bozgunu'ndan sonraki Harp yıllarında Bosna"²⁵, Vehbi Günay'ın H.1159 tarihli Karaferye Kazası Şer'îye Sicili²⁶ başlıklı çalışması Balkanlarla ilgili yapılan nadir çalışmalardandır.

Manastır Şer'îye Sicilleriyle ilgili çalışmalarda yok denecek kadar azdır. Makedonya Ulusal Tarih Enstitüsü tarafından 1951-53-55-57 ve 58'de olmak üzere 1800-1839

yıllarını kapsayan dokümanların bulunduğu “Makedonya Tarihi İçin Türkçe Dokümanlar” isminde beş kitap yayınlanmıştır²⁷.

Aleksandar Matkovski'nin “Makedonya'daki Haydutluk ve Haramilikle İlgili Türk Kaynakları” adıyla 1961'de yayınlanan çalışmada Manastır Şeciye Sicillerindeki konuyla ilgili hükümlerden yararlanılmıştır.

1951 yılında kurulmuş olan Makedonya Devlet Arşivinde pek çok belge korunabilmiştir²⁸. Bunların arasında kapsamı ve içeriği bakımından, Manastır Şer'ie Sicilleri önemli yere sahiptir. 1607-1912 yılları arasında içeren sicillerin sayısı 185'tir. Bunun yanı sıra Debre, Ohri, Pirlepe, Kalkandelen ve İştîp'e ait birkaç kadî sicili de bulunmaktadır²⁹.

II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet devirlerinde Manastır ve çevresi, geniş bir iskân hareketine sahne oldu. Kınalı, Mescidli, İligler, Budaklar, Kanatlar, Şerifeler, Hasanobalar, Musaobalar köyleri Anadolu'dan getirilen Türkmen aşiretleri ile iskân edildi. Fatih'in Karaman seferinden sonra ise Ustres, Delukoğan, Kişova, Borodin, Dihova, Cincibol, Kazani, Dolniçe, Lera, Ramna, Esmekova,

İvmirova, Dervenik, Obednik, Suhudil, Orhova, Pirpice, Makova köyleri Toroslardan sürülen Türkmen Oymaklarına yurt olmuştur³⁰.

Sicilde çeşitli vesilelerle birçok yer ismi geçmektedir. Bu isimleri Manastır'a bağlı köyler, mahalleler ve diğer kazalara bağlı olan yerler şeklinde belirterek sicilin tutulduğu dönemdeki iskân yerlerini bir araya toparlamaya ve bölgenin demografik yapısını ortaya çıkarmaya çalıştım.

Kayıtlarda adı geçen Kınalı, Mescitli, Kanatlar, Çayırılı, Aşağı Bekri, Budak gibi yer isimleri bölgede yaşayan Türk /Müslüman nüfusun varlığının ve Türk idaresine girmiş olan bölgedeki iskân faaliyetlerinin önemli birer göstergesidir. Ayrıca sicilde adı geçen Brançe, Kleştina, Dragor, Dolga gibi yer isimleri de bölgedeki Gayrimüslim nüfusun varlığına işaret etmektedir. Bu verilerden her iki unsurdan uzun bir dönem aynı coğrafyada varlıklarını sürdürebildiklerini söylemek mümkündür.

Sicilde çeşitli vesilelerle isimleri geçen Manastır'a bağlı köyler, mahalleler ve diğer kazalara bağlı olan yerleri aşağıda belirtmek Toponomi çalışmaları açısından da faydalı olacaktır³¹.

Manastır Kazası'na Tabi Olan Köyler

Akça	Çarlu	Esengova (Esenguva)
Akkeçili	Çayırılı	Esmilü (Esmelü)
Armenhor	Çekülü	Esnikova
Asmalık	Çeltikçi	Esoviye
Aşağı Bekri	Çer	Evirnik
Aşağı Cihetli	Çıkırıçtı	Evrimek (Evrimik)
Avralık	Çırnabor	Garomar

Aşağı Divnak	Çırnabuka	Gıradısne
Aşağı Hançerli	Dakova	Gıradışne
Aşağı Yogurdlu	Dalbey	Givan
Ayvalıkça	Daminah	Gölence
Bari şan (Bareşani)	Demirhisar	Gornabekri
Bekri	Demiristan	Gradeşniça
Bela Çırkva	Dihlova (Dihova)	Gradice
Beresil (Presil)	Dirinar	Hagor
Besni	Dirokos	Hanali
Betaska	Dob'a (Dobga)	Hanya
Bırasıldol	Dobramir	Harasova
Birinci	Dobrasil	Karıkça
Bobniranı	Dobrinol	Harman
Bodimol	Dobruşovo	Hasanobası
Bogospali	Dolga	Holedoni
Bolosniça	Dolica-i Temürhisar	Holomi
Brusnik	Dragana	Hraştani
Bostan	Dragarina	İçviran
Bovlan	Dragora	İline
Brançe	Dragoş (Dragos)	İnsulağı
Bratindol	Ebâbekri	İrina
Budak	Ednakofça	İskocovir
Buf	Eflahçe	İsmilova
Bukova	Eflahçe-i Büzürk	İştibçe
Büyük Demirhisar	Eflahçe-i Küçük	Joyga
Covak	Eğri (Eski Davud Paşa)	Kaddurumca
Çagor	Eline	Kaloş
Çakan	Emir Hüseyne	Kanatlar
Çapari	Erekler	Karaman

Karkarina	Kastohor	Katani
Kayalı	Orta Bekirli	Tarşulca
Kaymakçalan (Tepesi)	Ortakofça	Tırnofça
Kınalı	Osrine	Tırnova
Kleştina	Osterec	Topalçani
Kleştina-i bâlâ	Ostrilice	Tophane
Kocaman	Oşimar	Trpn (Trnp)
Kohişte	Oyrisan	Vakf-ı Bekirli
Kokraman	Ömerli	Varınca
Kolobocişte	Parsan	Vilamir
Kolobohsına	Persel	Viran-ı Ekşî Su
Kornobil	Postal	Viranofça
Kostenovo	Pralova	Vloşna
Kostbal	Praslavin	Vudinani (Vodnani)
Koztil	Prasva	Yapınca
Krastahor	Predoli	Yaşıllica
Kraveldi	Radna	Yayla
Lagar	Radobor	Yedinci
Leskofça	Radof	Yogurdcu
Leşrani	Radoslav	Yurdum
Lizçe	Ragoziç	Zabîrdan
Lobatniça	Rahova	Zagradvor
Lorbalı	Rahsam-ı Küçük	Zoşice
Lorka	Rahukna	
Losince	Rakitniça	
Magarevo	Rakova	
Manastırca	Rakunga	
Maraş	Rasık	
Mercii	Rasli	

Mescidli	Rasohtine
Mesihor	Ribarca
Mesir	Rostine
Mesliç	Rumlehan
Mîravari	Ruzice
Mirosran	Sabari
Mogila (Mogla)	Sagari
Nijepoli (Nijeboli)	Saklu
Ninosa	Sarı
Noçan	Sarıca
Nogorlu	Serbanovo
Nogoyin	Serik
Novisek	Sırpçe
Obdinak	Sırpçe-i Küçük
Odun	Soğanca
Ohtina	Sucular
Optiçar	Suhogırla
Oracık	Suhodol
Oranofça	Suşıça
Orbah	Sututan
	Sveti Dodor
	Sveti Petka

Diğer Kazalara Bağlı Olan Köyler

Bolotça (tabî-i Kırçova)

Çakan (tâbi-i Florina)

Doğancı Budak(tâbi-i Edirne)

Ekadiler (tabi-i Dilhî)

Evces (tabi-i Sarıca)

Evrâlin (tabi-i Görice)

Framoz (tabi-i Karaferye)

Goranca (tâbi-i Kesriye)

Harasliç (tâbi-i Florina)

İliva (tâbi-i Pirlepe)

İslahiye (tabi-i Eğri Bucak)

Katolyanı(tâbi-i Çatroz)

Kostenova (tâbi-i Pirlepe)

Lolo (tâbi-i Kırçova)

Miraliler (tâbi-i Florina)

Osloh (tâbi-i Ostrovo)

Rakincene (tâbi-i Görice)

Regale (tâbi-i Görice)

Seline (tâbi-i Görice)

Sveti Yovan (tâbi-i Pirlepe)

Tırhala-yı küçük (tabi-i Kırçova)

Velçeşte (tâbi-i Yenice-i Vardar)

Burca (tâbi-i Ohri)

Çeresna (tâbi-i Florina)

Derbend (tabi-i Kalkandelen)

Esnice (tabi-i Florina)

Evlad Lofça (tâbi-i Köprülü)

Evtan (tabi-i Görice)

Garda (tâbi-i Yenice Karasu)

Göre Garaşniç (tâbi-i Pirlepe)

Harasnice (tâbi-i Florina)

İnova Derbend (tâbi-i Ohri)

İspance(tâbi-i Florina)

Kirmanlı (tâbi-i Filorina)

Manastırca (tâbi-i Kırçova)

Mîraliler (tâbi-i Filibe)

Nice (tabi-i Florina)

Pernek (tâbi-i Görice)

Ralorasiç (tâbi-i Kırçova)

Savaran (tâbi-i Görice)

Sereshane (tabi-i Görice)

Tersice (tâbi-i Florina)

Tordovişte (tâbi-i Kesriye)

Manastır'ın Şehrinin Mahalleleri:

Rumeli'ye ait 1530 tarihli icmal tahrir defterine göre Manastır'da 21'i Müslüman 10'u Gayrimüslim olmak üzere toplam 31 mahallenin bulunduğu anlaşılmaktadır³³ (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri-370, 1530, s.155-156). Gayrimüslimlerin meskûn olduğu mahalleler hariç, şehrin büyük bir kısmını teşkil eden 21 mahallenin isimleri, 1380'lerde fethedilmiş olan Manastır'ın tam anlamıyla bir Müslüman-Türk şehri hüviyetini haiz olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Keza, 1621-1623 tarihli sicil kayıtlarında tesbit edilebilen mahalle isimleri de bunu teyit etmektedir.

Sicilde tespit edebildiğim mahalle isimleri şunlardır;

Ahmed Efendi	Abdullah Bey	Azab Bey	Cedid Bey
Kaili	Kara Debbağ	Emir Bey	Eser
Firuz Bey	Gök Bey	Hacı Beyli	Hamza Bey
Karaoğlan	Kasım Çelebi	Kurd Bey	Necip Bey
Oğul Paşa	Sinan Bey	Yakup Bey	

Sonuç olarak; iktisadi, sosyal, siyasi ve yerel tarihin incelenmesinde önemli bir kaynak olan sicillerin demografik durumun incelenmesi için de kullanılabileceğini söyleyebiliriz. Böylelikle XVII. Yüzyılın başlarında Manastır'daki yer adlarının tespit edilmesiyle bölgedeki nüfuz ve iskân faaliyetlerini de kısmen tesbit edebilmekteyiz. Aynı şekilde sicilde tespit edip yukarıda belirttiğimiz yer isimlerinin yaklaşık % 70'inin yabancı kökenli (Sırpça, Bulgarca, Makedonca vd.), %30'unun Türkçe kökenli olması Osmanlı hâkimiyetine rağmen yerel unsurların varlığını devam ettirdiğinin en somut göstergesidir. Bu veriler ışığında her iki unsurun da uzun bir dönem aynı coğrafyada varlıklarını sürdürebildikleri belirtilebilir.

DİPNOTLAR

¹ Bernard Lory-Alexandre Popoviç, "Balkanlar'ın kavşağındaki Manastır 1816-1918", **Modernleşme Süresinde Osmanlı Kentleri**, İstanbul 1999-s. 61.

² P.L. İnciciyan-H. D. Andreasyan; "Osmanlı Rumeli'si Tarih ve Coğrafyası", **Güney Doğu Avrupa Araştırmaları**, Sayı: 2-3, İstanbul 1973-74, s. 24.

³ Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul 1985, s. 372.

⁴ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 60.

⁵ Şemseddin Sami, **Kamusu'l-A'lam**, C. 6, İstanbul 11314 s. 4437.

⁶ İsmet Parmaksızoğlu, "Manastır", **Türk Ansiklopedisi**, C. 23, Ankara 1976, s. 250.

⁷ P. L. İnciciyan-H. D. Andreasyan; **a. g. m.**, s. 24.

⁸ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 61.

⁹ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, C. 5-6, (Üçdal Neşriyat) İstanbul 1986, s. 394.

¹⁰ Ş. Sami, **a. g. e.**, C. 6, 4437.

¹¹ Hoca Saadettin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), C. 1, Ankara 1992, s. 154.

¹² Oruç Bey (Edirneli), **Oruç Bey Tarihi**, (Haz. N. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser serisi, Basım yeri, Yılı yok, s. 46.

¹³ Aşıkpaşaoğlu, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, (Haz. Nihal Atsız), İstanbul 1970, s. 67.

¹⁴ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.** s. 251.

¹⁵ Aleksander Stoyonovski; "XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Makedonya'nın Osmanlı Hakimiyeti Devrinde Taksimatı", **İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi**, Sayı: 4-5, İstanbul 1974, s. 215, 218.

¹⁶ Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniye'nin Tarihi ve Coğrafya Lugatı**, İstanbul 1313, s. 780.

¹⁷ B. Lory-A. Popoviç, **a. g. m.**, s. 62.

¹⁸ M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livalar, Şehir ve Kasabalar", **Belleten**, C. 20, Ankara 1956, s. 254, 262-263 (37.nolu dipnot).

¹⁹ M. Kemal Özerin, "Rumeli Kadıliklarında 1078 (1667-68) Düzenlenmesi", **İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara 1976, s. 253.

²⁰ M. Kemal Özerin, **a. g. m.**, s. 303.

²¹ Osman Nuri, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, C. 1, İstanbul 1927, s. 258.

²² Osman Nuri, **a. g. e.** s. 265.

²³ Aşıkpaşaoğlu, **a. g. e.** s. 28.

²⁴ Ahmet Akgündüz, **Şer'iye Sicilleri**, İstanbul 1988, s. 76.

²⁵ Ahmet Akgündüz, **a. g. e.** s. 17.

²⁶ Vehbi Günay; **H. 1159 (m. 1746) Tarihi Karaferye Kazası Şer'iye Sicili**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1993.

²⁷ Alexandar Matkovski, **Turski Izvori Za Aydustvo, Aramistvo Vo Makedonya**, Skopje 1961, s. 11.

²⁸ Violeta Gerasimovo, **Arşiv Na Makedonya**, Skopje 1985, s. 10.

²⁹ **Türkçe Arşiv Dizi ve Koleksiyonlar Kılavuzu**, Makedonya Arşivi, Üsküp 1991, s. 4.

³⁰ İ. Parmaksızoğlu, **a. g. m.** s. 250.

³¹ Yer isimleriyle ilgili olarak baş vurabileceğim eserlerin azlığı ve belgelerdeki yazım şekinden dolayı yanlışlıklar olabilir. Bu nedenle yanlış olabileceğini zannettiğiniz yer isimlerinin doğrusunu tarafıma bildiriniz. e-posta: necaticayirli@gmail.com.

Makedonya Türklüğü Bağlamında Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu (Gostivar - Makedonya)

*Necati ÇAYIRLI **

Giriş

Türk Tarihinin ayrılmaz bir parçası, Etnik yapısı ve coğrafi hudutları tartışma konusu olan Makedonya; Balkanların etnik, dinsel, kültürel ve linguistik açıdan en karışık bölgelerindendir.

Balkanların dolayısıyla Makedonya'nın Türklerle tanışması IV. Yüzyılda Hun Türklerinin buralara gelişlerine dayanır.¹ Hun Türklerin Avar, Bulgar, Kıpçak ve Peçenekler takip ettiler.² Bölgedeki etkinliklerinin sona ermesinden bir süre sonra XIV. Yüzyılın ikinci yarısında ise Osmanlı hakimiyeti ile beş yüz yılı aşacak olan dönem başlar.

Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesiyle çeşitli

vesilelerle göç etmek durumunda kalan Türkler azınlık konumuna düştüler. Gerek krallık Yugoslavya'sında gerekse Tito'nun başta olduğu dönemde mağdur durumda olan Türkler, din, dil, eğitim, sosyal ve siyasal örgütlenme gibi hususlarda pek varlık gösteremediler.

Tito'nun ölümüyle (1980) genel anlamda yapıcı ve barışçıl konumunu kaybetmeye başlayan Yugoslavya'nın 1990'ların başında parçalanması ve Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi (1991) ile diğer milletler gibi Türkler açısından da yeni bir dönem başlamış oldu.³

Makedonya Türkleri ve Türkçe Eğitimin Gelişimi

2006 Sayımlarına Göre 2.054.000 nüfusa sahip olan Makedonya'da resmi rakamlara göre

, Öğretim Elemanı, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bornova İzmir/TÜRKİYE.
(e-mail: necaticayirli@gmail.com).

80.000, resmi olmayan beyanatlara göre ise 150.000 Türk yaşamaktadır.⁴ Resmi verilere göre, geçmişte %15 civarında olan Türk nüfusu bugün %4 civarındadır. Bu arada Makedonya Türk Sivil Teşkilatları Birliği (MATÜSİTEB), yapılan sayımların gerçekçi olmadığına dair beyanatu dikkate değerdir. Açıklamada ayrıca Türklerin demoralize olmasının ve tekrar göç etmelerinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilir.⁵

Bugün Türkler; Batı Makedonya'nın Gostivar, Kalkandelen (Tetovo), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinden başka, başkent Üsküp (Skopje) ile Doğu Makedonya'nın Köprülü (Veles), Valandova, Ustrumca, Radoviş, İştıp bölgelerinde yaşarlar.⁶ Makedonya Türkleri, her türlü olumsuzluğa rağmen, benliklerini ve kültürel değerlerini korumaya, milli-manevi unsurlara bağlı kalmaya devam etmektedirler.⁷

Tarihi süreç içerisinde Türklerin eğitim ve bilime ne kadar önem verdikleri bilinmektedir. Dil ve Tarih alanında çalışmaları olan, Üsküp Pedagoji Fakültesi öğretim üyesi Yusuf Hamzaoglu; *'Makedonya'daki Türkçe eğitimin MS. 378'den beri var olduğunu'* söyler.⁸ Ancak 500 kusur yıl devam eden Osmanlı Dönemi dışında, her yönden asimile edilmeye çalışılan yada göçe zorlanan Balkan/ Makedonya Türklerinin Türkçe eğitim görmesinin zorlaştırıldığını unutmamak gerekir.

Türk hâkimiyeti sonrasında, 1919'da Türkçe eğitime izin verilebileceğine dair kararın alınması, 1924'te Kratovada bir okulun açılması, 1924-25'te 'Aleksandır Medresesi' (Medrese Kral Aleksandır Veliki) adıyla ilahiyat karışımı bir okulun açılması, gibi gelişmeler yaşandı.⁹ Fakat bunların kısıtlayıcı hükümler içerdiğini veya kısa süreli olduğunu belirtmek gerekir. Daha ziyade din derslerinin Türkçe okutulmasına izin verildiği dönemde hala Osmanlı'da kullanılan alfabenin

geçerli olduğunu da belirtmek gerekir. Zira yönetim, Türkiye'deki inkılapların neticesinde kabul edilmiş olan Latin harfli alfabenin kullanımına izin vermiyordu.¹⁰

II. Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde (1939-44) Türklerin bir araya gelemedikleri, gazete çıkaramadıkları, okullara alınmadıkları ve hatta milli kimliklerinin bile tanınmadığı görülür.¹¹ Ancak yaşanan olumsuzluklara rağmen (savaşın sonlarına doğru) 'Tefeyyüz' ve 'Vuk Karaciç' isimdeki okulların yeniden ve 19. Yüzyıl sonlarında yapılmış olan 'İptidai İrfan Okulu'na ait binada 'Mehmet Sokoloviç' isminde bir oku faaliyete geçer.¹²

Bu arada II. Dünya Savaşı'nın belirsizliğinin yaşandığı dönemde ve sonrasında Türklerin milli varlıklarını, manevi değerlerini örf adet ve geleneklerini korumak ve yaşatmak adına kurdukları Yücel Teşkilatının ve diğer Türk Aydınlarının da gayretleri ile 1944-45 eğitim-öğretim yılında Türkçe okulların açıldığı görülür. 1947 de Üsküp'te öğretmen okulunun açılması, 1947 yılında Fetah Süleyman Pasiç ve Ferid Bayram tarafından ilk alfabe kitabını yayınlanması gibi gelişmeler yaşandı.¹³

Ancak 1940'lı yıllarda Komünizmin etkin olduğu dönemde, Arnavutluğun kendi topraklarına katılacağı ümidine kapılan Yugoslav yönetimi, Arnavut ırkçılığının artmasına ve dolayısıyla da Türkçe eğitim-öğretimin sekteye uğramasına neden oldu. Eğitime olumsuz yönde etki eden bir diğer gelişme de 1950'lerde yaşanan göçlerdir.

1944'ten beri 'Vuk Karaciç' Okulunun binasında Türkçe eğitime başlayan Tefeyyüz, 1963'te kendi binasında varlığını sürdürmeye devam etti. Eğitimde dikkati çeken bir diğer gelişme; 1963-64 öğretim yılında Üsküp Pedagoji Akademisi'nde, 1976-77 öğretim yılında Üsküp

Filoloji Fakültesi'nde Türk Dili Edebiyatı Bölümlerinin açılmasıdır.¹⁴

1945'ten 1949/50 öğretim yılına kadar Makedonya'da Türkçe İlkokul Eğitiminde (8 yıllık) görülen okul, öğrenci ve öğretmen sayısı artış görülürken, 1951'den itibaren aniden düşüş görülmektedir. Buna etki eden en önemli gelişme 1950'lerde Türkiye'ye yönelik yaşanan göçlerdir. Aynı kaynaklarda 1960 sonrasında ise pek azalma olmadığı görülür. Ancak bu durum; nüfusun az olması, imkânların kısıtlanması ve yaşanan siyasi gelişmelerle bağlantılı duruşanlıktır.¹⁵

Makedonya Cumhuriyeti anayasasına (madde 44.) göre; Makedonya vatandaşlarının ana dilleriyle ilköğrenim (lise öğrenimi dâhil) görme hakları vardır. Anayasa ile teminat altına alınmış olmasına rağmen, Türklerin anadille eğitim hakkına bütün Makedonya'da ulaşmış oldukları söylenemez. Doğu Makedonya'da Jupa, Koliçani, Debre köylerinde Türkçe eğitimde yaşanan sorunlar bunun en somut örnekleridir.¹⁶

1990'lı yıllara gelindiğinde Türkçe eğitim-öğretimin verilmesi yönünde bazı olumsuz gelişmelerin devam ettiği görülür. Radoviş, Debre (Jupa), Kırçova'da Türkçe öğretim veren okulların kapatılması gibi gelişmeler yaşandı. 1993'te Makedon Yönetimi halkın (Torbeşlerin)¹⁷ Türk olmadıklarını gerçekçe göstererek Türkçe eğitime izin vermedi. Bunun üzerine Aileler cylem yaptılar.

1995-96 öğretim yılında Makedonya'da, 543 okulun 226 sınıfında 255 eğitimcinin olduğu ve 5260 Türk öğrencinin Türkçe eğitim alabilme imkânına sahip olduğu görülür. Başkent Üsküp, Gostivar, Kalkandelen, Ohri, Resne, Struga şehirleriyle birlikte Vrapçište ve Kocacık köylerinde 1'den 8'e kadar okullar vardır.¹⁸

Örneğin 2001-2002 öğretim yılında Üsküp'teki ilkokullarda 1550 öğrenci Türkçe öğretim görmekteydi.¹⁹

Ağustos 2000'de TDP Ohrid Şube Başkanının Doğu Makedonya'daki Türk öğrencilerine yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler vesilesiyle görüştüğüm öğretmenler; eğitimde özellikle öğretmen ve kitap sorununun yaşandığını, mevcut yönetimin özellikle birtakım bahanelerle eğitimle ilgili sorunları halletmediklerini söylediler. Ayrıca ekonomik nedenlerden dolayı da çocukların başka bir şehre gönderilemediğini belirttiler.

Temmuz 2004'te Gostivar'ta görüştüğüm Eğitim Danışmanı - Eğitimi Bedri Nuredin ise; Türkçe eğitim konusunda öğretmen ve kitap ihtiyacının olduğunu, ancak bunların yanı sıra çağdaş eğitim projelerinin hayata geçirilmesi esnasında ilköğretim ve liselerde okutulması-yararlanılması gereken kitapların hazır olmasının da eğitimi olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmektedir.

Ancak Türkçe Öğretimin 1'den 4'e kadar olduğu Doğu Makedonya'da eğitim sorunlarının daha fazla olduğunu belirtmek gerekir. Bu yörenin 78 yerleşim yerinde yaşayan Türk öğrenciler, 5'ten 8'e kadar Makedonca okumak zorunda kalıyorlar.²⁰

İstatistik Kurumunun verilerine göre; Makedonya'daki ilköğretim düzeyinde eğitim gören 10.120 Türk öğrenciden ancak 6220'si Türkçe eğitim alabilmektedir. Devletin okul ve sınıf açmaması, siyasi gelişmeler, ailelerin (bilinçli yada bilinçsiz) çocuklarını Arnavutça veya Makedonca eğitim veren okullara göndermesi gibi nedenler sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır.²¹

Anayasa gereği Türkçe eğitim vermesi gereken Lise düzeyinde veya meslek okulları/sınıfları düzeyindeki sayı da yetersizdir. Bununla birlikte geçtiğimiz yıllarda Üsküp ve Gostivar'da iki Türkçe sınıf ile Kalkandelen'de bir mesleki tıp lisesi, Gostivar'da elektro teknik okulunun faaliyete geçtiğini belirtmeliyiz.²²

2001 yılında TDP ve bazı sivil toplum temsilcileri; Ohrid'de Türk lisesi, Üsküp'te Sağlık ve iktisat lisesi açılması, eğitim, öğretmen sorunlarının halledilmesi yönünde girişimlerde bulundular.²³ Bu girişimin ardından Struga ve Radoviş'te Türkçe lise sınıfların açıldığı görülür. Ayrıca 2004'te Üsküp'te Stefan Dimov Lisesine bağlı Türkçe İktisat sınıfı açıldı.

2004-05 öğretim yılında Türkçe eğitim veren İlköğretim okullarından 600 kadar öğrenci mezun oldu.²⁴ Mezun olanların bir kısmı başka şehirlerdeki Türkçe eğitim veren okullara gitmeyi tercih ediyorlar. Pirlepe'ye bağlı Kanatlar'daki öğrencilerin Üsküp, Gostivar ve Kalkandelen'e gitmeleri gibi.²⁵ Ancak okul yetersizliği nedeniyle bunların bir kısmı Arnavutça veya Makedonca eğitim veren okullara gitmek zorunda kaldılar. Böylelikle Türkler iki dilde eğitim yapmak zorunda kalarak, hem Arnavutça hem de Makedonca eğitim alıyorlar.²⁶ Bu durumda uzun vadede Türklerin asimilasyon olabilmeleri mümkündür.

Makedonya Eğitim ve Bilim Bakanlığının aldığı kararla 2006-07 öğretim yılında 500 Türk devlet liselerinde eğitim görebilecek. Toplam öğrenci sayısının 30.000 olduğu gerçeğine bakılırsa Türkler için ayrılan oranın düşük olduğu görülür.²⁷

Bu arada 2006'da Gostivar Belediyesi, belediye sınırları içerisindeki okulların isimlerinin

değiştirilmesi yönünde bir karar aldı. Bu bağlamda Türklerin yoğun olarak eğitim gördüğü "Petre Yovanovski" Merkez İlkokulu'nun adının değiştirilmesi gündeme geldi.²⁸

Böylece; insan sevgisi, dünya insanlığını bir bütün olarak görmesi, barışçıl ve birleştirici olması gibi özellikleri yalnız Türk milleti için değil, bütün milletler için önem arz eden Atatürk'ün, diğer halklar ve devletler tarafından da benimsenen bir lider olduğunun göstergesi olarak Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu açıldı.

Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu

Osmanlı hâkimiyeti sonrasında (1918–1951) uzunca bir süre Türkçe eğitim-öğretimin sağlıklı bir şekilde devam ettiğini söylemek zordur. 1951 yılında Türkçe sınıfların açılmasına izin verilmesiyle yeni bir süreç başlamış oldu. Bu bağlamda 1957’de Gostivar’daki söz konusu okul açıldı. Okula; Halk Kurtuluş (II. Dünya) Savaşı esnasında Debre’nin kurtarılması için verilen mücadelede hayatını kaybeden Gostivar’lı Petre Yovanovski (D.1923-Ö1944) ismi verildi.²⁹

Vardar Nehrinin kaynağı Gostivar kentinde bulunan Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulundaki eğitim-öğretim faaliyeti, önceleri Osmanlı döneminden kalma “Rüşdiye” binasında yapıyordu. Sonraları öğrenci sayısının artmasıyla DTV ‘Partizan’ binasına sahip olan okul (1963) aynı yıllarda civar okulların bağlandığı ‘merkez okul’ konumuna gelir. 1979 – 1980 eğitim – öğretim yılında ise bugünkü binasına kavuşur.³⁰

Türkçe, Makedonca, Arnavutça dillerinde eğitimin gerçekleştiği okuldaki eğitim-öğretim süresi sekiz yıldır. Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okuluna; Yukarı Banisa, Aşağı Banisa ve Zdunye köyü İlköğretim okulları bağlıdır. Civar okullarda eğitim sadece 4. sınıfa kadardır. V. Sınıftan VIII. Sınıfa kadar ise eğitim merkezde devam etmektedir.³¹

İl yılarda Türk Dili ile sınırlı olan Türkçe verilen ders sayısı 1970’lerde arttı. Bu bağlamda;

Matematik, Fizik, Kimya, Tarih ve Coğrafya dersleri Türkçe okutulmaya başlandı.³² 2008 yılında merkez okulda 1200 öğrenciye eğitim verilmektedir. Bunların 800’ü Türk, gerisi ise Makedon ve Arnavut öğrencilerdir. Okulun 2014–2015 yılındaki çalışan sayısı ise 70’i Türk öğretmen olmak üzere 130’dur.

Okul bünyesi altında daha kaliteli eğitim verebilmek için günümüzde var olan her türlü imkanlardan faydalanan okul öğrencilerinin bugüne kadar genel kültür, trafik, ilkyardım, spor ve diğer dallarda büyük başarılar elde ettiklerini, başarılı çalışmalardan dolayı da çeşitli kurum ve kuruluşlardan sayısız plaket ve hediyelerle ödüllendirildiklerini belirtmek gerekir. Kültürel faaliyetlere önem veren okulda birde bando takımı vardır.

Kültürel faaliyetler/ilişkiler bağlamında Türkiye Cumhuriyeti ile daha sıkı işbirliği sağlanması için ‘Kardeş Okul Projesi’ni başlatan Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu tam 12 okulla kardeş kuruluş protokolüne imza atmış bulunmaktadır. Böylelikle 2004 yılından itibaren “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın kardeş okullarımızla birlikte kutlanması gibi ortak programlar gerçekleştirilmeye başlandı. Bu tür kutlamaların ardından 23 Nisan bayramı bir gelenek haline gelerek her yıl kutlanır oldu. 2005 yılında Mehter Takımı ve Semazenlerin katılımıyla etkinlikler daha da renklendi. 2006’da okul gününün 19 Mayıs olarak belirlenmesiyle kutlamalar daha coşkulu olmaya başladı. Zira ‘19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı’ okul gününe denk gelmektedir. Bu kutlamalara Türkiye’den kardeş okulların yanı sıra üst düzeyden misafirlerde katılmaktadır. Öğrencilerimiz kardeş okulların davetlisi olarak da Türkiye’nin farklı bölgelerinde düzenlenen çeşitli kültürel kutlamalara katılmaktadır.³³

Bu arada Gostivar Belediyesi, belediyedeki okulların isimlerinin değiştirilmesi konusunda çalışmalar başlattı. Söz konusu çalışmalar kapsamında, Türklerin yoğun olarak eğitim gördüğü “Petre Yovanovski” Merkez İlkokulu Ebeveynler Heyeti ve öğretmenler konseyi yaptıkları toplantılarda oy çoğunluğu ile okulun adının “Mustafa Kemal ATATÜRK” olarak değiştirilmesi kararı aldılar. Bu karar doğrultusunda isim teklifi Belediye Konseyine sunuldu.³⁴

Okulu Müdürü Gülcahit Emin, isim değişikliği süreci ve diğer hususları şöyle dile getiriyor; “Geçtiğimiz yıl okulumuza Mustafa Kemal Atatürk ismini koymak için başvuruda bulunduğ ve olumlu sonuç aldık. Atatürk’ün ismini vermemizde; Mustafa Kemal Atatürk’ün bu çermazyada doğup büyümesi ve yalnız Türk milletinin değil, bütün milletlerin ve devletlerin benimsediğı bir lider olması, Türk öğrencilerin sayısının Arnavut ve Makedon öğrencilerden fazla olması gibi nedenler etkilidir. Netice alınmasıyla birlikte İstiklal Marşı’nı da okulumuzun duvarına yazdırdık ve duvarları Atatürk resimleriyle süsledik. Bizim şu anda bin 200 Türk öğrencimiz var. Türk öğrencilerimize Türkçe eğitim veriyoruz. Arnavut ve Makedon öğrencilere de kendi dillerine eğitim veriliyor” . Makedonya ve Türkiye’deki

Resmi ve Sivil yetkililerin maddi - manevi desteğini de ifade eden okul müdürü Emin; *"Türkiye'nin her zaman yanımızda olacağına inanıyorum"* şeklinde konuştu.³⁵

Makedonya'daki Türkiye Cumhuriyeti Büyük Elçisinin, Makedonya'daki Türklere ait siyasi ve sivil kuruluşların ve Türkiye'deki bazı sivil toplum örgütlerinin desteğini alan Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu'nun resmen açılışı 7 Eylül 2006 tarihinde gerçekleşti. Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Haziran 2006'daki ziyareti esnasında Türkiye'nin desteğinin süreceği mesajın Mart 2008'de Projeyle ilgili olarak Manisa'da bulunan Okul Müdürü Gülcahit Emin "Bizler Makedonya'da yaşadığımız halde Türkiye ile ilişkimiz son derece güçlüdür. Bu türlü kardeşlik protokolleri ile aramızdaki bağları daha fazla güçlendirmek istiyoruz. Amacımız sadece okullar arası yardımlaşma değil öğrencilerimizin karşılıklı olarak yapılacak ziyaretlerle, birbirlerini tanıma fırsatını sağlamaya, tarihi, kültürel birliğimizi daha fazla anlamlarını sağlamaya çalışacağız. Çünkü bizler aynı tarihe, aynı kültüre ve aynı dile sahip iki kardeş ülkeyiz. Bunların öğrencilerimiz tarafından ve diğer gençlerimiz tarafından bilinmesini istiyoruz. Yani Makedonyalı öğrencilerin gelip burada Çanakale'yi, İstanbul'u

gezmeleri ile buradaki öğrencilerin Makedonya'ya gelerek oradaki tarihi yerleri gezip görmeleri çok önemlidir. Osmanlıdan yüzyıl sonra tekrar bir ilişki başlaması ve ilerlemesi bizim için çok önemlidir." dedi.³⁶

Ocak 2009'da 'Çocuklara tiyatroyu tanıtmak ve sevdirmek' projesi altında etkinliklerde bulunan Priştine - Gerçek' Derneği çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren 'Uğur Böceği' Çocuk Tiyatrosu Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulunda 'Renkler Ülkesi Banış İstiyor' adlı oyunu başarıyla sergilediler. Gostivar seyircisini büyüleyen 'Uğur Böceği' çocuk oyuncularını banış, sevgi ve dostluğun güzelliklerini dile getirmeyi başardılar. Ev sahipliği yapan 'Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu' öğretmen ve öğrencileriyle yapılan görüşme, çocuklar arasında yeni dostluklara vesile oldu.³⁷

TRT adına Makedonya'da bulunan görevliler ziyaretlerini kısa ve öz olarak şöyle aktarıyorlar; "Sınıflara girince çocukların gülen yüzleri karşılıyor bizleri... Minik Beyza ŞABAN İstiklal Marşı dizelerini büyük bir gururla okuyor... Bir toplumun geleceği çocuklarının aldığı eğitimle doğru orantılıdır. ... Makedonya'da daha güzel günler bekliyor Türk çocuklarını... Ve hayat su olup akıyor tarihi Taş köprüünün altından..."

Yukarıda bahsedilen okul projesiyle irtibata geçilen okullar şunlardır; Eyüp Ergenekon ilköğretim okulu (İ.O.), Tekirdağ 50. Yıl İ.O., Mediha Mehmet Tetikol İ.O. (Tekirdağ), Mehmet Akif Ersoy İ.O. (İstanbul – Alibeyköy), Üçşehitler İ.O. (İstanbul), Bayrampaşa İ.O. (İstanbul), İnönü İ.O. (Bursa), Kalaba Keçiören İ.O. (Ankara), Namık Kemal İ.O. (Tekirdağ), 75. Yıl İ.O. (Edirne), Süleyman Paşa İ.O. (Tekirdağ) ve Çağatay Ulusoy İ.O. (Manisa).

Söz konusu Projedeki amaç; iki okul öğrencilerinin birbirlerini ziyaret etmeleri, iki ülkenin ve ülke insanlarının tarihi ve kültürel bağlarını tanımaları, bilmeleri, öğrenmeleri ve bu tarihi ilişkilerin yeniden canlandırılmasıdır. Bunun yanında kardeş okulun her türlü ihtiyacının karşılanması ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunulması hedeflenmektedir.

Mart 2008'de Projeye ilgili olarak Manisa'da bulunan Okul Müdürü Gülcacit Emin "Bizler Makedonya'da yaşadığımız halde Türkiye ile ilişkilerimiz son derece güçlüdür. Bu türlü kardeşlik protokolleri ile aramızdaki bağları daha fazla güçlendirmek istiyoruz. Amacımız sadece okullar arası yardımlaşma değil öğrencilerimizin karşılıklı olarak yapılacak ziyaretlerle, birbirlerini tanıma fırsatını sağlamaya, tarihi, kültürel

birliğimizi daha fazla anlamlarını sağlamaya çalışacağız. Çünkü bizler aynı tarihe, aynı kültüre ve aynı dile sahip iki kardeş ülkeyiz. Bunların öğrencilerimiz tarafından ve diğer gençlerimiz tarafından bilinmesini istiyoruz. Yani Makedonyalı öğrencilerin gelip burada Çanakkale'yi, İstanbul'u gezmeleri ile buradaki öğrencilerin Makedonya'ya gelerek oradaki tarihi yerleri gezip görmeleri çok önemlidir. Osmanlıdan yüzyıl sonra tekrar bir ilişki başlaması ve ilerlemesi bizim için çok önemlidir." dedi.

Ocak 2009'da 'Çocuklara tiyatroyu tanıtmak ve sevdirmek' projesi altında etkinliklerde bulunan Priştine - Gerçek' Derneği çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren 'Uğur Böceği' Çocuk Tiyatrosu Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulunda 'Renkler Ülkesi Barış İstiyor' adlı oyunu başarıyla sergilediler. Gostivar seyircisini büyüleyen 'Uğur Böceği' çocuk oyuncularını barış, sevgi ve dostluğun güzelliklerini

dile getirmeyi başardılar. Ev sahipliği yapan 'Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu' öğretmen ve öğrencileriyle yapılan görüşme, çocuklar arasında yeni dostluklara vesile oldu.

Türkçe eğitim veren birçok okulda bu yıl öğrenci sayısında artışın kaydedildiği 2015 – 2016 Öğretim Yılında Makedonya'da toplam 190 bin ilkokul öğrencisi eğitime başladı. Bunların yaklaşık 20 bini birinci sınıf öğrencisi olarak okula merhaba dedi. 1200 civarında öğrencisi olan Gostivar'daki "Mustafa Kemal Atatürk" ilköğretim okulunda 150 öğrenci birinci sınıfa başladı.³⁸

Sonuç olarak bölge insanının kalkınmasında, kişisel gelişiminde etkin olan 'Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu', verdiği eğitimin yanı sıra gerçekleştirmiş olduğu etkinliklerle de Türk benliğinin korunmasında ve Türk Kültürünün devamında üstlendiği rolü en iyi şekilde devam ettirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A. Süreli Yayınlar

Birlik

Çocuk Bahçesi (Birlik Gazetesinin Eki)

Hikmet

Köprü

Sesler

Yeni Balkan

Yeni Türkiye

B. Kitap, Makale ve Bildiriler

Ago, Arif, "Makedonya'da Türk Halkının Anadil Üzerine Öğretim-Eğitim ve Sorunları", *Sesler*, Sayı: 302, Üsküp 1996.

Çayırılı, Necati, *Günümüz Makedonya Türkleri Balkanlar El Kitabı*, Cilt 2, KARAM & VADİ Yayınları, Ankara 2007.

Çayırılı, Necati, "Makedonya'daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, '1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı'nda sunulan bildirisi, Nisan 2006, Çeşme-İzmir.

Hamzaoglu, Yusuf, "Makedonya'da TürkEğitimi, *Balkan Türklüğü*, Cilt:1, Ankara 2000.

Hamzaoglu, Yusuf, *Atatürk ve Makedonya Türklüğü*, Üsküp 2006.

Hasan, Hamdi, *Makedonya'da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan*, Üsküp 1998.

Hayber, Abdülkadir, "Makedonya'da Türkçe Öğretimi", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998)*, TDK, Ankara 1999.

Hoca, Fadıl, "Makedonya Türk Eğitimindeki

Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Hikmet*, Sayı: 3, Gostivar 2004.

Kaya, Fahri, "Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yüceltiler", *Köprü*, Sayı: 11, Üsküp 2006.

Kaya, Fahri, "Makedonya'da Türkçe Yayın Hayatı", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998)*, TDK, Ankara 1999.

Kaya, Fahri, "Tefeyyüz 1944'te Değil 1844'te Kuruldu", *Köprü*, Sayı: 10, Üsküp 2006.

Petre Yovanovski Monografisi, Gostivar 1957.

Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C.1, İstanbul 1973.

Turan, Ömer, "Balkan Türklerinin Dini Meseleleri", *Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Sayı: 16, Ankara 1997.

Ülker, Çiğdem, *Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu*, Ankara 1998.

Yaşar, Abdurrahman, "Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya'da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları", *Makedonya'da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)*, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996.

İnternet Erişimiyle İlgili Kaynaklar

Veysel Saraç, "Mustafa Kemal Atatürk Merkez İlkokulu",

http://www.yenibalkan.com.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=215

Gostivar: Başbakan Erdoğan'ın Makedonya Ziyareti, 14.06.2006,

<http://www.haberler.com/gostivar-basbakan-erdogan-in-makedonya-ziyareti-2-haber/>

İbrahim Açılan, Gostivar Mustafa Kemal Atatürk
İlkokulu ve VTC'nin Anlamı

<http://www.makturk.com/modules.php?name=News&file=article&sid=640>

Hazırlayanlar :Bünyamin Şahin – Erkan İdrizi -
Murat Akkoç - Alaaddin Çetinkol – Yasin
Köse – Tarık Akyıldız , Makedonya'da
Türkçe Eğitim,

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=44aae634-0782-4d5f-8578-95d7062142a4>

Osman UYANIK ,Çağatay Uluçay İlköğretim
Okulu'na Gostivar'dan kardeş

http://www.manisahurisik.com/haber.php?haber_id=425

Uğur Böcekleri` Gostivar`da Ayakta Alkışlandı,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=4588735>

Sözlü Kaynaklar

Gülcahit Emin (Okul Müdürü) ile yapılan
görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

Fadıl Hoca (MATÜSİTEB Başkanı) ile yapılan
görüşme, Ağustos 2006 Üsküp.

Ali Kubur (Gazeteci-Yazar) ile yapılan görüşme,
Ağustos 2006 Üsküp.

Erdoğan Saraç (Türk Milli Birlik Hareketi Bşk.) ile
yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

Muhamedali Zeynuli (Okulun Tarih Öğretmeni) ile
yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

Oktay Nureddin (Okul Müdürü) ile yapılan
görüşme, 2015, Gostivar

DİPNOTLAR

¹ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, C.1, İstanbul, 1973, s. 71–257.

² Ömer Turan, “Balkan Türklerinin Dini Meseleleri”, *Yeni Türkiye, Türk Dünyası Özel Sayısı II*, Sayı: 16, Ankara, 1997, s. 1744.

³ Bkz. Necati, Çayırılı, *Günümüz Makedonya Türkleri Balkanlar El Kitabı*, Cilt 2, KARAM & VADİ Yayınları, Ankara, 2007. 269-286.

⁴ Türk Milli Birlik Hareketi Bşk. Erdoğan Saraç ile yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

⁵ MATÜSİTEB Başkanı Fadıl Hoca ile yapılan görüşme, Ağustos 2006, Üsküp.

⁶ Abdurrahman Yaşar, “Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya’da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları”, *Makedonya’da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)*, İzmir (MAK-GÖÇ), İzmir 1996, s. 68.

⁷ Necati Çayırılı, Makedonya’daki Türk Kimliğinin/Kültürünün Korunmasında Etkin Olan Türk Sivil Toplum Kuruluşları

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, ‘1. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı’nda sunulan bildiri, Nisan 2006,

Çeşme-İzmir .

⁸ Yusuf Hamzaoglu, “Makedonya’da Türk Eğitimi”, *Balkan Türklüğü*, Cilt: I, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s.329.

⁹ Hamdi Hasan, *Makedonya’da Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan*, Üsküp, 1998, s. 32.

¹⁰ Yusuf Hamzaoglu, *Atatürk ve Makedonya Türklüğü*, Üsküp 2006, s.91.

¹¹ Fahri Kaya, “Makedonya’da Türkçe Yayın Ha-

yatı”, *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998)*, TDK, Ankara, 1999, s. 258.

¹² Fahri Kaya, “Tefeyyüz 1944’te Değil 1844’te Kuruldu”, *Köprü*, Sayı: 10, Üsküp, 2006, s. 12–13.

¹³ Fahri Kaya, “Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yücelciler”, *Köprü*, Sayı: 11, Mart, 2006, Üsküp, s. 7.

¹⁴ Arif Ago, “Makedonya’da Türk Halkının Anadil Üzerine Öğretim-Eğitim ve Sorunları”, *Sesler*, Sayı: 302, Üsküp, 1996, s. 7–10.

¹⁵ Fadıl Hoca, “Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Hikmet*, Sayı: 3, Gostivar, 2004, s.122-123.

¹⁶ Çiğdem Ülker, *Makedonya Türk Öyküsünde Kimlik Sorunu*, Ankara, 1998, s. 13.

¹⁷ Zaman içinde dil özelliklerini yitirmiş Türkler olarak kabul edilen Torbeşlerin kökeni, buralara yerleşen Türk Kuman (Kıpçak) veya Peçenek gibi Türk boylarına dayandırılmaktadır.

¹⁸ Abdurrahman Yaşar, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁹ *Çocuk Bahçesi* (Birlik Gazetesinin Eki), Yıl XXVIII, Sayı: 908, Üsküp, 2001, s.1.

²⁰ Abdurrahman Yaşar, “Bağımsız Devlet Olduktan Sonra Makedonya’da Genel Durum ile Türklerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Durumları”, *Makedonya’da Rumeli Türklerinin Tarih ve Kültürleri Panelleri ve Konferansı (Mayıs, Aralık 1995 ve Mayıs 1996)*, İzmir MAK-GÖÇ, İzmir, 1996, s. 68.

²¹ Fadıl Hoca, “Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Hikmet*, Sayı: 3, Gostivar, 2004., s.123.

²² Gazeteci-Yazar Ali Kubur ile yapılan görüşme,

Ağustos, 2006 Üsküp.

²³ *Birlik*, 24 Kasım 2001.

²⁴ *Yeni Balkan*, Sayı: 51, Üsküp, 2005.

²⁵ *Birlik*, Sayı: 6062, Üsküp 2004.

²⁶ Abdülkadir Hayber, "Makedonya'da Türkçe Öğretimi", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni (20-24 Nisan 1998)*, TDK, Ankara, 1999, s. 302.

²⁷ *Yeni Balkan*, Sayı: 92, Üsküp, 2006.

²⁸ Veysel Saraç, "Mustafa Kemal Atatürk` Merkez İlkokulu",

http://www.yenibalkan.com.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=215

²⁹ *Petre Yovanovski Monografisi*, Gostivar, 1957, s. 1-2.

³⁰ *Petre Yovanovski Monografisi*, Gostivar, 1957, s. 4-5.

³¹ Okul Müdürü Gülcahit Emin ile yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

³² Okulun Tarih öğretmeni, Muhamedali Zeynuli ile yapılan görüşme Ağustos 2009, Gostivar.

³³ Okul Müdürü Gülcahit Emin ile yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

³⁴ Veysel Saraç, Veysel Saraç, "Mustafa Kemal Atatürk` Merkez İlkokulu" http://www.yenibalkan.com.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=215

³⁵ Okul Müdürü Gülcahit Emin ile yapılan görüşme, Ağustos 2009, Gostivar.

³⁶ Osman Uyanık, Çağatay Uluçay İlköğretim Okulu'na Gostivar`dan kardeş http://www.manisahasuristik.com/haber.php?haber_id=425

³⁷ Uğur Böcekleri` Gostivar`da Ayakta Alkışlandı, <http://www.tumgazeteler.com/?a=4588735>

³⁸ <http://www.yenibalkan.com/egitim/20152016-ogretim-yilinda-turk-ogrencilerin-sayisinda-artist-h4443.html>

İhtiyaç Tespitini Yaptığımız Çocuklarımıza Uzaktan Eğitim Desteği

Ekrem
İMAMOğLU
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

iBB'den
40 BİN
TABLET

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

16
MİLYON
İÇİN
ÇALIŞIYORUZ